

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**FİLİSTİN MESELESİ ETRAFINDA TÜRK-İSRAİL İLİŞKİLERİ
(1949-1956)**

117975

MASTER TEZİ

117975

Hazırlayan

Durmuş Ali KOLTUK

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Akif TURAL

Ankara-2001

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

FİLİSTİN MESELESİ ETRAFINDA TÜRK-İSRAİL İLİŞKİLERİ
(1949-1956)

MASTER TEZİ

Hazırlayan

Durmuş Ali KOLTUK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Akif TURAL

Ankara-2001

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Durmuş Ali Koltuk'a ait "Filistin Meselesi Etrafında Türk-İsrail İlişkileri (1949-1956)" adlı çalışma jürimiz tarafından Türkiye Cumhuriyeti Tarihî Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye

Üye

ÖNSÖZ

İsrail Devleti'nin 14 Mayıs 1948'de kurulmasından sonra Ortadoğu'nun dengeleri köklü bir şekilde değişmiştir. İsrail bağımsızlığını ilan eder etmez, I. Arap-İsrail Savaşı başlamış, savaşın neticesinde yüz binlerce Filistinli, topraklarını terk ederek mülteci olarak komşu Arap ülkelerine sığınmış. 1949'da Arap ülkeleriyle yapılan mütareke sonucunda İsrail birçok toprak ele geçirerek savaştan galip olarak çıkmış, devlet olarak varlığını ispat etmiştir. Ortadoğu'nun eski sahibi olan Türkiye'nin İsrail Devleti'yle olan ilişkileri de Arap devletlerinin izlediği politikalardan farklı olmuştur. Çünkü Türkiye'nin stratejik politikaları, Sovyetler Birliği'nin Doğu Anadolu'dan toprak talep etmesi ve bunun yanı sıra Türk Boğazları'ndan üs istemesi, bunların yanında Türkiye'nin Batı ülkeler grubunda yer alma isteği Arap ülkelerinden farklı, genelde ABD ile birlikte bir politika izlemesine yol açmıştır. 1948'den 1956'ya kadar ki Türkiye-İsrail ilişkileri'nin ana hatları bu politikaya dayanmaktadır.

Çalışmamız yeni bilgiler, yorumlar getirmek yerine, konunun çerçevesini çizerek, belli bir dönemdeki Türkiye-İsrail ilişkisinin ortaya konması hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışmamızda yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocamız Doç. Dr. Mehmet Akif Tural'a teşekkürlerimi borç bilirim.

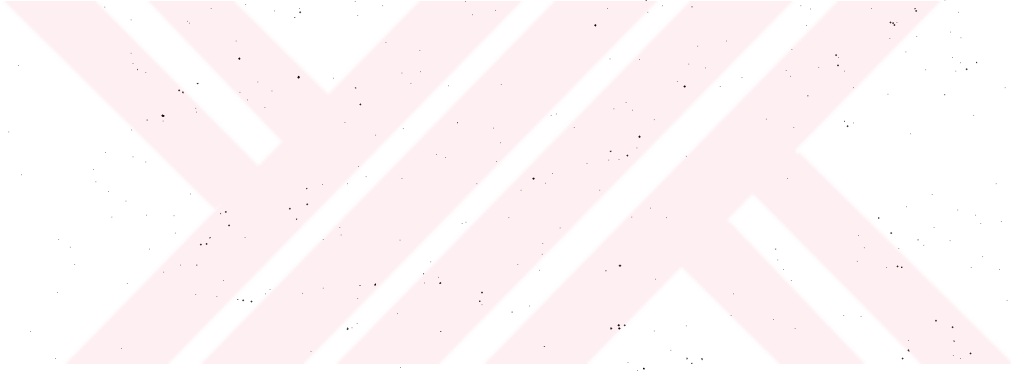
D. A. KOLTUK.

Ankara-Temmuz 2001

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii-iii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ: FİLİSTİN'İN TARİHİ.....	1-21
I. FİLİSTİN BÖLGESİ VE TARİHİ.....	1-8
II. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE FİLİSTİN VE YAHUDİ DÜNYASI.....	8-21
BİRİNCİ BÖLÜM: İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU ÖNCESİ FİLİSTİN.....	22-82
I. SİYONİZM FİKRİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	22-37
II. I. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ, SÖMÜRGEÇİ GÜÇLERİN VE SİYONİSTLERİN ORTADOĞU'DAKİ ARTAN FAALİYETLERİ.....	37-49
III. İNGİLTERE'DE SİYONİST FAALİYETLER VE BALFOUR DEKLARASYONU.....	49-54
IV. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUCU.....	54-58
V. SAVAŞ SONRASINDA SİYONİST TALEPLER: FİLİSTİN.....	58-63
VI. İNGİLİZ MANDASI ALTINDA FİLİSTİN.....	63-72
VII. II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE FİLİSTİN.....	72-78
VIII. MANDA REJİMİNDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E FİLİSTİN SORUNU.....	78-82
İKİNCİ BÖLÜM: İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU SONRASI GELİŞEN OLAYLAR.....	83-112
I. İSRAİL DEVLETİ'NİN İLANI.....	83-89
II. İLK ARAP-İSRAİL SAVAŞI (1948-1949).....	89-90
III. SAVAŞIN SONUÇLARI.....	91-93

IV. TÜRKİYE'NİN DEĞİŞEN FİLİSTİN POLİTİKASI.....	94-98
V. SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRKİYE VE ORTADOĞU.....	98-104
VI. SÜVEYŞ BUNALIMI VE SİNA SAVAŞI. (1956).....	104-109
VII. SAVAŞIN SONUÇLARI VE TÜRKİYE'NİN POLİTİKASI.....	109-110
SONUÇ.....	111-113
KAYNAKÇA.....	114-116
EKLER.....	15
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
b.k.z.	: Bakınız:
c	: Cilt
s	: Sayfa
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization, Merkezi Antlaşma Örgütü
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
JA	: The Jewish Agency, Yahudi Ajansı
JNF	: Jewish National Fund, Yahudi Ulusal Fonu
MEDO	: Middle East Defence Force, Ortadoğu Savunma Kuvveti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
UNSCOP	: United Nations Special Committee on Palestine, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
WZO	: World Zionist Orgazination, Dünya Siyonist Örgütü

GİRİŞ

FİLİSTİN'İN TARİHİ

I . Filistin Bölgesi ve Tarihi:

Filistin, "Verimli Hilal" adı verilen ve bugünkü Irak, Suriye, Lübnan topraklarını kapsayan bölge içindedir. Verimli toprakları nedeniyle ve Afrika ile Asya arasındaki ilişkide coğrafya olarak önem taşıyan bir konumda olduğundan dört bin yıllık tarihi boyunca otuz kez işgale uğramıştır. Kenan halkı göçebe halde yaşayan ve Filistin'e Hz. İsa'dan önce çölden gelmişlerdi. Filistinliler Kenan ilinin sahilini M.Ö. 1400 yıllarında fethetmişlerdir.¹

Akdeniz'in doğu kıyısında kuzeyde Aşağı Litani ırmağından güneyde Gazze vadisine, batıda da Arabistan çölüne kadar uzanan bölge. Bugünkü İsrail Devleti'ni, Haşimî Ürdün Krallığını ve Mısır Arap Cumhuriyeti topraklarının bir bölümünü içine alır.²

Filistin, daha önce Arz-ı Kenan, bazı Avrupa eserlerinde Arz-ı Mukaddes ve bugünde Museviler tarafından, İbranice adı ile, Eretz İsrail ile söylenilen ülke olup, şimdi genel olarak Filistin (Arapçası Filastin, Avrupa dillerinde Palestine veya Palastina) denilmektedir. Filistin adı da tarihin ilk çağlarında çıkar ve M.Ö. bu sahayı işgal etmiş olan kavmin ismine bağlanır. İbranice'de bunlara Pelishtin ve bölgelerine de Palesheth deniliyordu.³ Yunanlıların Yakınçağda Suriye Çölü, Lübnan ve Akdeniz arasındaki kıyı bölgesini başlangıçta belirtmek için kullandıkları Filistin ismi, eski İbranice

¹ Ribhi Halloum. "Belgelerle Filistin" s:17. Alan Yayıncılık, İstanbul-1989

² Ana Britannica. "Filistin Maddesi" Cilt: 8 s:581

³ İslam Ansiklopedisi. "Filistin Maddesi" Cilt: 4 s.636

Ken'an adının yerini aldı. İngiliz mandası altındaki bölgenin resmi adı da Filistin'di.⁴

En az dört bin yıldan beri tarih içinde yer alan Filistin, fetih ve istilalara o kadar çok maruz kalmıştır ki, sınırları devamlı değişmeler göstermiş ve bundan dolayı da, Filistin denen topraklara belirgin siyasi sınırlar çizmek mümkün olmamıştır. Mesela Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim 1517'de bu toprakları aldığı zaman, buraları Şam Beylerbeyliği'ne ilhak etmiştir. Filistin'in Şam Beylerbeyliği'ne bağlanması, ayrı bir idari bütünlük şeklinde olmamış, bugün Filistin topraklarında bulunan Kudüs, Gazze, Nablus ile Tadmür ve bugünkü Lübnan sınırları içinde yer alan Beyrut ve Sayda (Sidon), birer sancak haline getirilmiştir. 1860'da patlak veren ve Osmanlı Devleti için bir "milletlerarası mesele" haline gelen Suriye ayaklanmalarından sonra, bir Beyrut Valiliği ihdas edilmiş ve Filistin topraklarında bulunan Akka ve Nablus, birer sancak olarak Beyrut Valiliğine bağlanmıştı. Buna karşılık, ehemniyeti dolayısıyla Kudüs, doğrudan doğruya Babialî'ye, yani İstanbul hükûmetine bağlı, ayrı ve bağımsız birer sancak haline getirilmiş ve Yafa, Gazze ve Halil-ür-Rahman (Hebron) da Kudüs sancağına bağlanmıştı.⁵

Filistin toprakları tek tanrılı üç büyük din tarafından kutsal sayılır. Kutsal yerlerin çoğu; Kudüs bölgesinde toplanmıştır. Celile Museviler ve Hıristiyanlar, Hebron da Museviler ve Müslümanlar için önem taşır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra gömüldüğü varsayılan Kutsal Kabir, Hz. Muhammed'in miracının gerçekleştiği yer olan Mescid-i Aksa ile Kubbetü's Sahra'nın bulunduğu Haremü's-Şerif ve Harem'in bir duvarının parçası olan Ağlama Duvarı, Kudüs'ün ortaçağ duvarları içindedir. Hz. İbrahim ile karısı Sara ve oğulları İshak ile Yakub'un Hebron'da gömülü olduğuna inanılır. Hz.

⁴ Meydan Larousse "Filistin Maddesi" Cilt:4 s:669

⁵ Fahir Armaoğlu; "Filistin Meselesi ve Arap-İsrail İlişkileri " s:3. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara-1994

İsa hakkında Yeni Ahit'te anlatılan öykülerin çoğu Celile de gerçekleşmiştir. Hz. İsa'nın doğum yeri sayılan Beytlehem, Kudüs'ün 8 km güneyindedir.⁶

Yahudilerin Filistin ile olan tarihi bağları esas itibariyle Tevrat'a dayanmaktadır. Tevrat, İncil'in birinci kısmını teşkil eden Ahd-i Atik'in (Old Testament) üç ana kitabından en kutsal olanıdır. Ahd-i Atik, bir tarih, bir şiir kitabı, bir kanun, bir vahiyler ve ilahiler topluluğudur. Onda eski zamanlara ait hikayeler, Allah'ın (Yehova) emirleri, Filistin'in tarihi ve bir takım ilahiler bulunmaktadır.⁷

M.Ö. XX. yüzyılda Filistin bölgesinin durumu incelendiğinde Kenanlılar'ın (Canaanites) orada yerleşik bir toplum oldukları anlaşılmaktadır. O halde Yahudiler bu toprakların en eski yerleşik toplumu değildirler. Nitekim, İsrailli kabileler M.Ö XII. yüzyıl içinde Mısır'dan göçüp buralarda yurt tuttuklarında yerleşik ve belli bir kültüre sahip bir nüfus ile karşılaşmıştı; bu nüfus o sıralarda, Kenanlılar, Gibonlular (Gibeonites) ve Filistinlileri (Philistines) içine almaktaydı. İşte bu Filistinli unsuru, istilacıların hükmü altına bütünüyle girmemiş ve Akdeniz kıyısında kendi kontrollerini devam ettirmişlerdir. Ülkenin kalan kısmı ele geçirilerek kurulan İsrail Krallığı ise birkaç yüzyıl varlığını sürdürebilmiştir. Daha sonra M.Ö. VIII. yüzyılda Asurlular'ın bölgeye hakim olması üzerine bu krallığın siyasi açıdan ortadan kalktığı görülmektedir.⁸

Asurlular'a haraç ödeyerek varlığını koruyan güneydeki Yahuda, Yoşiya'nın Krallığı döneminde (M.Ö. yaklaşık 640 - yaklaşık 609) yeniden güçlendi, birleşik krallığın eski topraklarını büyük bölümü geri alındı. Bu arada hızla güç yitiren Asurlular'ın başkenti Ninive M.Ö. 612'de Medler'in yıkımına uğradı. Ardından Filistin'deki yerel hanedanlar teker teker Babilliler tarafından yıkıldı. M.Ö. 587'de Kudüs'ün yerle bir edilmesiyle Yahuda Krallığı

⁶ Ana Britannica "Filistin Maddesi" Cilt:8 s:581

⁷ Armaoğlu, age, s:6

da son buldu, toprakları neredeyse bütünüyle boşaldı. Ama M.Ö. 539'da Lydia ve Babil'i ele geçiren Pers kralı II. Kyros (Büyük), İsrailoğulları'nın Yahuda'ya dönmesini ve Tapınak'ın ⁹ yeniden yapılmasını buyurdu. (M.Ö. 538) M.Ö. V. yüzyıl ortalarında Ezra ve Nehemya adlı iki önder Yahuda'nın dinsel özerklik kazanmasını sağladılar. Yahuda'yı yöneten baş rahipler bir yüzyıl boyunca kendi adlarına sikke bastırdılar. Samiriye ve Amman eyaletleri

⁸ M. Lutfullah Karaman; " Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu " s:12. İz Yayıncılık İstanbul-1991

⁹ İlk tapınak M.Ö. 990 dolaylarında Hz. Süleyman tarafından yaptırılmıştır. M.Ö. 587'de Babilîliler Kudüs'ü ve tüm Filistin'i işgal etmişler hem kutsal tapınağı hem de bitişindeki Hz. Süleyman'ın sarayını yerlebir etmişlerdir. Hz. Süleyman'ın babası Hz. Davud sağlığında, oğlu Süleyman'ı kendi eli ile tahta oturtmuş ve o zamana kadar muvakkat bir çadır altında duran Ta'büt-ül ahd'e (veya tábüt-üs sekine: Hz. Musa'ya, Allah tarafından Sina yarımadasındaki Tur Dağı'nda indirilen, ilahi emirlerin içine konulduğu mukaddes sandık) büyük bir mabed yapmasını vasiyet etmiştir. Hz. Davut M.Ö. 1000'de 70 yaşında ölmüştür. (Ziya Uygur. 'Tarih Boyunca İnkılaplar-İhtilaller ve Siyonizm"; s:116, Divan yayınları, İstanbul-1997)

Tepelerden biri üzerinde bir yer seçildi. Mabedin duvarları Parteon'da (Atina-Yunanistan) olduğu gibi, bizzat kayanın üzerinde yükseldi. [(Bu mabedin bugün Mescid-i Ömer'in bulunduğu yerde inşa edilmiş olduğu iddia edilmekle beraber yapılan arkeolojik kazılarda hiçbir izine rastlanılmamıştır.) Will Durant, Roger Lambelin'Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri - İnkılap Yayınları, İstanbul -1992, s:83 15 nolu dipnot] Mimari tarzı Fenikeliler'in, Babil ve Asur'dan mülhem ziynet motifleriyle beraber, Mısır'dan almış oldukları tarzıdır. Mabed tam manasıyla bir kilise değil, birkaç bölmesi olan dört köşe bir çevre idi, esas bina da küçüktü. Aşağı yukarı 38 metre uzunluğunda, 17 metre eninde ve 16 metre yüksekliğinde idi. Memleketin her köşesinden bu mabedin inşasına yardım için gelen ve sonradan gelip burada ibadet eden Yahudiler Teb, Babil ve Ninova tapınaklarının görülmemiş genişlik ve ululuğunu görüp bilmedikleri için bunu pek tabii olarak dünyanın harikalarından biri sanmışlardı. (W. Durant, R. Lambelin, age, s:31) Hz. Süleyman, mabedi yaptırmak için Sur kralı Hiram'a elçiler göndererek, arazi bağışlamak ve zirai mahsûlattan bir kısmını karşılık göstermek suretiyle, malzeme ile mahir işçiler ve ustalar tedarik etmiştir. Mabedin yapılmasına Hz. Süleyman'ın saltanatının 4. senesinde Siyon (Sahyon-Zion) adındaki dağın tesviyesi ve etrafındaki uçurumların doldurulması suretiyle meydana getirilen, 400 metre uzunluğunda, 300 metre genişliğinde bir sahada başlamıştır. Bu mabed 7 senede bitmiş, baş mimarlığını aslen İsrail olan Hiram adlı bir Sur'lu yapmıştır. Yalnız duvarcılık işlerinde 80 bin ecnebi amelenin kullanıldığı, bunlar arasında 3200 kişinin ustalık yaptığı, mabedin civar dağlardan yontulan pek iri taşlardan yapıldığı, 30 bin kişinin Lübnan ormanlarından ağaç kesip taşıdığı, birinci asırda yaşamış Yahudi tarihçisi Jozefus (M.S. 37-100)'dan naklen rivayet edilmektedir. Mabedin inşasından yedi ay sonra bütün kabilelerden kalabalık bir halk kütlesi önünde Tabüt-ül-ahd (Arche d'Alliance) Süleyman mabedinin haremının haremî denilen mahsus yerine büyük merasimle konulmuştur. Bundan sonra Hz. Süleyman mabedin hemen bitişğinde, 13 senede tamamlanan kendi sarayını yaptırmıştır. (Z. Uygur, age, s:116)

Bu sarayın tek bir kanadı Mabedin dört misli idi. Ana binanın duvarları dört buçuk metre uzunluğunda som taşlardan yapılmıştı. Bu duvarlar, statüler, kabartmalar ve Asur tarzında tasvirlerle süslenmişti. Saray büyüklerinin kabulüne mahsus salonları krala ve haremlerine has daireleri ve her hükûmetin temeli olan bir silah fabrikasını ihtiva ediyordu. Bu yüksek saraydan bugün bir taş parçası bile kalmadığı gibi nerede inşa edilmiş olduğu da meçhulümüzdür. (Durant, Lambelin, age, s: 32)

de Yahudi valilerce yönetildi. Ama M.Ö. 332'de Makedonya kralı Büyük Iskender, Fenike'den sonra Filistin'i de ele geçirdi.¹⁰

Daha sonra Roma egemenliğine giren Filistin'de Yahudiler'in kendi içlerindeki kısmi özerkliği bir süre devam etti. M.S. 44'de bölge bir eyalet olarak bütünüyle Roma egemenliğine girdi. Yahudiler'in Roma yönetimine karşı giriştiği eylemleri sonradan imparator olan Vespasianus, oğlu Titus'la birlikte 67'de kanlı biçimde bastırdı, Tapınak ikinci defa yıkıldı.¹¹ Bütün Filistin, Yahuda eyaleti adıyla Roma'ya bağlandı.¹²

Jerusalem'in¹³ sukutunu takip eden yarım asır zarfında talihsiz şehrin vaziyeti hakkında hiçbir vesikaya sahip değiliz. Şehir etrafında bütün memlekette sık sık ayaklanmalar oluyordu. Fakat bu sırada merkezde (Kudüs) neler olup bittiği bilinmiyor. Hadrian devrinin başında sükun iade edildi ise de, daha sonraları 132'den 135'e kadar, imparator sünnet olmayı yasak edip, Jerusalem harebeleri¹⁴ üzerine yeni bir şehir kurmak niyetini izhar edince, tekrar isyan çıktı.¹⁵ Bunu güçlük ile bastıran imparator, niyetini yerine getirerek, Colonia Aelia Capitolina adlı bir şehir kurdu. Bu şehir kuzey tarafında üçüncü surun tayin ettiği sahayı muhafaza etmekle beraber, kadim

¹⁰ Ana Britannica; "Filistin Maddesi", C: 8, s:582

¹¹ M.Ö. 539 'da Lydia ve Babil'i ele geçiren Pers kralı II. Kyros (Büyük), Israiloğulları'nın Yahuda'ya dönmelerini ve Tapınak'ın yeniden yapılmasını buyurdu. (M.Ö. 538) (Ana Britannica. C: 8, s:582) Bugün Kudüs'te Yahudiler'in kutsal saydığı Ağılama Duvarı , II. Tapınak'ın sonradan yapılan istinat duvarıdır. Kudüs'ün ve tapınağın tümüyle yıkılmasının sonuçları Museviler için korkunç olmuştur. Dönemin tarihçisi Josephus Flavius'a göre , yüzbinlerce Musevi Kudüs kuşatması ve ülkedeki diğer çatışmalar esnasında can vermiş ve yine binlerce Musevi de esir olarak satılmıştır. (Ellen Hirsch , "İsrail'in Gerçekleri", s:16, Hamakor Press Kudüs – 1997)

¹² Ana Britannica. " Filistin Maddesi " c: 8, s:583

¹³ Kudüs

¹⁴ II. defa yıkılan Kutsal Tapınak ve bitişindeki muhteşem imparatorluk sarayı.

¹⁵ Romalılara karşı ikinci büyük Yahudi isyanı , Simon Bar Cocheba'nın liderliğinde vuku buldu. Kudüs'ü tekrar ele geçiren Cocheba, Yahuda Krallığı'nın bağımsızlığını ilan etmişti. Romalılar, isyanı kanlı bir şekilde bastırdılar. 135'de Kudüs yeniden tahrip edildi. Çok sayıda Yahudi öldürüldü. Pek çoğu da sürgün edildi. Filistin şehirlerine dönmeleri yasaklandı. Romalılar tarafından Suriye'ye bağlanan Filistin, önemsiz bir vilayet haline getirildi. Filistin'de tutunamayacaklarını anlayan Yahudiler kitleler halinde burasını terk etmeye başladılar. Bir iki asır sonra Filistin'de yalnız birkaç bin fakir Yahudi kalmış, Yahudi tarihinde "Dağılma Devri" veya kendi tabirleriyle "İkinci Sürgün Hayatı" başlamıştı. (Süleyman Kocabaş. "Türkiye ve Siyonizm" s: 20, Dipnot: 32. Varlık Yayınları, Kayseri –1987.)

şehrin güney yarısı ve güney batıda yüksek şehrin bir kısmı ortadan kaldırılmış oldu ki, bu durum Selahaddin Eyyubi zamanına rastlayan kısa bir inkıta haricinde, olduğu gibi kaldı.¹⁶

İslamiyetin doğuşu ve yayılışına kadar Filistin; İran, Mezopotamya, Grek, Roma (Bizans), Mısır ve Makedonya devletleri arasında sık sık el değiştirdi. İslamiyetin doğuşundan sonra halife Ebubekir zamanında Batı Filistin'e Amr İbnül As kumandasında bir ordu gönderildi. (634) Romalılarla karşılaşan Amr onları yenmeyi başardı. Hemen arkasından da Kaysariya'ya doğru ilerledi ve bu kaleyi kuşattı. Bu sırada büyük bir Roma ordusunun geldiğini haber alarak Araba' ya doğru çekildiyse de, yardıma gelen birliklerle Roma ordusunu Ecnadin'de büyük bir bozguna uğrattı. Bu zaferden sonra İslam ordusu Samaria, Nablus, Lud, Yebna, Amuas, ve Raphia gibi Filistin şehirlerini zaptetti. Bundan sonra büyük orduya katılan Amr İbnül As, Yermuk (Ağustos 632) savaşında da bulunarak geri döndü. Kudüs'ü kuşattı. Bu şehir 637'de teslim oldu. Kaysariya ise kendini iyi bir şekilde savundu. Amr İbn-ül As 640'a kadar bu kaleyi almak için çalıştı. Fakat aynı yıl Mısır'a çağrılınca Suriye cephesi kumandanlığını Yezid bin Ebu Süfyan'a bıraktı. Yezid' in ölümünden sonra kardeşi Muaviye bu şehri fethederek bütün Filistin'in fethini tamamlamış oldu.¹⁷

Yedinci yüzyılın sonlarında Filistin, esas itibari ile bir Arap ve Müslüman ülkesi oldu. Bundan hemen sonra bütün İslam dünyasında, sınırları ve nitelikleriyle Arapça adı Filastin de dahil olmak üzere olduğu kadar, verimliliği ve dini önemi ile de tanınır oldu. Örneğin X. yüzyılın sonlarında şu Arapça parçaya rastlıyoruz: "Filastin, Suriye eyaletlerinin en batıda olanıdır. Ülkeyi

¹⁶ İslam Ansiklopedisi "Kudüs Maddesi" c: 6, s: 952

¹⁷ Meydan Larousse, " Filistin Maddesi" c: 4, s: 669

Raf'tan el-Lacun'a (Legie) boylamasına, Yafa'dan (Jaffa) Riha'ya (Jericho) enlemesine geçmek, bir atlının iki gününü alır. Zugar (Segor, Zoar) ve Lot halkının ülkesi (Diyar Kaum Lot); el-Cibal (Edem Dağları) ve eş-Şerah'dan Ayla'ya, el-Cibal ve eş-Şerah iki ayrı vilayet olmakla birlikte sınırdaşırlar, arasındaki bölge de Filastin'e dahil olup, Filastin hükümetine aittir."¹⁸

Filastin, yağmur ve çığla sulanır, ağaç ve ekilmiş toprakların yapay sulamaya ihtiyacı yoktur ve sadece Nablus'da bu amaçla kullanılan bir akarsuya rastlanır. Filastin, Suriye vilayetlerinin en verimli olanıdır. Başkenti ve en büyük şehri er-Ramlah olmakla beraber kutsal kent (Kudüs) de neredeyse bir o kadar büyüktür. Küçük olmasına rağmen, Filastin vilayetinde cuma namazı için minberleri olan yaklaşık yirmi cami bulunmaktadır.¹⁹

Araplar, Filistin'de yönetimi değiştirmeyerek olduğu gibi bıraktılar. Yalnız, yönetim merkezi Kaysariya'dan Lud'a taşındı, ondan sonra Süleyman bin Abdülmelik'in kurduğu Ramla şehri Filistin'in merkezi oldu. İstahrî adlı yazar, Filistin'den söz eden eserinde, o çağlarda çok verimli olan Filistin'in zeytinyağı, incir, üzüm, keçi boynuzu, dokuma, sucuk, peynir, ananas, ayna, kandil, dikiş iğnesi sattığını yazıyor. Abbasiler zamanında Filistin tarım bakımından önemini korumuş, devlet hazinesinin başlıca gelir kaynaklarından biri olmuştur. İbn-i Haldun'un verdiği bilgiye göre; Filistin'in yıllık vergisi 310 000 Dinardır. Harun-ür-Reşid zamanında 310 000 Dinarlık vergi, kuru üzüm olarak ödenmiştir. Kudama, Kitab-ül Harac' da (Vergi Kitabı) Filistin'in 830 yılında 195 000 veya 259 000 Dinar, İbn-ül-Fakih'de 903 yılında aynı vergi tutarının ödendiğini yazarlar. XII. yüzyıl sonunda, XIII. yüzyıl başında Haçlıların eline geçen Filistin'in idari bölümleri değiştirilmiş, Eyyubiler zamanında da Dimaşkî ve Halil-üz-Zahirî gibi yazarların bildirdiği yönetim düzeni kurulmuştur. XIV. yüzyıl Arap yazarlarına göre, Filistin eyaletinin sınırları Baysan, Araba, Yafa ve Eriha illerini içine almaktadır.²⁰

¹⁸ Edward Said; 'Filistin'in Sorunu' s:35, Pınar Yayınları, İstanbul-1985

¹⁹ Said; age, s:35

²⁰ Meydan Larousse, "Filistin Maddesi" c:4, s:669

Filistin X. yüzyıla girerken Haçlı Seferleri sırasında bir Hristiyan yeniden uyanışına, bunun üzerinden çok geçmeden de Selahaddin Eyyubi'nin Haçlılara karşı zaferine tanık olmuştur. Bu çerçeve içerisinde iki nokta dikkat çekicidir. Birincisi, Krallıkları ve Bizans unsurlarının işgaliyle esas olarak ortadan kalkan Yahudilerin bu unsurlarının zulmünden rahata erişimin İslam-Arap fethi dönemine rastlayışdır. Gerçekten de bu dönemin gelişmekte olan "Yahudi topluluğunun durumunun Ortaçağ Hristiyan Avrupası Yahudilerinden çok daha iyi olduğu" belirlenmektedir. Filistinli unsurun varlığının sürekliliğini yeniden ifade etmeye yarayacak olan ikinci bir nokta Haçlı seferleri ile ilgilidir; zira, başlarda özellikle Franklarca kitle katliamlarına girişildiği halde Filistinli nüfusun en azından çevre Arap ülkelerine sığındığı, toptan yok edilmeyip varlıklarını sürdürdüğü görülmüştür. Haçlı Seferleri Filistin topraklarının büyük kısmında Hristiyan denetimini getirmişse de, daha sonra 1303'de son seferler de püskürtüldükten sonra Filistin'in temel itibariyle çiftçi-köylü ağırlıklı bir Müslüman beldesi haline geldiği görülecektir.²¹

II . Osmanlı Devleti Döneminde Filistin ve Yahudi Dünyası

İstanbul'da 1512'de, genç bir padişah tahta çıktı. I. Selim, yani Yavuz Sultan Selim, tekrar Osmanlı Devleti'nin doğu sınırına yönelerek, iki zorlu rakibine, Safevî şahı İsmail ve Memluk sultanı Kansu Gavri'ye meydan okudu. Selim tahta geçişinin hemen ardından Safevîlerin üzerine bir sefer planlamaya başladı; iki yıl sonra, 1514 başlarında, ordusunun başında İstanbul'dan ayrılarak doğu sınırına doğru yola çıktı. Aynı yılın ağustos ayında, iki ordu Safevî payitahtı Tebriz'in kuzeyindeki Çaldıran ovasında karşılaştı. Muharebede Selim'in ordusu galip geldi. Aralık yaklaşan kış ve

²¹ Karaman, age. s:13

yeniceerilerin baskısıyla, padişah Anadolu'daki kışlık karargaha çekilme emri vermek zorunda kaldı. Safevilerle yapılan savaş, Osmanlıları Memluk sınırlarına yaklaştırmıştı. Safeviler ve Memluklar arasında bir savunma antlaşması imzalanmıştı; artık İslam'ın liderliği için yarışan Osmanlılarla Memlukların bir çatışmaya girmeleri an meselesiydi. İki yıl sonra, 1516'da, Sultan Selim doğuda bir başka askeri hareket için hazırlıklar yaptı. Başlangıçtaki planı Safevilerle yarım kalmış işini bitirmek miydi, yoksa ondan şüphelenmeyen Memlûkluları şaşırtmak mı, belli değil. Ama Selim'in ordusu Suriye'ye yaklaşıncı, Memlûk Sultanı Kansu Gavri de aceleyle ordularını toplayıp kuzeye yürüdü. İlerlemekte olan Memlûk ordusuyla ilgili bilgiler Selim'e ulaştı; bir dizi başarısız diplomatik temas ile her iki tarafça geri çevrilen gönülsüz teklifler sürtüşmeyi tırmadı ve sonunda savaş ilan edildi.²²

24 Ağustos 1516'da Halep civarındaki Mercidabık Meydan Muharebesi'nde Memlûklü Sultanı'nı yenen Yavuz Sultan Selim Memlûklülerin elinden Suriye ve Filistin'i alıyor, burasını Osmanlı Devleti'ne bağlıyordu. Şam beylerbeylik merkezi haline getirilerek, Filistin'deki dört vilayet, Kudüs, Safed, Nablus ve Gazze buraya bağlanıyordu.²³

Osmanlı fethini izleyen yüzyılda Kudüs sancağı, yenilgiye uğratılmış Memlûk saltanatına özgü niteliklerin çoğunu korumayı sürdürdü. Eski toplumsal kurumlar, hukuk, kültürel normlar, hatta yönetici seçkinler sınıfının sağ kalan üyeleri, yavaş yavaş kaybolup giden geçmişi hatırlatan unsurlar olarak yeni sahnede rol aldılar. Osmanlı düzeni, kültür ve topluma damgasını vuran farklı bir Türk hükümdarlığı olarak XVI. yüzyılın sonuna dek belirginleşmedi. Osmanlılar, Filistin'i Suriye eyaletinin bir parçası olarak Memlûklülerin oluşturduğu idari bölgeleri genel hatlarıyla kabullendiler; ancak bölgenin iç bölünmesi değiştirildi. Şam eyaleti yeni sancaklara ve nahiyelere

²² Dror Ze'evi, 'Kudüs, 17. Yüzyıl'da Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi' s:1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2000

²³ Kocabaş, age, s:60 dipnot 150'den iktibas

bölündü, ancak bölümlene onlarca yıl, Filistin eyaletinin daha önemli sancakları olarak Safed ve Gazze'ye ayrıcalıklı statü tanınması gibi, Memlûk izleri taşıdı. Gazze yöneticisi, eyalet valisi mevkiine terfi etme şansına sahipti. Kudüs Sancağı Memlûklülerin böldüğü üç nahiye halini (Kudüs, El-Halil ve Beni Amr) korudu; ancak yüzyıl içinde zamanla üçüncü nahiye feshedildi, diğer ikisi ise varlığını sürdürdü.²⁴

Bu sırada, Filistin'de 5 bin Yahudi yaşıyordu.²⁵ Osmanlının fethiyle birlikte Suriye ve Filistin'de asayiş sağlandı.

Kasaba ve köylerde, kervanlar içinde yolda güvenliğin artması, daha sıkı bir idari denetim, daha yetkin bir bürokrasi ve ekonomik büyümeye yol açan daha akılcı bir vergilendirme sistemi gibi etkenlerin tümü XVI. yüzyılın başında burada, nüfusun hızla büyümesine katkı sağladılar. Bazı araştırmacılara göre, ülkenin o ana kadar ki genel nüfusu, çoğu köylerde olmak üzere, yaklaşık 200 000 idi. En büyük üç şehir olan Gazze, Safed ve Kudüs'ün her birinin nüfusu tahmini 5-6 bin arasında değişmekteydi, bu sayılar yüzyıl ortasına kadar sürekli arttı. Deniz ticareti ve bölgesel ticaretin yeniden canlanması, İspanya'dan kovulup Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudilerin yeni yerleşim bölgeleri oluşturmaları da büyümeyi körükledi. Aynı yüzyıl içinde daha sonra bu eğilim tersine döndü ve XVII. yüzyılda da nüfus azalmayı sürdürdü.²⁶

Diğer fethedilen alanlarda olduğu gibi Filistin'deki Yahudiler de Osmanlı idaresini sevinçle karşılamışlardı. Filistin'de Osmanlı yöneticileri, Yahudilere müsamahalı davranmalarının yanında, yardımseverlik muamelelerinde de bulundular. I. Selim'in Suriye ve Filistin'i fethetmesi memleketin tarihinde yeni bir çağın işareti oldu. Filistin dört yüz yıldan fazla bir süre (1516-1918) Osmanlı idaresine kaldı. Yerli Yahudiler Selim'in

²⁴ Ze'evi, age, s:2

²⁵ Kocabaş, age, s.60 dipnot 150'den iktibas

²⁶ Ze'evi, age, s.3

zaferini memnuniyetle karşıladılar. Çünkü, Memlûklü rejimi altında huzursuzdular. Osmanlıların buraya gelmesini, bu imparatorluk dahilinde yaşayan diğer ırkdaşları ile de direkt ilişki kurmaya iyi bir sebep olacağına inanıyorlardı.²⁷

Ortaçağ'da, Yahudi Halkının çoğunluğu, Batı'da İspanya'dan Doğu'da Irak, İran ve Orta Asya'ya kadar olan sahada, İslam egemenlik alanında yaşıyordu. Avrupa'da yerleşmiş Yahudiler ise kültürel açıdan birincilere bağımlı bir azınlık oluşturuyorlardı.²⁸

Ortaçağ'ın büyük bölümünde İslam Yahudileri, Yahudi halkının çoğunluk ve etkin bir kesimini oluşturmaktaydı ve üstelik görece önemsiz bir konumda bulunuyorlardı. Bir iki istisna haricinde Yahudi yaşamında yaratıcı ve anlamlı olan ne varsa İslam ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki Yahudi toplulukları, batıda Müslüman İspanya'dan, doğuda Irak, İran ve Orta Asya'ya kadar uzanan çok daha gelişmiş ve incelmış* İslam dünyasının Yahudilerine bir tür kültürel bağımlılık oluşturmuşlardı. Ortaçağ'ın sonlarında, -tarihi tam olarak belirlemek mümkün değildir- büyük bir değişiklik meydana geldi. İslam Yahudilerinin sayısı gerek görece gerekse mutlak olarak azaldı ve Yahudi dünyasının çekim merkezi doğudan batıya, Asya'dan Avrupa'ya, İslam ülkelerinden Hristiyan dünyasına kaydı.²⁹

Artık Yeniçağ'a girerken Yahudi dünyasının ağırlık noktası Doğu'dan Batı'ya, Asya'dan Avrupa'ya, İslam topraklarından Avrupa topraklarına kaymıştı. Sonunda İslam dünyasındaki Yahudiler azınlık ve Hristiyan dünyasındaki Yahudiler çoğunluk durumuna geldi. XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyıllarda Yahudi yerleşim merkezleri iki büyük devlet toplanmıştı. Polonya-Litvanya Krallığı ve Osmanlı Devleti. XIII. yüzyıl başlarında, İslam dünyasında biri dışında, hepside Türk hanedan ve ordularının egemenliği

²⁷ Kocabaş, age, s:60 dipnot 150

²⁸ Eva Groepler, 'İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler' s:28. Belge Yayınları, İstanbul-1999

altında bulunan altı yönetim merkezi bulunuyordu; Hindistan, Orta Asya, İran, Türkiye, Mısır-Suriye ve Kuzey Afrika. XVI. yüzyılın başında Osmanlılar, Memlûk Saltanatı'na son verdiler ve toprakları Mısır, Suriye, Filistin ve Arabistan'ın bazı bölümleri³⁰ Osmanlı Devleti sınırlarına dahil oldu. Daha sonra Trablusgarp,³¹ Tunus ve Cezayir'de bunlara eklendi. Yalnızca Fas'ta yerel Arap hanedanların yönetimi sürdü. Nihayet 1543'de Irak, İranlılardan³² alındı.³³

İslam dünyasında üç Yahudi grubu bulunmaktaydı; birincisi İran'daki Farsça konuşan Yahudi cemaatlerinden oluşuyordu, ikincisi Irak'tan Fas'a kadar olan bölgelerde yaşıyor ve Arapça konuşuyordu, üçüncüsü ise Bizans İmparatorluğu'ndan kalma Rumca şimdi de Türkçe konuşan Yahudilerden oluşuyordu. Rumca konuşan Yahudi cemaatleri -Romaniot ve en eski cemaatler, XV. yüzyılda İspanya, Portekiz ve İtalya'dan gelen Avrupa Yahudileri'nin akınıyla azınlık durumuna düştüler. İkinci grup Avrupa'dan gelen göçmenlerden oluşmaktaydı. İlk gelenler Almanya, Fransa (1394 sürgününden sonra), Macaristan (1376 sürgününden sonra), Sicilya, İtalya'dan (İtalya'dan sürgünler XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etti.) Aşkenaziler'di,³⁴ ama asıl çoğunluk Osmanlı ülkesine en büyük Yahudi göçü olan XV. yüzyılda İspanya'dan sürülen Sefardiler'di.³⁵

Göçmenler için en iyi umut, Hristiyan dünyasının dışındaydı. Bazıları, yüzyıllardır Hristiyan zulmünden kaçan Yahudilerin daha önceden beri yerleşmekte oldukları Fas'a veya Kuzey Afrika'nın diğer yerlerine geçici ya da

²⁹ Bernard Lewis, 'İslam Dünyasında Yahudiler' s.82. İmge Yayınları. Ankara-1996

³⁰ Arabistan'ın Batı kıyısı, Müslümanlarca kutsal sayılan Mekke ve Medine'yi içine alan Hicaz bölgesi ve Arap yarımadasının güney-batı kısmı olan Asir ve Yemen

³¹ Bugünkü Libya

³² Safevi Devleti (Heterodoks İslam inancına sahip Türkmenlerin, İran coğrafyasında kurmuş oldukları devlet) kastedilmektedir.

³³ Groepler. age. s:28

³⁴ Almanya, Ortaçağ İbrancesi'nde Kutsal Kitap'taki adıyla Aşkenaz olarak bilinir, bu sebepten dolayı Alman Yahudileri de Aşkenazim diye çağrıla gelmişlerdir. Aşkenazim kelimesi daha sonra anlam genişlemesine uğrayarak Polonya ve diğer Doğu Avrupa Yahudilerini de kapsar hale gelmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız, 'Nicholas De Lange, Yahudi Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi' s:50. İletişim Yayınları. İstanbul- 1987)

sürekli olarak yerleştiler.³⁶ XV. yüzyılda, önce Fas'ın, sonra Fas ülkesindeki diğer kentlerin Yahudileri özel mahallelerde (mellah) oturmaya mecbur edilmişlerdir. Tunus'ta Hafsiler döneminde Yahudi toplumu örgütlenmiş ve bir araya toplanmıştı. Fakat bu toplanmanın zorunlu olup olmadığı bilinmiyor. Yakınoğu kentlerinde toplulukların, korunma ve rahatlık nedenleriyle, toplu yaşama eğilimleri çok güçlüydü. I. Lapidus'un yazdığına göre, 'Kahire'de her Hristiyan ve Yahudi mezhebinin kendi sokağı vardı. Şam'da Yahudi mahallelerinin varlığı doğrulanmıştır; Halep'te Ermenilerin ve Marunilerin kentin kuzeybatı bölümünde semtleri vardı. Kudüs'te Yahudi ve Hristiyan mahalleleri vardı.' Nüfusun geri kalanıyla da süre giden ilişkilere karşın, Hristiyan ve Yahudiler 'ayrı ama yine Müslüman sokaklarına komşu' bölgelerde yaşıyorlardı. Bireyler arasında ait oldukları topluluğa göre belli bir ayrımcılık yapılsa da, toplulukların Batı'daki gibi getto türünde tecrit edilmeleri söz konusu değildi.³⁷

1469'da, Kastilya Kraliçesi İzabella ile Aragon Kralı Katolik Fernando evlendiler ve devletlerini birleştirdiler. Bu olay, İspanya Yahudileri için sonun başlangıcı oldu. İzabella ve Fernando Engizisyon müessesesinin yetkilerini genişlettiler ve Thomas de Taquemada'yı baş enkizitör olarak atadılar. Bu fanatik papaz mahkemelerin çalışmasına hız verdi ve göreve geldiği 1483 tarihinden itibaren binlerce Yahudiye ateşe yolladı. Buna paralel olarak yeni İspanya Devleti, Yahudileri ülkeden tümenden kovmak için hazırlıklara başladı ve bu amaç için bir kovma fermanı hazırladı. Ferman iki hükümdar tarafından 31 Mart 1492'de ilan edildi ve Mayıs ayında yürürlüğe kondu. Ferman uyarınca, 100 bin kadar İspanya Yahudisinin en 2 Ağustos 1492'ye kadar ülkeyi terk etmesi istendi ve gerçektende son gruplar bu tarihte İspanya'dan çıktılar. Bunların büyük bir bölümü göçmenlere kapılarını açan Osmanlı Devleti'ne sığındı. (Daha sonra görüleceği üzere, devrin padişahı olan II. Bayezid bu Yahudilerin kendileriyle birlikte çok zengin bir kültür ve sanayi

³⁵ Groepler, age, s:28

³⁶ De Lange, age, s.46

bilgisi getirebilecekleri hesaplamış ve hesaplarında da yanılmamıştır) İspanyol Yahudilerine, 1496-1497 yıllarında kovulan Portekizli dindaşları da katıldı.³⁸

Sürgünleri gerçekten iyi karşılayan, sadece Osmanlı Devleti'ydi. Ailesi, Kandiya'dan geçen kovgunların bazılarına konukseverlik gösteren Girit Hahamı Elia Kapsali hayli övgü dolu bir Osmanlı vakayinamesi yazacak kadar duygulanmıştı. Bu yapıtta Türkleri, İspanyol Kralının ülkelerini zenginleştiren ve kendi ülkesini yoksullaştıran aptallığı ile eğlenirken tasvir eder. Osmanlılarda ise, Hristiyan önyargılarının hiçbirisi yoktu ve İspanya'dan gelen Sefardimler³⁹ ihtiyaç duyulan becerileri, tıbbi ve teknik bilgileri, ticari ve politik uzmanlıkları getirdikleri için, özel bir imtiyaz ile karşılandılar. Bütün büyük şehirlere yerleştiler ve paramparça edilmiş yaşamlarının ve kültürlerinin kalıntılarını yeniden onardılar. Selanik kısa zamanda başlıca Yahudi kenti oldu. Burasının Doğu Akdeniz'in en önemli ticari limanı olarak gelişmesi, büyük ölçüde Yahudilerin girişimleriyle idi.⁴⁰

İberya (İspanya ve Portekiz devletlerinin bulunduğu yarımada) Yahudilerin kovulmaları Yahudi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra büyük ve parlak bir kültürün sahipleri olarak bu Yahudilerin faaliyetlerini geniş ölçüde Selanik, İstanbul, İzmir ve Filistin'e transfer ettiler. Osmanlı topraklarında önemli sanayiler kurdular, özellikle top ve silah imalatında Osmanlı ordusunun bir numaralı destek sektörü haline geldiler ve Türk Devleti'ne ilk kez matbaayı soktular.⁴¹

Yahudilerin, İspanya'dan kaçtıktan sonra Osmanlılarla kurdukları iyi ilişkiler yüzünden, İtalyanların çoğu onlara düşman gözüyle bakıyordu.

³⁷ Andre Raymond, 'Osmanlı Döneminde Arap Kentleri' s:209, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2000

³⁸ Moshe Sevilla Sharon, 'Türkiye Yahudileri', s:28, İletişim Yayınları, İstanbul-1992

³⁹ İspanya'nın Kutsal Kitap'da ki ismi Sefarad'dır. Bundan dolayı İspanyol Yahudilerine Sefardim'ler denilmektedirler. (Ayrıntılı bilgi için bakınız, De Lange, age, s:46)

⁴⁰ De Lange, age, s:46

⁴¹ Sharon, age, s:28

Örneğin, 1565'deki büyük deniz kuşatması sırasında, Türklere Malta'yı almaları için yardım ettikleri tahmin ediliyordu.⁴²

Eski İstanbul'da Yahudi azınlık bugün Yeni Camii'nin bulunduğu yerin çevresinde yaşıyordu. Kentin diğer ucunda (Eğri Kapı) Yahudi mezarlığı bulunuyordu. Selanik'te ise Hristiyanlığın ilk zamanlarından beri bir Yahudi azınlık yaşıyordu, (St. Paulus'un havari mektuplarına göre) İspanya'dan kovulanların gelişinden önce burada oldukça büyük bir Aşkenazi grubu ve bir İtalyan grubu bulunuyordu.⁴³

Daha Ortaçağın bitiminde Yahudiler arasında, Ortaçağ İslamı'nın Yahudilere barışçı bir barınak sağladığı, oysa Hristiyanlığın kendilerine acımasızca zulmettiğine dair inanca rastlanır. Bu Yahudiler, Katolik İspanya'dan ve diğer yerlerden zulmün kurbanı Yahudilere, Müslüman Osmanlının barınak sağladığının farkındaydılar. 1492'de Yahudilerin İspanya'dan travmatik kovulmalarından sonra yazılmış bir yığın İbranice tarih kaydı, Hristiyan husumet ile Müslüman iyilikseverlik arasındaki karşıtlığı açık seçik ortaya çıkarttı. XIX. yüzyılda, modern, bilimsel Yahudi tarihi incelemesinin kurucuları bu algıyı tarihi gerçeğe dönüştürdüler.⁴⁴

Filistin'in Osmanlı idaresine girişi Yahudiler için yeni bir ümit ışığı olmuştu. Çünkü, Osmanlı Yönetimi, Yahudilerin Filistin'e serbestçe gelip yerleşmesine izin vermişti. Bu izin üzerine Yahudilerin, bilhassa İspanya Yahudilerinin Filistin'e yerleştikleri görüldü. Yahudiler yoğun olarak Safed' de toplandılar. Göçler sebebi ile burasının nüfusu XVI. yüzyılda 10 bini buldu.⁴⁵ Kudüs'e Safed kadar ilgi duymuyorlardı. Safed üzerinde durmalarının sebebi, o zamanlar Mesihçi Siyonizm'e inanan Yahudilerin bu inancı gereğince kendilerini kurtaracak Mesih'in bu şehirde zuhur edeceğine inanmaları idi.

⁴² Paul Johnson, 'Yahudi Dünyası' s:240, Pozitif Yayınları, İstanbul-2000

⁴³ Groepler, age. s:29

⁴⁴ Mark R. Cohen, 'Haç ve Hilal Altında Ortaçağ'da Yahudiler' s:25. Sarmal Yayınevi, İstanbul-1997

⁴⁵ Kocabaş, age. s: 60

Çünkü, Safed Şehri Talmud'da adı geçen kutsal şehirlerden biridir. Bu kitapta kaydedildiğine göre, Mesih, Sion'u (Kudüs) zaptetmeden önce, orada kırk yıl hüküm sürecekmiş. Bu olayın beklendiği şehre atfedilen kutsallık tarihi önem dolayısı ile orası, Yahudilerin istirahat için çok gittikleri bir yer olmuştur.⁴⁶ Ünlü Türk gezgin Evliya Çelebi de Yahudilerin Safed'e verdikleri kutsiyet hakkında şunları yazar: "şehir tamamen Yahudi evleridir. Ömründe bir Yahudi bu şehri ziyaret etmezse, yahut sonbahar yapraklarından yakıp tütsü yapmazsa, batıl inançlarınca Yahudi olmayıp (Kara cuhûd) olurlar... Bütün ziyaret yerlerinde, Hz. Yakup' un çocukları ile Hz. İsmail'in çocuklarının isim ve resimleri vardır."⁴⁷

Türkler, tarih boyunca hüküm sürdükleri topraklarda, yönettikleri diğer milletlerde olduğu gibi, Yahudilerin de dinlerine, dillerine gelenek ve göreneklerine karışmamışlardır.

Osmanlılar, ilk padişahları olan Osman Gazi'nin (1258-1326) açıkladığı amacının, uygulayıcısı olmuşlardır. İslama ve Türk törelerine göre, İslamiyet ve İslam ülkeleri tecavüze uğramadıkça harbe girmemişler ve girecekleri zamanda İslam ulemasının fetvasını almışlardır. Murad Hüdavendigar, Yıldırım Bayezid, Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet, Safevilerle Türk Memlûk Devleti'ne karşı sefere girişen Yavuz Sultan Selim, bunun tarihi örneklerini vermişlerdir.⁴⁸

Osmanlı Padişahları, Kudüs'te bulunan Mescid-ül Aksa ve Ömer Camilerinin uygun bir şekilde muhafaza edilmesine büyük önem vermişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman'da (1520-1566) imar işlerinde oldukça hassastı. Kudüs'te üç büyük din için kutsal yerlerin restorasyonu ve bakımı için büyük

⁴⁶ A. William Kinglake, 'Doğu Hasreti' s:214. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara - 1982

⁴⁷ Evliya Çelebi, 'Evliya Çelebi Seyehatnamesi', c: III, s:788-789. Üçdal Neşriyat, İstanbul-1976

⁴⁸ Mim Kemal Öke, "Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)", Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, s:10, Ankara-1987

paralar sarf edilmiş, şehrin surları yenilenerek bugünkü şeklini almıştır. Kudüs'te dünyanın dört bir tarafından kutsal yerleri ziyarete gelen Müslüman, Hristiyan ve Yahudilere serbest ibadet imkanı sağlamıştır. O dönemde Kudüs'e gelenlerin de ifade ettiği gibi, Türk yönetimi altında bulunduğu günlerde Kudüs'te, kanun ve düzen hakimiyeti sağlanmış, bölgenin ekonomisi gelişmiştir. Kudüs, İslamiyet için kutsal yerlerden olan Hicaz hariç, diğer eyaletlerden daha özel bir yer işgal etmiştir.⁴⁹

Yapılan yardımlar kutsal yerlerin, Kudüs, Mekke ve Medine'nin onarım ve bakımı, Arap halkın iâşesi, İstanbul-Mekke yolunun güvenliği, Şam'dan Mekke ve Medine'ye değin su ve yiyecek depolarının ve bölgedeki dini veya kamu yararına kuruluşların bakımı ile onarım için kullanılırdı.⁵⁰

Filistin bölgesi XVI. yüzyılın başlarında (1516) Osmanlı Yönetimine geçmesinden, I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlıların elinde kalmıştır. 1799'da Fransız Napolyon Bonapart'nin orduları başarılı olamamışlardır. Osmanlıdan özerkleşen Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Suriye ile birlikte Filistin'i de işgal etmiş ve birkaç yıl bölgeyi elinde tutmuştur.⁵¹

“50 bini Avrupa, 40 bini Filistin'de olmak üzere 100 bini Asya Türkiyesi'nde, toplam yaklaşık 150 bin Yahudi Sultanların imparatorluğunda, Hz. Musa'nın dinini uygulamakta. Müslüman cemaatler ile aynı haklardan yararlanan Yahudiler kendilerini Babıali'de temsil eden bir Hahambaşı tarafından yönetilirler.

1881'de İstanbul'u ziyaret eden ve “kimseye bağlı olmadığım için gerçekleri ifade edebiliyorum” diyen Fransız gezgini Albert Renouard, ‘Chez

⁴⁹ Öke, age, s:10

⁵⁰ Öke, age, s:11

⁵¹ Davut Dursun, ‘Ortadoğu Neresi’, s:39, İnsan Yayınları, İstanbul-1995

les Turcs en 1881' adlı eserinde Yahudilerin durumunu yukarıdaki şekilde özetledikten sonra gözlemlerine şöyle devam eder:

“Türkler ile; Romen, Rus ve Yunanlılar ile olduklarının tersine mutlu bir yaşam süren Yahudiler sultanın tahtının gölgesinde özgür ve endişesiz yaşamaktadırlar. Rusların ve Rumların zulmünden kaçan Yahudilere açtığı kucak, Türkiye'ye onur vermektedir. Müslüman Türkiye, Hristiyan ülkelerinden daha hoşgörülü ve konuksever olduğunun kanıtlarken, zaman zaman vatandaşlarının vicdanlarını tetkike edilen bazı hükümetlerin bulunduğu Avrupa'ya da bu konuda ders vermektedir. Osmanlı Hükümeti yalnızca kendi vatandaşlarının din ve vicdan özgürlüğünü tanımakla kalmayıp diğer ülkelerden gelen ve özerk cemaatler oluşturan tüm Yahudilere de kapılarını açık tutmaktadır.”

Edirne'li Haham Isak Sarfati'nin XV. yüzyılda yazdığı:

“Hristiyan ülkelerde yaşayan Yahudileri, herkesin kendi bağının ve incir ağacının gölgesinde rahat ve barış içinde yaşadığı bu ülkeye davet eden” ünlü mektubundan yaklaşık 5 yüzyıl sonraki bu ifadeler de yeter derecede kısa, öz ve anlamlıdır.⁵²

Alliance (Alyans) okullarının⁵³ geniş örgütünde görevli öğretmenlerin okuttıkları yörenin sosyal ve demografik konularla ilgili gözlem ve yorumlarını Paris'teki genel merkeze rapor etmeleri istenirdi. Kurumun organı 'Bulletin de l'Allance'da yayınlanan bu raporlar bugün dahi pek değerli ve ilk elden birer kaynak oluşturmaktadır. 1893'te yayınlanan ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yahudilerin konu edildiği yıllık rapor şu cümle ile başlamaktadır:

“En uygar ve aydın geçinenler arasında dahi Yahudilerin, Türkiye'de yararlandıkları tam eşitlikten daha fazlasına sahip oldukları az ülke vardır.”

⁵² Naim Güler, ' Türk Yahudileri Tarihi I (20.Yüzyılın Başına Kadar)' s:226, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul-1993

Söz konusu raporun ayrıntılarından da anlaşıldığı gibi XIX. yüzyılın sonlarında da Osmanlı Devleti Yahudiler için güven içinde yaşadıkları bir barış ve huzur limanı olmaya devam etmiştir.⁵⁴

İranlı Yahudilerle karşılaştırıldığında, Osmanlı Devleti'ndeki Yahudiler sanki cennette yaşıyorlardı. İran ve Orta Asya'yı dolaşan Macar Yahudisi oryantalist Arminius Vambéry'nin gözlemleri bütün gezginlerin ortak kanılarını yansıtmaktadır. 'Tanrı'nın yarattığı şu yeryüzünde bu ülkelerdeki bir Yahudi'den daha sefil, naçar, ve acıklı biri var mıdır, bilemiyorum?... Yoksul Yahudi, hem Şii Müslümanlar, hem Hristiyanlar hem de Brahmanlar tarafından horlanır, dövülür, işkence edilir; o yoksulların da yoksuludur; Ermeniler, Rumlar ve Brahmanlar tarafından soyulur'.⁵⁵

XIX. yüzyıl İran'ı üzerine yazan Batılı yazarlar arasında belki de en fazla bilgiyi, büyük eseri 'Persia and the Persian'ı (İran ve İranlılar) 1892 yılında yayınlanan, daha sonra Lord ünvanı alacak olan George Curzon'dan ediniyoruz. Curzon, bu ülkede yaşayan Yahudilere sayısız göndermede bulunurken, genel durumlarını şu kelimelerle anlatıyor; Doğu'nun bütün Müslüman ülkelerinde bu mutsuz halk zulüm görmektedir. Gelenek, kendilerine ve dünyaya bunu bir sıradan yazgı gibi sunmuştur. Bir geytoda (ama Rusya ve Doğu Avrupa'da yaşayan soydaşlarından çok daha iyi şartlarda) ya da kentin ayrı bir mahallesinde yaşamak zorunda bırakılan bu insanlar, bilinmeyen bir vakitten beridir, kendilerini hem cinslerinden toplumsal bir parya olarak ayıran, uğraşı ve giyim kuşamıyla ilgili yoksunluklara katlanmaktadır. İran'daki Yahudilerin çoğunluğu ticaretle, mücevhercilikle, şarap ve afyon imalatıyla iştigal etmekle, müzisyenlik, dansözlük, çöpçülük, çerçicilik yapmakla ve saygın olmayan bu gibi başka işlerde çalışmaktadırlar. Ticaretle durumları iyi olanlar nadirdir. 3700 kadar oldukları söylenen İsfahan'da –ki İran'da görece en iyi durumda oldukları

⁵³ Fransız Yahudileri'nin kurduğu ve finanse ettiği özellikle Osmanlı topraklarında açılan Fransızca eğitim veren okullar. (Ayrıntılı bilgi için bakınız, De Lange, age, s:172)

⁵⁴ Gülleryüz, age, s:227

bölge burasıdır –kolalı denilen İran başörtüsü takmalarına, pazarda dükkan sahibi olmalarına, evlerine Müslüman komşularındakinden daha yüksek duvarlar yapmalarına ya da sokakta ata binmelerine izin verilmez. Tahran'da ve Kaşan'da çok sayıda Yahudi yaşamaktadır ve durumları az çok iyidir. Şiraz'da son derece berbattır. Buşire'de refah içindedirler ve zulüm görmezler. Ancak İran'da ya da başka yerlerde bağnazlar galeyana geldiklerinde ilk kurbanlar Yahudiler olurdu.⁵⁶

Bu ve bunlara eklenebilecek daha birçok olayın, kuşkusuz XIX. yüzyılda zenginleşen, sosyal statüleri güçlenen ve dolayısıyla nüfuzları artan Batılı Yahudilerin, Doğudaki kardeşleriyle ilgilenmesini sağlamakta yararları olmuştur. Bazı kaynaklar ise, Batılı Yahudileri açıkça harekete geçmeye çağırmışlardır. Örneğin 1869'da Suriye, Filistin ve Mısır'da bulunmuş olan John Mac Gregor, 'İngiltere'deki biz Hristiyanlar arasında yaşayan Yahudiler kibarlık, temizlik, lüks ve zerafet içerisinde yaşıyorlar ve Galile'de yaşayan ırkdaşları olan Yahudi hahamlara bir çöplerini olsun göndermiyorlar' diye yazmıştır.⁵⁷

I. Dünya Savaşı başladığında Filistin Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde bulunuyordu. Osmanlılar Filistin cephesinde İngilizlerle savaşmışlar ve savaşta yenilmeleri üzerine bölgeden çekilerek İngiltere'nin egemenliğine terk etmişlerdir. Filistin'in İngiltere'nin egemenliğine girmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamış oldu. İngiltere Filistin'de önce askeri bir yönetim kurmuş, savaş sırasında Milletler Cemiyeti burasını İngiltere'nin mandasına vermiştir. Filistin'de İngiliz manda yönetimi 1948'e değin sürmüştü ve İngiltere'nin buradaki manda yönetimine son verdiği gün İsrail Devleti kurulmuştur. Osmanlı Yönetimi'nde Filistin Sorunu diye bir sorun yoktu. Filistin sorununun uluslararası bir sorun olarak çıkması bu bölgenin sorununu uluslararası bir

⁵⁵ Lewis, age, s:190

⁵⁶ Lewis, age, s:191

⁵⁷ Lewis, age, s:191

sorun olarak ortaya çıkması bu bölgenin İngiliz egemenliğine girmesiyle birlikte başlamıştır.⁵⁸

⁵⁸ Dursun, age: s:39

I. BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU ÖNCESİ FİLİSTİN

I. Siyonizm Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi

Siyonizm, Yahudi halkının politik olarak özerk bir varlık ve bir Milli devlet oluşturmak amacıyla, başlangıçtaki yurtları olan 'İsrail Toprağı'na dönmesini hedefleyen ulusal bir harekettir.⁵⁹

Siyonizm fikri, Yahudi ve Hristiyan düşüncesinin bir parçası olarak yüzyıllar boyunca varola gelmiştir. Bunların birincisinde bu fikir, Museviliğin Filistin'deki eski İbrani Krallığı ile olan birlikteliğinin bir neticesidir. İkincisi ise Millennium'un⁶⁰ ya da, Hz. İsa'nın yeryüzündeki yüzyıllık hükümdarlığının, başlangıçta Yahudilerin Filistin'e geri dönüşlerinin farz olduğu Cromwell döneminden beri mevcut olmuştur.⁶¹

Siyonizm'in doğuşu ve gelişmesini inceleme konusu edinen bir çalışma, doğal olarak bir başlangıç noktasını Musevilerin dinsel inanç ve geleneklerinden almak zorundadır. Çünkü, Musevilerin Siyon dedikleri Kudüs ve dolaylarına dönme ve o kutsal topraklarda Süleyman (Salamon) tapınağını yeniden inşa etmek hülyası, Eski Ahit'in ana prensibini oluşturur. Eski Ahit'e göre, Tanrı, Yahuda kutsal toprakları kıyamete değin tasarruflarında kalmak üzere İbrahim (Abraham) Peygamber ve ümmetine adanmıştır. Bu inanç, Yahudilerin benliklerine öylesine işlemiştir ki, dünyanın dört bir yanına

⁵⁹ Alain Boyer, 'Siyonizmin Kökenleri', s:7. İletişim Yayınları. İstanbul-1992

⁶⁰ Yeni Ahid'e göre Hz. İsa'nın yeryüzünde hükümlan olacağı bin yıllık dönem. (Alan R. Taylor, 'İsrail'in Doğuşu', s:13, Pınar Yayınları. İstanbul-1992)

dağılmış ümmetini Kral Davud'un altı köşeli yıldızı altında toplanacak ve onlara kutsak topraklara değin önderlik edecek bir Mesih'in gelişini büyük bir sabırla beklemeye razı etmiştir. Sinagog ayinleri dönüş dualarından oluşuyordu. Gerek günün üç kez ibadeti sırasında ve gerek yemek sonrası şükran ifadelerinde, Süleyman tapınağının Kudüs'te yeniden onarımı için tanrılarına yalvarıyorlardı. Hiçbir Musevi vaizin hutbesini 'Kurtarıcı bir gün Siyon'a gelecek!' demeden ve cevap olarak da cemaatin 'Amin!'i olmaksızın tamamlaması düşünülemezdi. Yılda iki kez, Fısıh Bayramı şenliklerinde ve Kefaret Gününün sonunda büyük bir heyecan ile ümitlerini dile getirirler, 'Gelecek sene Kudüs'te (buluşmak üzere) diye bağırırlardı'. Museviliğin ve bu dinin Mesihçi gerekirciliğinin Yahudi milliyetçiliğin kaynaklarından biri olduğu kabul edilirse, Siyon'u yeniden canlandırma hülyasının Museviler arasında ilk savunucularının dinci çevreler olduğu anlaşılabacaktır.⁶²

'Siyonizm' teriminin kökünü oluşturan 'Siyon' sözcüğü Musevi tarihinin ilk çağlarından beri Kudüs ile eşanlamli olarak kullanıla gelmiştir.⁶³ Kudüs'teki Sion dağının adından gelen hareketin ilk hedefi Filistin'de bir Yahudi Devleti kurmaktır. Siyonizm tarih boyunca mistik şekliyle Yahudiler tarafından hep ifade edilmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren siyasi ve politik bir anlam kazanmaya başlamıştır.⁶⁴

Bu kelimeye Filistin'deki birinci Musevi tapınağının Babilliler tarafından yıkılmasından sonra özel bir anlam verilmiş ve 'Siyon' yurtlarından kovulmuş Yahudi halkının Filistin'e dönme arzu ve özlemini benliğinde toplayan bir duygu hazinesi olmuştur. Nitekim, 'Siyon' adı ilahilerde sık sık geçer. Eski Ahit, "Babil nehrinin kıyısında oturup da ağladık, Siyon'u hatırladıkça" der. Siyon kelimesi bu kadar erken bir geçmişte kullanılmaya başlanmasına rağmen, bir siyasal düşünce akımını simgeleyen bir deyim

⁶¹ Taylor, age, s:13

⁶² Mim Kemal Öke, 'Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, İhanetler, Komplolar, Aldanmalar' s:35. Çağ Yayınları, İstanbul-1991

⁶³ Öke, age, s:33.

⁶⁴ Meydan Larousse, 'Siyonizm' maddesi, cilt:11

olarak modern anlamıyla ilk kez XIX. yüzyılın son çeyreğinde Bir Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum (1864-1937) tarafından siyasal edebiyata sokulmuştur. Birnbaum kendisinin çıkardığı 'Kendi Kendine Kurtuluş' (Selbst emanzipation) adlı derginin 1 Nisan 1890 tarihli sayısında, Siyonizmi, Musevileri Filistin'de yerleştirmek amacını güden ve üyelerinin Yahudiler'den oluştuğu bir siyasal parti örgütünün kurulması olarak anladığını dile getirmiştir.⁶⁵

Birnbaum'un dolaşıma soktuğu bu terim kısa bir süre sonra Yahudi çevrelerince benimsenmiş ve giderek Musevi milliyetçileri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla 'Siyonizm', Musevileri Filistin'de yerleştirme girişimlerinin, siyasal olsun ya da olmasın, tümünü kapsayacak bir anlam kazanmıştı. Dr. Pinsker'in önderliğindeki 'Siyon Aşıkları' kulüplerini, gerek Dr. Herzl'in öncülük ettiği siyasal okul taraftarlarını tanımlamak için 'Siyonist' ortak bir ad olmuştu. Böylece, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batı siyasal düşünce sistemleri içerisinde filizlenen Siyonizm'in genel bir tanımını, Yahudilerin Filistin'de bağımsız bir devlet şeklinde yerleşmesi ve orada Yahudiliğin tüm kurumları ile dirilmesini amaçlayan evrensel bir hareket olarak tanımlandırılabilir.⁶⁶

Viyanalı yazar Theodor Herzl (1860-1904) son romanı olan Altneuland'da (Eski yeni ülke), Yahudi ulusunun çarpıcı ve idealize edilmiş bir görünümünü çizmiştir. Altneuland ismi (Tel Aviv, bunun yaklaşık İbranice karşılığıdır) eski insanların eski ülkelerine dönmelerini, onu yenilemelerini ve karşılığında da kendilerinin de yenilenmesi anlamına gelmektedir.⁶⁷

Aslen Macar Yahudisi olan Theodor Herzl, zengin bir Avusturyalı Yahudi ailesine mensuptu. Hukuk öğrenimi görmekle beraber, gazeteciliğe

⁶⁵ Öke, age, s:34.

⁶⁶ Öke, age, s:34

⁶⁷ De Lange, age, s:131

merak sarmış Dreyfus Davası⁶⁸ sırasında, Viyana'da yayınlanmakta olan Neue Freie Presse'nin Paris muhabirliğini yapmıştır. Daha üniversite yıllarında, Avrupa'daki Yahudi düşmanlığı ile yakından ilgilendiğinden, bir Anti-Semitizm⁶⁹ şeklinde ortaya çıkan Dreyfus Davası kendisini çok etkilemiştir. Bunun neticesi olarak, Yahudilerin geleceği konusuna eğilen Herzl, çareyi Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasında gördü ve 1896'da Der Judenstaat (Yahudi Devleti) adlı bir kitapçıkta fikirlerini yayınladı. Herzl'e göre, Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulabilmesi için, her şeyden önce, dünyadaki bütün Yahudilerin teşkilatlanması gerekliydi. Herzl, 'Bugünkü duruma tek bir cevap vardır; kitleleri hemen teşkilatlandırmak' diyordu. Batı Avrupa Yahudileri Herzl'in bu fikirlerini gerçekçi bulmadılar ve kendisini desteklemediler. Lakin Eşkenazim, yani Rusya, Almanya, Galiçya Yahudileri kendisini hararetle desteklediler.⁷⁰

Herzl'e göre, Yahudi Sorunu tamamen Anti-Semitizm'in bir sonucuydu. Anti-Semitizm ise yadsınamaz acı bir gerçektir: 'Musevilerin içinde yaşadığı bütün milletler ya gizliden gizliye, ya da açıktan açığa Anti-Semittir. Ulusların neden Anti-Semit oldukları Herzl için önemli değildi. Hatta, Herzl bir yerde de Musevi düşmanlığını bir nebze anlayışla karşıladı. Çünkü, gettolarda karanlık, pis ve kalabalık izbe yerlerde yaşayan Musevilerin hali gerçektende çok ürkütücü ve tiksindiriciydi. Yüzyıllar boyunca süren baskılar altında Museviler, milli gururlarını tamamen yitirmişlerdi. Yerli halkın gözünde Musevileri onurlu yurttaşlar yapabilmek için Herzl, önce yarım düzine düellonun yeterli olacağını sandı. Daha sonra ise, Vatikan'a, Papa'ya

⁶⁸ 1894 Eylül'ünde bir gün Fransız ordusunda Almanlar lehine bir casusluk hadisesi meydana geldi. Alfred Dreyfus adlı Yahudi asıllı bir yüzbaşı hadisenin faili olarak yakalandı ve yeterli delil olmadığı halde, hapse mahkum edilip ordudan çıkartıldı. Fakat hadise kapanmadı ve Dreyfus'un suçlu olup olmadığı Fransız kamuoyunda yıllarca tartışıldı. Bir çok politikacı ve Emile Zola gibi tanınmış bir çok yazar Dreyfus'un suçsuzluğunu savundu. Neticede 1899 yılında Dreyfus için af çıkarıldı ve hatta kendisine 'Légion d'Honneur' nişanı bile verildi. Ne var ki, Dreyfus Hadisesi Fransa'da yeni bir Anti-Semitizm dalgasının patlak vermesine de sebep oldu. Bütün bu hadiseler ve gelişmeler, Dreyfus davasını takip eden Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl'i çok etkiledi. (Armaoğlu, age, s:16)

⁶⁹ Anti-Semitizm, tarih boyunca, çeşitli topluluklar tarafından, kendi içerisinde azınlık olarak yaşayan Yahudilere karşı sistematik olsun veya olmasın yapılmış olan, düşmanlığına verilen genel tabir. Bu harekete destek verenlere de Anti-Semit denilir.

başvurup, bir Pazar öğleden sonra San Stefan Kilisesi'nde Musevilerin kitleler halinde vaftiz olmalarının Yahudi Sorunu'nu çözeceğini düşündü.⁷¹

Herzl'in en ciddi düşüncesi yavaş yavaş oluşmuştu. Olgunlaşan fikirlerini 1895 yılında yayınladığı Yahudi Devleti (der Judenstaat) adlı kitabında topladı. Herzl'e göre özümseme, Musevilere hiçbir yarar getirmemişti. Museviler toplu halde kendilerine ait olan bir ülkeye göçmeden Yahudi Sorunu çözümlenmeyecekti. Herzl'in Musevilerin bir ulus vücuda getirecek ve bir devlet kurabilecek özelliklerine sahip olduklarına dair inancı tam ve kesindi:

'Biz bir devlet hem de örnek bir devlet kuracak kadar güçlüyüz. Bu amaç için gerekli beşeri ve maddi her türlü malzemeye sahibiz. Bir ülkenin tüm haklı ihtiyaçlarını tatmin edecek büyüklükte dünya üzerinde bir yörede bize egemenlik verin, gerisini biz kendimiz tamamlarız.'

Herzl'in yukarıdaki sözlerinden anlaşılacağı gibi, Yahudi Sorunu 'Uluslararası bir sorun' idi. Çözümü ise, meselenin uluslararası arenaya çıkartılıp, devletlerin dikkatini toplamak ve bu konunun devletler arası forumlarda tartışılmasıyla ancak gerçekleşebilirdi. Büyük devletlerin Yahudi Sorunu'na eğilmeleri için Herzl, bu sorunu ortaya koyacak ve her platformda savunacak bir örgütün ihtiyacını hissediyordu.⁷²

Fakat teşkilatlanmak için çok para gerekiyordu. Herzl, zengin Yahudi bankerlerden Baron Maurice de Hirsch ile Edmond de Rotschild'a mali yardım için başvurduğunda, kendisine yüz vermediler. Buna rağmen Herzl, 29 Ağustos 1897'de İsviçre'de Basel'de ilk Siyonist kongresini toplamaya muvaffak oldu. Kongreye 204 delege katılmıştı ve bunlardan 80 tanesi Rusya Yahudileri'ndendi. Amerika'dan çok az kişi gelmişti. Basel Kongresi'nde

⁷⁰ Armaoğlu, age, s:17

⁷¹ Öke, age, s:45

⁷² Öke, age, s:46

Dünya Siyonist Teşkilatı kuruldu ve başkanlığına da Theodor Herzl getirildi.⁷³ Birinci Siyonist Kongresi'nin aldığı kararlara göre, Filistin'de bir 'Yurt'⁷⁴ edinilmesi için çalışılacak, her yerdeki Yahudiler, dernekler ve federasyonlar halinde organize olacaklar. Yahudi 'milli şuuru' kuvvetlendirilecek ve gerekli devletlerin desteğinin sağlanması için çaba harcanacaktı. Bu kararlarda dikkati çeken husus, bir 'Yahudi Devleti' kurulması değil, bir 'yurt' edinilmesinin söz konusu olmasıydı.⁷⁵

İsviçre'nin Basel kentinde 1897'de toplanan I. Siyonizm Kongresi sonunda yeryüzünde çeşitli ülkelere dağılmış olarak yaşayan Yahudilere Filistin'de bir yurt sağlanması, bu amaçla Yahudilerin örgütlenmeleri ve Filistin'e göç etmeleri Yahudi ulusal bilincinin geliştirilmesi kararlaştırılacak, aynı kentte ertesi yıl gerçekleştirilen II. Siyonizm Kongresi'nde bu amaçla bir banka ve çeşitli şirketler, dernekler kurulması ve fonlar oluşturulması öngörülenecekti. Dr. Theodor Herzl'in başkanlığını yaptığı bu kongrelerle birlikte artık dünya Siyonist akımının önderi de olmuş bulunuyordu.⁷⁶

Herzl'in programı, Baron de Hirsch ve Rothschild'ler gibi önde gelen Yahudi destekçileri tarafından bütünüyle gözardı edilmiş, ancak zaten Yahudi sorununa ulusal bir çözüm getirmek için yola çıkmış olan Doğu Avrupa Yahudilerince heyecanla karşılanmıştır. 1890'larda Doğu Avrupa'daki koşullar, Batıdakilerden bütünüyle farklıydı. Doğu Avrupa'da yaşayan Yahudiler, özümsememiş, özgürleşmemiş, yoksulluğun ve kırımların kurbanları olmuş ve bu dayanılmaz koşullardan çıkış için herhangi bir formüle

⁷³ Theodor Herzl, 1860-1904 yılları arasında yaşamıştır. 1904'de ölünceye kadar Dünya Siyonist Teşkilatı'nın başkanlığını yapmıştır. Öldüğünde Viyana'da toprağa verildi. 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti kurulduktan hemen sonra patlak veren 1948-49 Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın İsrail tarafından kazanılması üzerine, Herzl'in kemikleri (bakiye-i izamı) Viyana'dan alınarak Kudüs'e sonradan kendi adı verilen Herzl Dağı'na gömülmüştür. (Armaoğlu, age, s:17, 62 nolu dipnottan iktibas)

⁷⁴ Herzl, Yahudi Devleti (Der Judenstaat) adlı kitabında, aynen Bilu Manifestosu'nda olduğu gibi, Filistin'de bir 'Yahudi Devleti'nin kurulmasından söz etmiş iken, Birinci Siyonist Kongresi Filistin'de sadece bir 'yurt' (homeland) edinilmesi kararını almıştır. (Armaoğlu, age, s:17, 64 nolu dipnottan iktibas)

⁷⁵ Armaoğlu, age, s:18

sarılmaya hazır, büyük ve birbirine bağlı bir topluluk oluşturuyorlardı. Aşırı milliyetçilik, Anti-Semitizm, dini hoşgörüsüzlük ve siyasal otokrasi, Batı'da olduğundan daha kaba, daha güçlü, daha açık biçimiyle canlanmış ve sosyal ve siyasal reformlar için radikal yeraltı hareketleri şahlanmıştı.⁷⁷

1891'de Baron De Hirsch Rusya'daki zulümden kaçan Yahudileri topluca Anadolu'ya yerleştirme girişiminde bulunmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki topraklarında yapılacak demiryollarının inşaatını üstlenen ve 1145 km. demiryolu yapan Hirsch ile Osmanlı Hükümeti arasında, özellikle Osmanlı maliyesinin ödeme güçlüğü olması nedeniyle çıkan anlaşmazlık üzerine hükümet Hirsch ile uzlaşmak istemiştir. Bunun üzerine Baron De Hirsch'in Osmanlı Hükümeti'ne tutanaklara geçirilen biçimiyle şu öneride bulunmuştu:

'Osmanlı Hükümeti ile inşaat şirketim arasındaki anlaşmazlıklara on yedi yıldan beri asla müdahale etmediğim gibi şimdi de müdahale etme arzusunda değilim. Fakat Hükümetin bunu arzu eder gibi görüldüğü fakat şimdi kendileriyle gayet samimi münasebetlerde bulunmakta özel bir menfaatim olduğu cihetle, yapılan teklifi katiyen reddetmek istemem. Bu konuda özel menfaatim şudur ki, ırkdaşlarımın Rusya'da zalimce baskılara maruz kaldıklarından, Yahudilerin göç etme sorunlarıyla büyük bir ehemmiyet ile uğraşmak ve zulüm gören ırkdaşlarım için başka memleketlerde yeni bir vatan bulmak benim için en önemli vazifedir. En başta Filistin hariç tutulmak üzere, Anadolu'da bulunan Osmanlı Memleketleri'ne bir göz attım. Bu bölgede büyük bir kısmı hazineye ait olmak üzere, birçok ekilmemiş arazi olduğunu bildiğimden, Rusya'dan göçen Yahudileri oraya göndermek için Osmanlı Hükümeti ile bir ödeme anlaşması yapılmasını arzu etmekteyim.'⁷⁸

⁷⁶ Çetin Yetkin, 'Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler', s:123. Afa Yayıncılık, İstanbul-1992.

⁷⁷ De Lange, age, s:131

⁷⁸ Yetkin, age, s:124

Filistin Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında olduğundan Dr. Herzl'in planı, Filistin'in Yahudileştirilmesini, Osmanlı Devleti'nin rızası ile gerçekleştirebilmektir. Bu rızayı elde etmek içinde, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının Yahudi bankerlerce oluşturulacak bir konsorsiyum tarafından karşılanmasını ve Osmanlı ekonomisine yine kendilerinin katkıda bulunmayı düşünmekteydi. Herzl, Die Welt gazetesinde 9 Temmuz 1897 tarihinde şöyle demektedir:

'Bugün hiçbir ciddi devlet adamı Türkiye'nin bölüşülmesini düşünmüyor. Evet Türkiye'nin geçmiştekinden daha fazla parasal yardıma ihtiyacı vardır ve bunu da ancak Yahudiler aracılığıyla karşılayabilir. Fakat herhangi bir Osmanlı eyaletinin padişah'tan istenmesi söz konusu değildir. Biz sadece, başka yerlerde yaşayamayan (barındırılmayan, zorla göç ettirilmek zorunda kalan) Yahudiler için Devletler Hukuku'nun güvencesi altında bir yurt kurmak istiyoruz.'

'Devletler Hukuku'nun güvencesi, Osmanlı Devleti'nin kesinlikle egemenlik hakları ile bağdaşmayıp yeni sorunlar doğuracağından, Herzl bunu çok zekice bir diplomatik hareketle 'Kamu Hukuku'nun Güvencesi'ne çevirmekte hiç gecikmeyecektir.⁷⁹

Bu koşullar altında, Yahudilerin kendi milliyetçiliklerine dönmeleri veya dışa göçün büyük ölçeklerde yer aldığı bir bölgede, Filistin'i olası bir vatan olarak düşünmeleri çok şaşırtıcı değildir. 1881 Odesa pogromunun⁸⁰ Siyonist panteonunda en saygıdeğer yere sahip olacak iki tanığı, Herzl'in kurtuluş için ulusal, kendi geleceğini kendi tayin etme hakkı çağrısını ondan önce yapmışlardır. Daha önce geleneksel Musevilikten Rus Pozitivizmine dönen Moses Lilienblum (1843-1910), Filistin'de büyük ölçekli bir Yahudi kolonisi kurulmasını istemiştir. Saygıdeğer bir doktor olan Leo Pinsker (1821-1891)

⁷⁹ age, s:125

⁸⁰ Doğu Avrupa'da, özellikle Rusya'da gerçekleştirilen ve hükümetin bilgisi dahilinde planlı ve programlı olarak yapılan Yahudi katliamlarına verilen genel isim.

önce Filistin'i bir çözüm olarak düşünmemiş, Yahudilerin 'yabancı' statüsüne son verilmesi ve onlara yerel bağımsızlık tanınması yoluyla normalleşme için savaşım vermiştir. Onun 'Kendini özgürleştirme' broşürü 1882'de Berlin'de imzasız olarak yayınlanmıştır. Herzl eğer vaktiyle bunu bilseydi, hiçbir zaman 'Yahudi Devleti'ni yazmayacağını sonradan itiraf etmiştir. Aynı yıl Bilu hareketi oluştu ve Filistin'deki ciddi Yahudi kolonizasyonunda ilk adım olan Rişon le Ziyyon kuruldu.⁸¹

Herzl'in önderlik ettiği 1897'deki ilk Siyonist Kongresi –yaygın adıyla - Basel Programı'nı hazırlayarak Siyonizmin hedefinin 'Yahudi Halkı için Filistin'de hukuken tanınmış ve güvenli bir yurt kurmak' olduğunu ilan edecektir. Bu kararın gerçek anlamını verme yolunda, Bu kongre ile Siyasi Siyonizm'i teşkilatlandırmış olan Herzl'in şu sözleri hedefin açıklığını çarpıcı bir şekilde (ve 51 yıl sonra İsrail Devleti'nin kurulduğu hatırlanacak olursa, adeta kehanet derecesinde) göstermektedir.

'Basel Kongresi'ni tek cümleyle özetlemem gerekirse o da şu olacaktır. Basel'de Yahudi Devleti'nin temellerini attım... Belki beş yıl yahut kesinlikle elli yıl içerisinde herkes onu tanıyacaktır.⁸²

Yahudilerin, kutsal Filistin topraklarına dönmek istemeleri yeni bir düşünce değildi. 1799'da Napoleon Bonapart, Afrika ve Asya Yahudilerine kadim Kudüs'ü, kendi bayrağı altında yeniden kurmaları için çağrıda bulunmuş ve 1840'da Lord Shaftesbury 'Filistin'in Kolonizasyonu Tasarısı'nı ortaya atmıştır. Disraeli, George Eliot ve oğul Alexandre Dumas gibi yazarlar, kutsal topraklara dönüşen romantik tasarımını yaygınlaştırmışlardır. Yahudiler arasında bile, Avrupa milliyetçilik akımlarını Yahudi terimlerine uyarlayan birkaç kişi vardı. Alman Komünist Moses Hess (1812-75), Sarayevolu haham Judah Alkalai(1798-1878) ve Posenli haham Zvi Nirsch Kalischer (1795-1874) de bunlar arasındaydı. Bunlar Siyonizm'in fikri

⁸¹ De Lange, age, s:132

⁸² Karaman, age, s:20

altyapısını hazırlayan kişilerdi. Özerk bir Yahudi kültürünün kurulması için yorulmadan hizmet veren, İbrani Aydınlanması'nın aydınları da böyleydi. İbrani deneme yazarı Ahad Ha'am (Asher Ginzberg'in 1856-1927, takma adı) kültürel Siyonizm'in kurucusu olarak anılır. Bu kişilerin görüşlerinin tümü, Filistin'e yeniden yerleşilmesini, Yahudi kültürünün ve ulusal ruhun yeniden canlandırılması gerektiğini savunur.⁸³

Halbuki yapılan bu romantik milliyetçilik, erken Siyonizm'in karmaşık ağında sadece geleceğe ışık tutan bir hareket oldu. Çarlık Rusya'sında yüzyılın başında ortaya çıkan radikal hareketlerin özellikle sosyalizmin, etkisi de eşit derecede güçlüydü. Siyonizm'in önderlerinin ve onları destekleyenlerinin bu radikal hareketin değişik akımları ile ilişkisi vardı. İhtilalci hareketin ve Siyonistçi Yahudiliğin çarpıcı karışımını anlatabilmek için değişik yollar bulmuşlardı. Marxist ve Siyonist düşüncelerin ayrıntılı beraberliğini öne süren, en etkili olanlardan biri olan Ber Borochoy (1881-1917), 1906'da Rus-Yahudi 'proleter' hareketleri mozaiginden çekip çıkararak oluşturduğu Poalei Zion (Siyonist İşçiler) partisinin öncü ideoloğuydu. Poalei Zion düşüncelerini, aynı yıl 'Ramle Platformu'nda Yahudi milliyetçiliğiyle dünya sosyalizmini bir bileşimini formüle eden, fikri Filistin'e aşıladı. (Bunların arasında daha sonra İsrail'in ilk başbakanı olacak olan David Ben-Gurion da vardı.) Hapoel Hatzair (Genç işçiler) partisinin öncülerinin ortaya çıkmasıyla birlikte bu adım, Yeni Yişuv'a (kendilerini Filistin'in eski sakinlerinden olan Eski Yişuv'dan ayırmak için Siyonist yerleşimcilerine verilen ad) parti politikası getirdi. Hapoel Hetzair, sosyalist kuramcılıkla daha az, tarımsal öncülüğün pratik görevleriyle daha çok ilgiliydi. Musevi Kılavuzları olan A. D. Gordon, (1856-1922) ruhsal kurtuluş için tek yolun ağır çalışma olduğunun ateşli bir savunucusu olan bir düşünürdü. İki hareket, ideolojik çatışmalarına rağmen, ortak noktalarda birleştiler. Öncülerin idealizmi ve ağır çalışması, pek çok kurumun ve gelecekte kurulacak olan İsrail Devleti'ne hakim olacak olan egemen ahlakın da temelleri atılmış olacaktı.⁸⁴

⁸³ De Lange, age, s:132

⁸⁴ De Lange, age, s:132

Ancak Siyonist hareketin asıl gücünü, ideologların kuramlarından, hatta öncülerin kendilerini feda edercesine çalışmalarından değil, Anti-Semitizm'in çok gerçek ve yaygın tehdidinden almıştır. Geçmişe bakıldığında, hareketin Yahudi aleyhtarlarını, önyargılarını, hatta bir ölçüde dillerini benimsemiş olmaları ilginçtir. Eğer Siyonizm Anti-Semitizm'e karşı bir tepkiyi temsil ediyorsa, aynı zamanda bir anlamda onun temel öncülüğünü, yani Yahudi olmayan bir toplumda Yahudilerin yabancı ve bütünleşmeyen bir öge olduğunun haklılığını teslim etmeye varmaktadır. Siyonistlerin öne sürdüğü toplu göç çözümü Yahudi düşmanları için kabul edilmeyecek bir şey değildir.⁸⁵

Filistin'in Osmanlı hakimiyetinde olduğu bu dönemde Siyasi Siyonizm'i beraberinde getiren bu 1897 Kongresi tam anlamıyla bir dönüm noktası olarak görülebilir. Nitekim bu tarihten sonra Filistin'de sistemli bir biçimde yerleşme yolunda teşkilatlanma hızlanmış ve bu hedefe yönelik kurumlaşma birbirini takip etmiştir.⁸⁶

Bu gelişmenin önemli bir uzantısı ise, daha planlı, düzenli ve ideolojik bir biçim alarak 1904'de başlayan ikinci 'aliyah'⁸⁷ olacaktır. Bu defa gelenlerin tutumlarına dikkat edildiğinde adeta Siyonist devletin çekirdeğini görmek mümkündür. Zira yeni gelenlerin özellikle Kibush Avodah (işgücünün fethi) öğretileriyle tamamen kendi emeklerine dayalı yerleşme ve gelişmeye önem vererek, yerli halktan bağımsız bir topluluk bilinciyle hareket ettikleri görülecektir. Bu çerçevede içinde Filistin'deki yerli nüfusun içine düştüğü güçlüğü tepkileri arttırması kaçınılmazdır. Nitekim öyle de olmuş ve 1907'lerde 'Yahudi aleyhtarı duygular Arap nüfusun etkili kesimlerinde iyice

⁸⁵ age, s:133

⁸⁶ Önemli örnekleri şöyle verilebilir. Yahudi Koloni Vakfı (1898), Kolonileştirme Komisyonu (1898), Yahudi Milli Fonu (1901) ve Filistin'de Toprak Geliştirme Şirketi (1908). (Karaman, age, s:21, 30 nolu dipnottan iktibas)

⁸⁷ İbranice'de, kutsal topraklara, -İsrail'e göç eden.(Jonshon, age, s:545)

yoğunlaşırken yeni yerleşen Yahudilerle karşı karşıya gelen fellahlar⁸⁸ arasında da su yüzüne çıkmaya başlamıştı.⁸⁹

Böylece Filistin toprakları teşkilatlı Siyonizm'in ilk hedefi olarak ilan edilmekle beraber, bu topraklar Osmanlı Devleti'nin bir parçası idi. Lakin, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın ilk başkanı ve kurucusu Herzl, Sultan Abdülhamid'den, Filistin'e yerleşme müsaadesini alacağına inanıyordu.⁹⁰

Herzl'i iyimserliğe sevkeden sebep, 1893 yılında Padişah II. Abdülhamid ile Türkiye'deki Musevi liderliği arasında geçen bazı görüşmeler olsa gerekir. 1891-92 yıllarında Rusya'da yeniden Yahudi aleyhtarlığı şiddetlenince Yahudiler için yeni bir göç dalgası -'aliya' başlamış ve bunlardan binlercesi de transit olarak İstanbul'a gelmişlerdir. Bu Yahudiler İstanbul'dan Selanik, İzmir, Iskenderiye ve Marsilya'ya sevk edilmişler ve mühim bir kısmı da bu şehirlerden, o sırada Yahudilerin en fazla göç ettikleri Arjantin'e gitmişlerdir. Yahudilerin bu göçleri ve perişan halleri Padişah Abdülhamid'e çok tesir etmiş olmalı ki, 1893 Nisanında bir gün Yahudi Hahambaşıcısı Moşe Levi'yi huzuruna çağırarak, Rusya'dan ve diğer yerlerden kaçan Yahudilerden Türkiye'ye gelmek isteyenleri, Doğu Anadolu'ya yerleştirmek ve bunları IV. Ordu'ya asker olarak almak istediğini, böylece Yahudiler ile birlikte on bin kişilik bir kuvvet teşkil etmeyi düşündüğünü söylemiştir.⁹¹

Hahambaşı, Osmanlı Padişahının Yahudi toplumuna bahşettiği bu şereften dolayı teşekkür etmiş ve konuyu Hahambaşılık Konseyi'ne (Conseil du Grand-Rabbinat) aktaracağını bildirerek, Türk Museviliği adına minnettarlığını ifade etmiştir. Hahambaşı Moşe Levi, bu görüşmeyi ve Padişahının teklifini bütün hahamlara, konseye ve Musevi toplumunun 'Genel Kurulu'na bir mektupla bildirmiş ve 17 hahamın imzası ile Hahambaşına

⁸⁸ Yerli Arap çiftçiler.

⁸⁹ Karaman, age, s:21

⁹⁰ Armaoğlu, age, s:18

verilen cevapta, Sultan'ın bahsettiği bu lütuftan duyulan minnettarlık ifade edildikten sonra Yahudi göçmenlerinin askerliği kabul edilmekle beraber, bunların kendi dini ibadetlerine devam etmelerine izin verilmesinin de Padişah'dan rica edilmesi isteniyordu. Abdülhamid, konuyu Hey'eti Vükela'ya (Bakanlar Kurulu) gönderdiğinde, Hey'eti Vükela, Musevi toplumunun Osmanlı Saltanatı'na olan bağımlılığını teyit etmesinden çok memnun kalmakla beraber, diğer gayr-ı müslimlerin de durumu göz önünde bulundurularak, Musevilerin Osmanlı ordusunda istihdamını zamansız bulmuştur. Konu böylece kapanmıştır. Siyonizm peşinde koşan Herzl'in bu hadiseyi bilmemesi mümkün görülmemektedir. Çünkü kendisi de Sultan II. Abdülhamid nezdinde yapacağı teşebbüslerde diğer yolların yanısıra, Hahambaşılığın da aracılığına başvuracaktır.⁹²

'Hakkımızda son kararı Padişah hazretleri verecektir' diye itiraf eden Herzl, II. Abdülhamid'i davasına ikna edebilmek için 1896 ile 1902 yılları arasında ikisi Hazine-i Hassa'dan olmak üzere beş defa İstanbul'a gelmiş ve ziyaretleri sırasında hem Yıldız Sarayı'nda hem de Babıali'de Osmanlı devlet adamları tarafından kabul edilmişti. Sadrazam Halil Rıfat ve Said Paşalar ile görüşen Dr. Herzl, 'huzur-u hümayuna' da alınmış, II. Abdülhamid ile iki saate yakın görüşme imkanı bulmuştu.⁹³

Herzl'in İstanbul'a ilk gelişi 1896 Haziran'ına tesadüf eder. Viyana'da tanıştığı Polonyalı soylu Kont Philipp de Newlinski'nin II. Abdülhamid'in Avrupa'daki hafiyeslerinden biri olduğunu öğrenen Herzl, ona Siyonizm'den bahsederek kendisini davasına ikna eder. Herzl, Newlinski'nin Osmanlılarla arasında arabuluculuk yapmasını istemektedir. Beraberce İstanbul'a gelirler. Newlinski, Siyonistler adına Padişah'a başvurarak, Herzl'in Filistin karşılığında yirmi milyon Sterlin vaad ettiğini söyler. Polonyalı soyluya göre, 'Devlet-i Aliyye'nin selameti buna vabeste olup, çünkü Musevilerin muavenet-

⁹¹ Armaoğlu, age, s:18

⁹² Armaoğlu, age, s:19

⁹³ Öke, age, s:55

i müessiresi munzam olmadıkça umur-u maliyeyi Devlet-i Aliyye'nin mihveri layikinde cereyanı asla kabil olamaz.' Newlinski Sultan Abdülhamid ile görüşürken Herzl'de, yine Polonyalı soylunun sayesinde Sadrazam Halil Rıfat Paşa'ya projelerini sunma olanağını bulur. Bu konuda Halil Rıfat Paşa isteksiz görünür. Padişah ise Herzl'e iletmesi için Newlinski'ye şöyle der:

'Eğer Bay Herzl senin benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise, ona söyle bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletim bu vatani kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk Milletininidir. Ben onun hiçbir parçasını vermem. Bırakalım, Museviler milyonlarını saklasınlar, benim İmparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız olarak ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem.'⁹⁴

Bu dönemde Osmanlı yönetimi içinde meydana gelen Jön Türk 1908 İhtilali de gelişmekte olan olayların çözümünde etkili olamayacaktır. Yayıdığı hürriyet havası içinde ihtilal bir yandan Siyonistlerce, Filistin'de yerleşime yarayacak biçimde Osmanlı yönetimine dönük nüfuz girişimlerinin artışı getirirken bir yandan da artan Arap tepkisinin özellikle Osmanlı Meclisi'nde yeni temsilcilerde dile gelmesini sağlamıştı. Bu çerçevede, müşkül durumdaki Jön Türk yönetiminin Yahudi yerleşimine karşı bir takım önlemlere giriştiği görülecektir. Ancak Siyonistlerin faaliyetleri ve Büyük Güçlerin desteklerinin yanı sıra İmparatorluğun borç bağımlı durumunun zorladığı şartlar bu girişimleri etkili olmaktan alıkoyduğu gibi, daha ötede Siyonistler lehine çözümlü ve Yishuv'un sayıca kabarışına meydan verecektir. Böyle bir

⁹⁴ Öke, age, s:56

tablo ise, devamında, yerli halkta Siyonizm düşmanlığının yükselişi bir yandan da Osmanlı yönetimine karşı güvensizliğinin gelişmesini (ve bir bakıma da bağlantılı olarak, Arap ayrılıkçı hareketini) ortaya çıkaracaktır.⁹⁵

Osmanlı İmparatorluğu, birçok Alman Yahudi için de yeni bir önem kazanmıştı. 1890'larda Siyonist hareketin meydana getirilmesinden kısa bir süre sonra, Yahudi kökenli birçok Alman vatandaşı, davanın tanıtımında önemli roller oynayacaklardı. Gerçekten de, 1904'te Theodor Herzl'in ölümünün ardından Dünya Siyonist Örgütü'nün (WZO) merkez bürosu, Köln'e (yeni başkanı Litvanya doğumlu David Wolffsohn'un kereste işinde etkili olduğu şehir) ve daha sonra 1911'de, bir botanikçi olan Profesör Otto Warburg'un örgütün başkanlığını yürüttüğü başkent Berlin'e taşındı. 1908'de Dünya Siyonist Örgütü, genç bir Prusyalı avukatı, Arthur Ruppin'i Filistin bürosunun müdürü olarak Yafa'ya gönderdi. Oradaki işi zordu, fakat çok başarılı da oldu; gerçekten de birçok Yahudi'nin Filistin'e bu dönemde yerleşmesi onun sayesinde. 1901'de pamuk zengini James Smith ve ünlü gazeteci Paul Nathan tarafından kurulan Hilfsverein der Deutschen Juden de (Alman Yahudileri Yardım Birliği) Kutsal Topraklar' da etkindi. Doğu Avrupa ve Ortadoğu'daki Alman kültür propagandasının gönüllü bir aracı olan Hilfsverein, Yahudiler arasındaki eğitim programlarını destekledi; öğretimin en azından bir kısmı Alman dilinde yapılacaktı. Bu öğretim aracına destek, sonunda 1912'de, Hayfa'daki yeni bir teknik kolejde (Technikum) İbranice'nin kullanılması konusunda Hilfsverein'i, Filistinli Siyonistlerle çirkin bir çatışma içine soktu –sonunda bu mesele hem Alman hem de Osmanlı makamlarının da dahil olduğu bir problem haline geldi.⁹⁶

Herzl'in İmparator II. Wilhem'e ve öteki Alman ileri gelenlerine yaklaşmasından beri, küçük fakat kendini adanmış Alman Siyonistler grubu düzenli aralıklarla, davalarına resmi hükümet desteği sağlamaya çalıştılar.

⁹⁵ Öke, age, s:22

⁹⁶ Marian Kent (Editör), Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, s:139. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul-1999

Uzun bir süre sonuç çok sınırlı oldu. Savaş patlak verene kadar Alman Hükümeti Filistin'deki ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer yerlerdeki Yahudi eğitim ve yardım programlarına zaman zaman destek verdi ve üst düzey bazı Alman şahsiyetler Kutsal Topraklar'da daha fazla Yahudi yerleşimi kurulmasına duydukları büyük sempatiyi ifade ettiler; fakat Berlin'de hiç kimse, siyasal Siyonizm'e verilecek açık destek nedeniyle, Reich'in Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini tehlikeye sokmaya hazır değildi. Siyonistler Filistin'e büyük çapta Yahudi göçü rüyası görmekteyken, 1891'de kurulan aşırı milliyetçi Pan-Cermen Birliği de, en azından bir süre, Anadolu'yu Alman çiftçiler için yerleşime açma rüyası görüyorlardı. Gerçi yüzyılın başından itibaren Birlik, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun sürdürdüğü ve güçlendiğini görme isteğini vurgulayan resmi devlet propagandasıyla aynı çizgiye girdi. Üstelik, Bağdat demiryolu projesinin önde gelen propagandacılarından biri olarak Paul Rohrbach, Osmanlıların çok sayıda Almanın ya da başka yabancıların aralarına yerleşmesine izin vermeye niyetli olmadıklarını Alman kamuoyuna sürekli hatırlatıyordu.⁹⁷

II. I. Dünya Savaşı Dönemi, Sömürgeci Güçlerin ve Siyonistlerin Ortadoğu'daki Artan Faaliyetleri

9 Kasım 1914'te, Londra Belediye Binası'nda yaptığı bir konuşmada, dönemin İngiliz Başbakanı Herbert Asquith dramatik bir ses tonu ile 'Türk İmparatorluğunun intihar ettiğini' ilan etti. Kaiser'in Siyon'a verdiği fiili desteği çekmesiyle sonuçlanan Almanya'nın Türkiye'ye karşı izlediği politika, sonunda başarıya ulaşmıştı. Padişah kendisini Almanya'nın zaferine adanmıştı ve İngiltere'ye karşı cihad ilan etmek üzereydi. Asquith, İngiltere'nin 100 milyon Müslüman vatandaşının, Osmanlı Halifesi'nin cihat çağrısına katılmasını engellemek istiyordu. Konuşmasında İngiltere'nin Osmanlı

⁹⁷ Kent, age, s:139

İmparatorluğu'nu parçalayarak, içerisinde barındırdığı Gayri-Türk halkların özgürlüğe kavuşmasına dair görüşlerini ifade ediyordu. Fakat bunu yaparken, ileride kurulacak olan Filistin'deki Yahudi Devleti'nin altyapısını hazırladığının farkında değildi. Zira Filistin Türk hakimiyetinden çıkınca, ortaya çıkan boşluğa bir Yahudi Devleti'nin kurulmasına hiçbir engel yoktu.⁹⁸

Meseleye daha geniş bir açıdan bakanlar, İngiliz İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'nin kalan kısmını bölme planlarının hayati önemini idrak ediyorlardı. Bunların arasında en önemli kişi, Herzl'in ölümünden sonra Batıdaki en önemli Siyonizm taraftarı olan Chaim Weizmann'dı. Weizmann, Yahudi tarihinin de en önemli şahsiyetlerinden birisiydi. Bir Siyonist lideri olarak, devlet adamlarıyla ilişkilerinde Herzl kadar başarılıydı, ayrıca Doğu Avrupa Yahudileri (Ostjuden) adına da konuşabiliyordu, zaten –kendiside onlardan biriydi.⁹⁹

Çağdaş bir eğitim almak uğruna Chaim Weizmann'ın gerçekten de çok acı çekmesi gerekmişti. Evinde gazete okunmuyordu. Gizlice maskil¹⁰⁰ olan okul hocası, İbranice tabiat bilgisi ders kitabını 'Peygamberlerin' altına gizliyordu. Yahudilerin, nüfusun %50'sinden fazlasını oluşturdıkları yörelerde dahi, Çarlık yönetimi azami %10'unun öğrencileri, üniversiteye hazırlayan okullara gitmesine izin veriliyordu. Yahudilerin üniversiteye gitmesini engellemek için var olan bütün imkanlar kısıtlanıyordu. Yahudi öğrencilere karşı, sürekli aldatmaca, aşağılanma ve sonuç olarak oluşturulmak istenen düş kırıklığı, Rus eğitim sisteminin bir parçası olmuştu. Weizmann, eş görülmemiş sabrı, çalışması ve azmi sayesinde Avrupa'nın en büyük üç üniversitesinden biri olan Berlin Politeknik'e girmeyi başarmıştı. Daha sonra İsviçre'ye giderek Freiburg'da 1899'da kimya doktorası yaptı.¹⁰¹

⁹⁸ Johnson, age, s:391

⁹⁹ Johnson, age, s:392

¹⁰⁰ XVIII. yüzyılın Avrupa aydınlanmasının Yahudi versiyonuna inananlarına verilen tabir. (Johnson, age, s:546)

¹⁰¹ Johnson, age, s:392

Biyokimya dersi vermeye geldiği Manchester Üniversitesi'nde Weizmann hayatının hedefini belirledi. Yahudilerin bir vatana sahip olmalarını temin etmek için, İngiliz İmparatorluğu'nun varlığından ve yönetim kademesinin iyi niyetinden faydalanmak gerekiyordu. 1910'da İngiliz vatandaşlığına geçen Weizmann, İngilizleri kendi değerlendirmelerine göre hoşgörülü, iyi niyetli, özgürlük ve adalet düşkünü olarak kabul ediyordu. Liberal 'Manchester Guardian' gazetesinin güçlü editörü C.P. Scott'la tanıştı ve onun aracılığıyla, Muhafazakarların lideri Arthur Balfour¹⁰² ve Winston Churchill gibi Lancashire Parlamento üyeleriyle tanıştı. Churchill daha sonra onu, politikadaki en yakın arkadaşı Lloyd George'la¹⁰³ tanıştırdı. Hepsi, zaman içerisinde Weizmann'ın sayesinde ateşli birer Siyonizm taraftarı oldular. Liberal parlamento üyesi Herbert Samuel, Weizmann'ın beklenmedik bir taraftarıydı. Siyonizm'e karşı en düşman olunan dönemde bile, Yahudi kurumunun aktif bir üyesiydi. Babası ünlü Samuel Montagu, bankacılık şirketini kurmuştu. Ateist bir inanca sahip olmasına rağmen Yahudiliğiyle gurur duyuyordu. Böylece 1909'da İngiliz kabinesine girince, orada Yahudi kimliğiyle görev alan ilk kişi olmuştu. Yahudi Whitechapel'ında¹⁰⁴ da politik çalışmalar yaptı ve orada gördüğü şaşırtıcı fakirlikten ve sefaletten sonra ateşli bir Siyonizm taraftarı olarak Weizmann'ın grubuna dahil oldu.¹⁰⁵

Chaim Weizmann gelecekte kurulacak olan, Filistin'deki Yahudi Devleti'nin altyapı çalışmalarını İngiltere'de yaparken, dünya tarihinde şimdiye kadar hiç görülmemiş bir savaşın içerisine gidiyordu.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında savaşa girişinin ve yenilgisinin nedenlerinin araştırılmasında, üçlü itilaf ve üçlü ittifak devletlerinin Ortadoğu politikalarının iyi bilinmesi gerekir.

¹⁰² Arthur James Balfour, daha sonra İngiltere'nin Dışişleri bakanı olacak ve kendi adıyla anılacak olan 'Balfour Deklarasyonu'nu ilan ederek, Filistin'de bir Yahudi Yurdu'nun kurulmasını 2 Kasım 1917'de İngiliz kabinesine kabul ettirecektir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız; Armaoğlu, age, s:32)

¹⁰³ Daha sonra İngiltere'nin başbakanı olacaktır.

¹⁰⁴ Londra'da fakir bir semt

¹⁰⁵ Johnson, age, s: 393

Balkan Savaşları, Balkanlar bölgesini iki karşıt kampa bölmüştü. Bir yanda Sırbistan, Romanya ve Yunanistan, öte yanda Bulgaristan. Birinci kampta olan ilk üç devlet, Balkan savaşlarından galip olarak çıktıklarından, İtilaf devletlerinin koruyuculuğu altındaydılar. Özellikle Rusya, Avusturya'nın Balkanlardaki baskısını sınırlandırmak ve İstanbul üzerindeki tutkularını gerçekleştirmek için bu grubun başını çekiyordu. Balkanlardaki Rus düzenlemelerine karşı çıkan Avusturya ise, Sırbistan'a egemen olmak, faaliyetlerini sınırlamak ya da bu devleti ezmek istiyordu. Avusturya'nın bu politikası, Balkanlarda Sırbistan'a karşı genişleyip, Ayastefanos Bulgaristan'ını kurmak isteyen Bulgaristan'ın işine gelmekteydi. Bu yüzden Bulgaristan, Balkan Savaşları'ndan sonra Avusturya yanlısı bir dış politika izlemeye başlamış ve bu devletle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Almanya tarafından da desteklenen bu yakınlaşma, 1914 Haziranında büyük miktarda borç anlaşmasıyla sonuçlanmış ve böylece Bulgaristan fiilen üçlü ittifaka bağlanmıştır.¹⁰⁶

Almanya Osmanlı Devleti'ne karşı ikili bir politika izliyordu. I. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı ordularının komutasında en yüksek mevkilere kadar gelecek olan Liman von Sanders gibi ünlü bir generalini, Osmanlı Hükümeti üzerinde etki yapmak ve orduyu güçlendirmek için Osmanlı Devleti'ne göndermişti. Bu askeri etki, Bağdat demiryolu ayrıcalıkları ile birlikte düşünüldüğünde, Almanya Ortadoğu'da büyük bir üstünlüğe sahip olacaktı. Alman politikasının ikinci yüzü, Almanya'nın 1914 yılında gizli olarak İngiltere ve Fransa ile yaptığı demiryolu anlaşmasıydı. Bu, Osmanlı Devleti'ni etki alanlarına bölüyordu. Osmanlı, bütün çabalara rağmen parçalanacak olursa, Almanya bu paylaşımdan aslan payını alacaktı.¹⁰⁷

Alman askeri yardımı ve Türk topraklarındaki demiryolları inşası meselesi, Türk-Alman ilişkilerinin temeliydi. Alman komutanların çabalarıyla, Osmanlı ordusundaki Alman etkisi giderek artmaktaydı. Demiryolları da bir

¹⁰⁶ Oral Sander, 'Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e', s:327. İmge Kitabevi, Ankara-2000

¹⁰⁷ Sander, age, s:328

yandan politik nüfuzu yanlarında getirirken, diğer yandan da ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunuyordu. Demiryolu inşası; altyapı yatırımları, maden arama çalışmaları, sulama kanalları yapımı ve hammadde elde etmeye yönelik benzeri çabalarla birlikte yönetiliyordu. Bu süreç sonunda, 1909 yılına gelindiğinde Almanya ve Avusturya-Macaristan bloğunun Osmanlı Dış ticaretindeki payı %42'ye yükselmişti. Oysa bu rakam 1880'lerde %18 civarındaydı. Aynı dönemde Fransa'nın payı %18'den 11'e, İngiltere'nin ise % 61'den 35'e düşmüştü. Bütün bu gelişmeler, diğer emperyalist güçler ile zorlu bir mücadeleleyi gerektiriyordu. Bilhassa İngiltere'nin, Basra Körfezi'ne yönelik Osmanlı-Alman girişimlerine tepkisi son derece sert olmaktaydı.¹⁰⁸

Çünkü 1880'lere kadar Osmanlı İmparatorluğu'nu boyunduruk altına almak için mücadele veren belli başlı rakipler İngiltere, Fransa, ve Çarlık Rusya'sı idi. Almanya'nın Yakındoğu yayılması 1880'lerde başladı. Üç olay, Alman büyük sermayesinin ve Alman Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda el atmasında kesin dönüm noktası oldu.

1- Osmanlı ordusunun eğitilmesi amacıyla bir Alman subay heyetinin gönderilmesi,

2- Alman silah sanayinin Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan kârlı silah ticareti işine atılması,

3- Deutsche Bank kanalıyla Anadolu demiryollarının yapımı için imtiyaz alınması.

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda uyguladığı yayılma politikası, Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler üzerine oldukça kapsamlı bir çalışma hazırlamış olan Rathmann tarafından, genelde

¹⁰⁸ Faruk Sönmezoğlu (derleyen), 'Türk Dış Politikasının Analizi' s:32. Der Yayınları, İstanbul-1998

Almanya'nın yayılcılık politikasının tipik bir parçası olarak görülmektedir.¹⁰⁹

1888 yılında II. Wilhelm'in Alman İmparatoru olmasıyla birlikte, Bismarck'ın statükoyu savunan temkinli politikası için, yerini 'Weltpolitik' adı verilen yayılcı bir politikaya bırakmıştı. Bu dönüşümün en önemli nedeni hızlı sanayileşme sürecinde her geçen gün kendini daha fazla hissettiren Pazar ve hammadde sorunu idi.¹¹⁰

19. yüzyılın son çeyreğinde sömürgeleştirebilecek toprakların artık tamamen bölüşülmüş olması, Almanya'yı alternatif yayılma politikaları üretmeye zorlamıştı. Klasik sömürge elde etme yollarının tıkanıklığı sonucu oluşan 'barışçı yayılma' politikasında, Osmanlı İmparatorluğu henüz yeterince değerlendirilmemiş hammadde kaynakları ve 25 milyon nüfusunun meydana getirebileceği potansiyel taleple Almanya için merkezi bir önem kazanmıştı. Avusturya ve Romanya ekonomileri yapılan ticaret antlaşmalarıyla Alman ekonomik sistemine entegre edildikten sonra II. Wilhelm gözlerini Anadolu ve Mezopotamya'nın geniş ve bakir topraklarına dikilmişti. Aynı süreçte Sultan Abdülhamid ve Osmanlı yöneticileri de Almanya'yı bir kurtuluş umudu olarak görüyorlardı. 'Almanya kuvvetini boşuna harcayarak her yerde kendisine faydasız koloniler arayacağına, nüfuzunu İran Körfezi'ne kadar uzatsa hem bizim için, hem de kendisi için çok daha iyi olur' diyebilen padişahın, Almanların işini ne derece kolaylaştırdığı açıktır.¹¹¹

Seçkin pek çok İngiliz gibi Winston Churchill'de, bu tarihlerde Almanları, XIV. Louis ve Napoleon'a karşı büyük savaşlarda sadık müttefikleri olan, Avrupalı köylü kuzenleri olarak görürdü. Güçlü ama ilkel yeni Alman İmparatorluğu, Başbakan, deneyimli 'yaşlı kurt' Otto von

¹⁰⁹ Bilmez Bülent Can, 'Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)' s:53. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul-2000

¹¹⁰ Murat Özyüksel, 'Hicaz Demiryolu', s:19. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul-2000

Bismarck tarafından, İngiltere'yi tehdit eder gibi görünmeyen ve ürkütmeyen çok iyi bir siyaset ile yönetmişti. Almanya'nın askeri gücünün bilincinde olan İngilizler, Alman İmparatorluğu'nun İngiltere'ye, İmparatorluğa ve İmparatorluğun dünya ticaretine ya da servetine el süremeyeceğinden emindiler. Winston Churchill'in gençlik, delikanlılık çağlarında İngiltere'nin rakipleri ve olası düşmanları Fransa ile Çarlık Rusyası'ydı.¹¹²

Abdülhamid'in Almanya'ya karşı davetkar tutumunun nedeni iç ve dış politikada hareket alanını iyiden iyiye sınırlanmış olmasıydı. Bu yıllarda Osmanlı maliyesi, en bunalımlı dönemini yaşamaktaydı. Ayrıca 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı (Osmanlı Devleti'nin kullandığı Rumî Takvime göre 1293 Harbi, kullanıla gelen avam tabiriyle 93 Harbi), İmparatorluğun artık tek başına ayakta kalamayacağını ortaya çıkarmıştı. İngiltere, Ayastefanos antlaşmasının engellenilmesi karşılığında, Kıbrıs'ın yönetimini devralmıştı. İngiltere'nin bu davranışı, artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma politikasından uzaklaştığını, onun yerine imparatorluğun kendisi için stratejik önem taşıyan bölgelerini ele geçirmeye yöneldiğini gösteriyordu. Nitekim İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'ı işgal etmesi, Abdülhamid'in İngilizlere karşı duyduğu kuşkunun artmasına yol açmıştı. Bunların dışında, İngilizler Arapların yaşadığı bölgeye yönelerek, Abdülhamid'in hiç değilse Müslüman unsurları bir arada tutabilme çabalarını da önlemeye çalışıyorlardı. İngiltere ve Rusya'nın dışında, Avusturya'nın Balkanlar, İtalya'nın Osmanlı Afrikası üzerindeki emelleri bilinmekteydi.¹¹³

Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı toprakları üzerinde henüz herhangi bir talebi olmamış tek bir Avrupa devleti kalıyordu: Almanya. Alman İmparatorluğu'nun sömürgeleri arasında Müslüman toprağı bulunmaması da Osmanlılar için önemli bir unsurdu. Balkanlardaki Hristiyan uluslar birer birer Osmanlı İmparatorluğu'ndan koptukça, nüfus dengesi Müslümanlar lehine

¹¹¹ Özyüksel, age, s:19

¹¹² Robert K. Massie, 'Dretnot: İngiltere, Almanya ve yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri.' s:659, Sabah Kitapları. İstanbul-1995

değişiyordu. Bu durumda İslam yeni bir dayanışma ilkesi olarak, milliyetçilik virüsünün Türk olmayan Müslüman halklara bulaşmasını engelleyebilirdi. Bu nedenle, başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinin Müslüman ulusları İmparatorluktan kopma doğrultusunda kışkırtan davranışları, bu devletlere duyulan düşmanlığı arttırıyordu. Almanlar ise bu tür davranışlardan kaçınarak, Osmanlı yöneticilerin gözünde puan toplamaya devam ediyorlardı. Uluslararası konjonktür Osmanlı ve Alman İmparatorluklarının yakınlaşmasını adeta kaçınılmaz hale getirmişti.¹¹⁴

Yakındoğu Politikası, Alman emperyalizminin izlediği sömürge politikasının tipik bir örneğiydi. Alman tekelleri açısından gittikçe daha önem taşıyan bir sömürü alanı olan Türkiye'de, Alman emperyalizmi büyük ölçüde dolaylı sömürge yöntemlerine başvurdu ve burada izlenen yöntem, Bağdat demiryolu stratejisi adıyla biliniyordu. Bu stratejiyle Alman emperyalizmi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün önemli yerlerini elde edecekti. Almanya'nın, bu dönemde – İstanbul'daki yoğun rakip girişimlere ve keskin muhalefete rağmen, aradan sıyrılıp saray yönetimi ile anlaşma yapmayı başarması, konuyla ilgili hemen her çalışmada, iki ülke arasında hızla gelişen ticari ve siyasi ilişkilerin yanı sıra, Osmanlı Saray'ının Almanya'yı diğer ülkelere göre daha tehlikesiz bulmasına bağlanmaktadır. Dönemin padişahı Abdülhamid'in şu sözleri de bu gerçeğe işaret etmektedir: 'Büyük devletler arasında demiryolu inşaatı bakımından en fazla Almanya'ya itimat edebiliriz. Çünkü onun için ehemmiyetli olan, işin sadece iktisadi ve mali cephesidir. Bu Almanya'nın 'barışçı nüfuz' (penetration pacifique veya friedliche Durchdringung) taktığının tuttuğunun göstergesiydi.¹¹⁵

Almanya'nın yayılma politikasında ağır basan bu 'barışçı nüfuz' yöntemi, Amerika Birleşik Devletleri'nin 'açık kapı' (open door) politikasını hatırlatmaktadır. Bu her iki politika da, emperyalist yayılma savaşına geç

¹¹³ Özyüksel, age, s:19.

¹¹⁴ Özyüksel, age, s:19

¹¹⁵ Can, age, s:53

katılmış iki devletin, merkezi bir devlete sahip yarı-sömürge ülkelerinde, diğer Avrupalı devletlerle rekabetlerinde uyguladıkları yeni politikanın adı oldu. Özellikle XX. yüzyılın başından beri klasik sömürgeciliğin yerini alarak hakim standartizasyon yöntemi haline gelen bu yöntem Avrupa merkezci modern pradiğmaya özgü asıl standartizasyon yönteminin kendisiydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya topraklarına hakim olma mücadelesinde bütün emperyalist devletler öncelikle 'barışçı nüfuz' (penetration pacifique) yöntemine başvurdular; çünkü, Boğaz'daki 'hasta adam'ın mirasına konmayı bekleyenlerin sayısı o kadar fazlaydı ki, büyük güçlerden birinin Türkiye'yi silahla boyunduruk altına alma girişimi, kendi müttefikleriyle ilişkisinde yaratacağı etkiler bir yana, düşman devletler bloğuyla savaşa girmek anlamına gelecekti. Bu tarz sömürgeci yayılmanın özü, yabancı halkların silahlı saldırı ile köleleştirilmesi ve sömürge statüsünün açık olarak kurulmasına değil, öncelikle dolaylı yöntemlerin kullanılmasına dayanır. Bu yöntemler, sömürülen nesne devletin biçimsel bağımsızlığını muhafaza ederken, emperyalist sömürgeci gücün bütün kritik ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel mevzileri elinde tutmasını hedefler. Vlademir İlyiç Lenin 'penetration pacifique' konusunda şunları yazmıştı: Finans-kapital bütün iktisadi ve uluslararası ilişkilerde öylesine kudretli ve tahiri caizse, vahim bir güçtür ki, siyasi bağımsızlığını tam anlamıyla elinde tutan ülkelere bile boyun eğdirebilir, gerçekte de boyun eğdirmektedir.¹¹⁶

Yine de 'barışçı nüfuz yöntemi', I. Dünya Savaşı öncesinde emperyalist sömürgecilik politikasının en temel yöntemi değildi. Bu yöntem, ya istenmeyen bir rakiple çekişme çok kritik bir hale gelmişse, ya da güçlü bir anti-sömürgeci hareket söz konusu ise – aslında bunun daha ikincil bir rolü vardır – ya da her iki durum bir arada mevcutsa uygulanır, geleneksel sömürgeci yöntemler, özellikle de kaba kuvvet ve doğrudan ilhak prensibi geçici olarak rafa kaldırılırdı. Osmanlı merkezi yönetimi için bu 'barışçı yayılma yöntemi', siyasi bağımsızlığın sürmesi; diğer bir deyişle, ülke

¹¹⁶ Can, age, s:54

topraklarının parçalanıp, klasik sömürgeye dönüşmesi anlamına geliyordu.¹¹⁷

Alman resmi politikası, barışçı yayılma mekanizmalarını büyük bir incelikle örtüyordu. Bu nedenle Osmanlı yöneticilerini ürkütecek kolonizasyon yanlısı düşünceler, hükümet çevrelerince kabul görmüyordu. Osmanlı ordusunda görev yapan Alman komutanların etkileri giderek artar, demiryolları ile Bağdat'a kadar olan bölge Alman nüfuz alanına dönüştürülmek yolunda emin adımlarla ilerlenirken, kolonizasyon yanlısı görüşler yüzünden her şeyi tehlikeye atmanın bir anlamı yoktu. Gerçekten de, Abdülhamid döneminde uygulanan temkinli politika sayesinde, Alman etkisi o kadar köklü bir biçimde yerleşmişti ki; Jön Türk ve İttihatçılar da kısa bir tereddütten sonra Almanya yanlısı dış politikayı sürdürdüler. Dış politikadaki bu süreklilik biraz da Prusya geleneğiyle yetişmiş Osmanlı subaylarının ordu ve politikadaki ağırlıklarıyla açıklanabilir. Nitekim bu süreç, Liman von Sanders'in Mareşal rütbesiyle ordu müfettişliğine atanması ve Osmanlı Devleti'nin kendini Almanya ile birlikte I. Dünya Savaşı'nda bulacaktır.¹¹⁸

I. Dünya Savaşı başladığı sırada, Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı (1911) ile bunu izleyen Balkan Savaşları'ndan (1912-13) yeni çıkmıştı. Bu savaşlarda uğradığı yenilgi sonucunda da büyük topraklar kaybetmiş ve çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu suretle; ordusunun zayıflığı, diplomasisinin etkisizliği, bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştı. Bu nedenlerle de, bir yandan ordu ve donanmasını yeniden düzenlemeye çalışırken, diğer yandan siyasi yalnızlıktan kurtulmak için bazı diplomatik girişimlerde bulunmuştu. Almanya ile ilişkiler iyiydi. Ancak, Bosna-Hersek sorunu ile Trablusgarp Savaşı, Almanya'nın iki müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya tarafından çıkarılmıştı ve bunlara Almanya engel olmamıştı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, üçlü itilaf devletleriyle ittifak yapmak

¹¹⁷ Can, age, s:54

¹¹⁸ Sönmezoglu, age, s:32

üzere bazı girişimlerde bulundu. Fakat Balkan Savaşı'nda diplomatik yönlerden Osmanlı Devleti aleyhine çalışmış olan İngiltere ve Fransa buna yanaşmadı. Bu iki devlet, yıkılmasını yakın olarak gördükleri Osmanlı Devleti'nin yükünü savaşta taşımak bir de en önemli müttefikleri olan Rusya'yı gücendirmek istemiyorlardı.¹¹⁹

Almanya ile Jön Türkler arasında 1 Ağustos 1914'de İstanbul'da yapılan gizli müzakereler sırasında, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Alman Büyükelçiliği'nde Alman elçisi Hans von Wangenheim ve Alman askeri heyeti şefi Otto Liman von Sanders ile özel bir görüşme yapmıştır. Üç adam, Türkiye ile Bulgaristan'ın Rusya'ya karşı Almanya tarafında Rusya ile savaşmak üzere anlaşmaları durumunda, ülkeleri arasında gerçekleşecek askeri işbirliğini tartıştılar. Başarılı bir kampanya için denizde üstünlük gerekli görünüyordu. Güçlü Goeben ile kardeş gemisi Breslau'dan oluşan Alman Akdeniz filosunun Karadeniz'deki Osmanlı filosunu desteklemek amacıyla İstanbul'a gelmesinin ve böylece Türk- Bulgar ordularının Rusya'yı istilasına destek vermesinin doğru olacağı kararlaştırıldı.¹²⁰

Bu sıralarda, Akdeniz'de bulunan iki Alman zırhlısı olan Goeben ve Breslav, 11 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara Denizi'ne girdiler. Osmanlı Devleti tarafsız olduğu için, devletlerarası hukuka göre, bu gemilere savaşın sonuna kadar el koyması gerekiyordu. Ancak, Osmanlı Devleti'nin, savaşın hemen öncesinde İngiliz tezgahlarında yaptırdığı ve özellikle Ege Denizi'ndeki denge için ümitle beklediği 'Reşadiye' ve 'Sultan Osman' adları verilen iki büyük savaş gemisine, İngiltere savaş başlayınca el koymuştu. Birazda buna karşılık olmak üzere Osmanlı Hükümeti, hem iki gemi elde etmek, hem de Almanya'ya doğru kamuoyunu yaklaştırmak için, yukarıda adları verilen iki Alman gemisini satın almaya karar verdi. Bunun üzerine, sözde daha önce Almanya'dan satın alınmış olan

¹¹⁹ Rifat Uçarol, 'Siyasi Tarih (1789-1994)' s:464. Filiz Kitabevi, İstanbul-1995

¹²⁰ David Fromkin, 'Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922', s:52. Sabah Kitapları, İstanbul-1993

bu gemilere 16 Ağustos 1914 günü Türk bayrağı çekildi, tayfalarına fes giydirildi ve Goeben'e 'Yavuz', Breslav'a 'Midilli' adı verildi. Böylece gemiler, komutanları Souchon ve mürettebatıyla Türk donanmasına katıldı. Böylece, diplomatik yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, Osmanlı-Alman anlaşması ve bu olayla, bir büyük Avrupa devletiyle ilişkilerini geliştirmiş oldu. Bu da, Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sürükleyen önemli bir etkeni meydana getirdi.¹²¹

Osmanlı Devleti savaşın ilk aylarında 'savaş-dışı' durum ilan etti. Bu gerçekte akıllıca bir hareketti. İmparatorluk, büyük bir savaşın yükünü çekemeyecek kadar zayıftı. Osmanlı Devleti'nin 'savaş-dışı' durumu, Boğazlardan serbestçe geçebildikleri için, İtilaf devletlerinin işine gelmekteydi. Bu yüzden, Almanya'nın bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu, bu devleti savaşa sokma temeline dayanacak ve iki Alman savaş gemisi bu yolda uygun bir araç olarak kullanılacaktır.¹²²

Almanya, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından (1Ağustos 1914) hemen sonra tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti'nin savaşa hemen girmemekle 2 Ağustos 1914 tarihli anlaşmayı tek taraflı olarak geçersiz duruma getirdiğini, bu nedenle savaştan sonra Almanya'dan bir yardım göremeyeceğini belirtmekteydi. Osmanlı Hükümeti, artan Alman baskıları karşısında, mali durumunun bozukluğunu bahane olarak ileri sürdü. Bunun üzerine Almanya, 11 Ekim 1914'te gerekli yardımın yapılacağını vaat etti. Osmanlı Hükümeti'nin tüm bu direnmelerine karşılık Enver ve Talat Paşalar başta olmak üzere, bazı hükümet üyeleri, biran önce Almanya'nın yanında savaşa katılmak istiyorlardı. İstanbul'daki Alman Askeri Heyeti de, bu amacın gerçekleşmesi için çalışıyordu. Sonuçta 27 Ekim 1914'te, Amiral Souchon komutasındaki (Midilli ve Yavuz gemileri de dahil olmak üzere) Türk donanması Karadeniz'e açıldı ve 28-29 Ekim 1914 gecesi Rusya'nın Odesa ve Sivastopol gibi limanlarını topa tuttu. Böylece de Osmanlı Devleti, fiilen

¹²¹ Uçarol, age, s:466

¹²² Sander, age, s:329

savaşı başlatmış oldu. Bu olay üzerine; Rusya 2 Kasım'da, İngiltere ve Fransa 5 Kasım'da, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti de bunlara karşı 12 Kasım 1914'te resmen savaş açtı.¹²³

III. İngiltere'de Siyonist Faaliyetler ve Balfour Deklarasyonu

Hem savaş Stratejisi hem de savaş hedefleri bakımından 'Doğulu' olan Lloyd George görüşleri konusunda hükümetin önemli sivil üyelerinden destek almıştı. Bunlar genelde Ortadoğu'yu ve özelde Filistin'i hayati önemi olan çıkar alanları olarak görüyorlardı. Siyonizm'le ittifakın İngiltere'nin savaş ve barış ihtiyaçları için yararlı olacağına birbirlerinden bağımsız olarak ve ayrı yollardan geçerek inanmışlardı. Lloyd George, 1917 kışında Lord Milner ile arkadaşlarını Doğu'da ki savaşın stratejik önemine inandırdı. Bu sırada, İttifak devletlerinin ne orada ne de başka bir yerde kesin bir zafer kazanamayacağı artık ortaya çıkmıştı. Baharda Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesinden sonra bile Amerikalıların, savaşan devletleri o anki durumlarında bırakacak bir barış anlaşmasını önermek üzere zamanında yetişecekleri tahmin edilmiyordu. Başbakan tarafından hayati önemi vurgulanan bölgede denetimin Almanlarla Türklere bırakılmasından kaygılananlar da vardı.¹²⁴

Savaş Kabinesi sekreter yardımcıları Leo Amery ile Mark Sykes I. Dünya savaşı sonrası dünyasında Osmanlı İmparatorluğu'nun tümüyle Almanların eline geçeceğinden korkuyorlardı. Böyle bir durumda Hindistan yolu düşman eline geçecekti ki, bu tehdidi engellemenin tek yolu Türkleri ve Almanları Osmanlı topraklarının güney ucundan atmak ve buraya İngiltere'nin yerleşmesini sağlamaktı. Kabine Mezopotamya'nın ilhakını daha ilk baştan düşünmüştü. Arabistan için de, bağımsızlıklarını ilan eden yerel yöneticilerle

¹²³ Sander, age, s:467

¹²⁴ Fromkin, age, s:271

anlaşmalar yapılmıştı. Bunlara parasal destek sağlanıyordu ve İngiliz yanlısı kalacaklarına güvenilebilirdi. Geriye bir tek Filistin kalıyordu. Afrika ve Asya arasında köprü oluşturan Filistin, Mısır'dan Hindistan'a uzanan yol üzerindeydi ve yakınlığıyla Süveyş kanalını ve dolayısıyla İngiltere'den Hindistan'a giden en kestirme deniz yolunu tehdit etmekteydi. Milner'in hükümetteki arkadaşlarının başına gelen Amery konuyu Kabine'ye verdiği 11 Nisan 1917 tarihli bir raporla dile getirdi. Raporda Almanya'nın savaştan sonra Avrupa ya da Ortadoğu'ya egemen olarak İngiltere'ye tehdit oluşturmaya izin verilmesine karşı uyarıda bulunuyor ve 'Filistin'de Alman kontrolünün gelecekte Britanya İmparatorluğu'nun karşısına çıkabilecek tehlikelerin en büyüğü' olduğunu iddia ediyordu.¹²⁵

1917 Şubatı'nda İngiliz Siyonist Federasyonu başkanlığına seçilen Chaim Weizmann İngiliz Hükümeti'nden Filistin'de bir Yahudi Yurdunu desteklediği konusunda açık bir söz vermesini resmen isteyecek duruma gelmişti.¹²⁶

Mısır'da on yıllık hizmetten sonra Dışişlerine dönen Sir Ronald Graham ile diğer Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Chaim Weizmann'ın istediği sözün verilmemesinin önünde engel olarak Fransa'yı görüyorlardı. Sykes gibi Graham da, Siyonizm'in sadece İngiltere'ye bağlı olması nedeniyle zayıfladığı düşüncesindeydi. Siyonistlerin, her şeylerini İngiltere'nin Filistin'i yöneteceği kumarına yatırmalarından dolayı kaygılanıyordu. Siyonistlerin, İngiltere'nin gizli Sykes-Picot Anlaşmasıyla bunu yapmama sözü vermiş olduğunu bilmediklerinin farkındaydı. Graham 17 Nisan 1917'de Sykes'a yazdığı bir mektupta Siyonist hareketin İngiltere'nin Filistin'i alması varsayımına bu kadar bağlı olmasının huzursuzluk verici olduğunu belirtiyordu. Ancak Siyonist hareketin destek için Fransa'ya dönebilmesi de çok güçlü. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda Siyonizm küçümsenmekteydi. Fransız kamuoyunun önemli bir kısmı Alman yanlısı olarak gördüğü harekete

¹²⁵ Fromkin, age, s: 272

¹²⁶ Fromkin, age, s: 287

baştan beri düşmanlık göstermişti. Siyonizm bu yüzden Fransız Yahudileri arasında pek destek bulmamıştı ve Fransa Hükümeti de bu nedenle hareketin gücünü küçümsüyordu. Ancak Rus ihtilali Yahudileri olduğundan daha önemli hale getirdi. Rusya'daki olayların Siyonist desteğini arzulanan bir şey yapmış olmasına karşın Dışişleri Bakanlığı buna yanaşmakta duraksıyor, Siyonizm'in İtilaf devletlerince kabul edilmesinin Fransa'nın Filistin üzerindeki iddiasını terk etmesi anlamına geleceğinden korkuyordu.¹²⁷

Sorunu çözen Siyonist davanın etkili isimlerinden biri olan Nahum Sokolow oldu; Sokolow Fransa Dışişleri Bakanlığı ile görüşmelerinde Filistin'i hangi devletin koruyacağı konusunu bilerek dile getirmeydi. Fransız Dışişleri Bakanlığı yetkilileri bunun üzerine Siyonistlerin bu konuda tarafsız kalacaklarını varsaydılar. Fransız yetkilileri savaş sonrası Filistin'de Siyonizm'i desteklemeye hazır değillerdi –ve Yahudilerin ayrı bir milli statü elde etmelerine izin vermeyi de düşünmüyorlardı- ancak anlamsız kaldığı sürece Siyonistleri teşvik edici sözler söylemekte de bir zarar görmemişlerdi. Siyonist 'hayalleri' olanların, gerçek bir vaat olmayan sözlü özendirmelerle kazanabileceğine inanıyorlardı. Fransız Dışişleri Bakanlığı Genel Direktörü Jules Cambon, Rusya'ya gidip oradaki Yahudiler üzerinde etkisini kullanması karşılığında Sokolow'a 4 Haziran 1917'de verdiği resmi mektupta Fransız Hükümeti'nin sempatisini şu terimlerle belirtiyordu:

'Hedefi Filistin'de bir Yahudi kolonisinin kurulması olan çabalarınıza ilişkin planı sunmuş bulunuyorsunuz. Durum elverdiğince ve bir yandan Kutsal Yerlerin bağımsızlığı güvence altına alındığında, İtilaf devletlerinin koruması altında, İsrail halkının yüzyıllar önce sürüldükleri topraklarda Yahudi milliyetinin yeniden doğmasına yardımcı olmanın adaletli olacağını düşünmektesiniz. Bu savaşa, haksız yere saldırıya uğrayan bir halkı savunmak için girmiş olan ve haklının güçlüye galip gelmesi için mücadelesine devam eden Fransız Hükümeti sizin, zaferi İtilaf devletlerinin

¹²⁷ Fromkin, age, s:288

zaferine bağı olan bu davanıza sempatiyle bakmaktadır. Size burada bu güvenceyi vermekle mutluluk duymaktayım.¹²⁸

Metin çok ustaca kaleme alınmıştı. Siyonist fikrin temeli olan Yahudi milletin yeniden doğuşunun kendi politik bünyesi bağlamında olması gerektiği, yazıda yer almamıştı. Ayrıca, bu sempati sözünde bağımsız kalacağı belirtilen Kutsal Yerler, Sykes-Picot Anlaşmasında, Şeria nehrinin batısında kalan meskûn bölümün büyük bir kısmını kapsayacak biçimde saptanmıştı. Eğer bu tanım uygulanacak olursa Fransızların Yahudi milleti için sempatisi sadece Hayfa, Hebron, Kuzey Galile ve Necef çölüyle sınırlı kalacaktı. Cambon mektubu, amaçlandığı üzere pek açık değildi.¹²⁹

Ancak, Fransızlar kendi kazdıkları çukura kendileri düşmüşlerdi. Yahudi ileri gelenlerine verdikleri resmi güvenceleri, anlamlı olamayacak kadar dikkatle yazılmıştı, fakat bunun varlığı İngilizlere kendi güvencelerini yayınlama olanağı vermiş oluyordu. İtilaf devletlerinin, nasıl tanımlanmış olursa olsun, Filistin'de Yahudi emellerini destekledikleri ortaya çıkınca, Siyonist hareket, koruyucusunu seçmekte önemli rol oynayacak ve İngiltere'yi seçecekti. O dönemde başlıca amaçları Filistin'de Yahudilere yurt elde etme olan İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın etkili ve yetkili mensuplarından olan Graham ile Sykes için fazla düşünülecek bir şey yoktu. Sokolow'un Paris'ten getirdiği Fransa'nın resmi mektubunu alan Graham ile Cecil, 1917 Haziranı ortalarında Balfour'a artık İngiltere'nin Siyonizm'e vaatleri konusunda kamuoyuna yazılı bir açıklama yapması için zamanın geldiğini söylediler. Balfour gerekli belge taslağının hazırlanmasına Chaim Weizmann'ı da davet etti. Weizmann ile Sykes'in baştan beri istedikleri de buydu.¹³⁰

¹²⁸ Fromkin, age, s:289

¹²⁹ Kimi zaman Balfour Deklarasyonu'nun da aynı derecede belirsiz olduğu söylenmiştir. Ancak Cambon mektubunun aksine Balfour Deklarasyonu, 1- Yayınlanmıştı, 2- Filistin'in tümünü kapsıyordu, 3- ve net bir Yahudi milli kimliği olan bir bünyenin –bir milli yurdun- kurulmasından söz ediyordu. (Fromkin, age, s:289)

¹³⁰ Fromkin, age, s:290

Metinde uygun dilin kullanılması, kime hitap edileceği kararının verilmesiyle ilgili çalışmalar bütün yaz devam etti ve Eylülde işi Milner ile Leo Amery üstlendiler. İngiliz devletinin önemli kademelerinde bulunanların hemen hemen hepsi deklarasyona olumlu bakıyorlardı. Ormsby-Gore ikilisi tarafından desteklenen Sykes, Savaş Kabinesi Sekreterliği'ni de Siyonizm'e inandırmıştı. İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour uzun süredir Siyonizm'e sempati besleyen bir insan olarak İngiltere'nin bu konuda resmi bir tavır almasını istiyordu ve Bakanlığında iki önemli isim Cecil ile Graham kendisini bu yolda özendirilmekteydiler. Bakanlığın diğer etkili isimlerinden biri olan Smuts da kesin olarak Siyonizm yanlıydı. Milner ile ekibi (Başbakanlık Sekreteryası'ndan Philip Kerr de dahil) Yahudi Filistin'i'nin kurulmasını çok önemli bir İngiliz emperyalist çıkarı olarak görüyorlardı. Başbakan Lloyd George, bir Siyonist programı yürütmeyi baştan beri planlamıştı; İngiltere'nin niyetlerini önceden beyan etmesiyle ilgilenmemiş olmakla birlikte, meslektaşları bunun yararlı olduğunu düşündükleri zamanda bir engel çıkarmadı.¹³¹

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917'de, uluslararası Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rotschild'a bir mektup göndererek, Filistin'de Yahudilere bir 'ulusal yurt' kurulması çabasının İngiliz hükümeti tarafından destekleneceğini belirtmişti. Ancak yine mektuba göre, Yahudiler için kurulacak böyle bir yurt, bölgenin Yahudi olmayan kesiminin haklarını ihlal etmeyecekti. İngiliz Dışişleri Bakanı'nı böyle bir mektup yazmaya iten en önemli neden, toprakları üzerinde çok sayıda ve etkili olan Yahudi'nin yaşamakta bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri'nin sempatisini ve Almanya'ya karşı yürütülen savaşa katkısını sağlamaktı. Mektubun zamanlaması da iyi yapılmıştı, çünkü kısa bir süre sonra Almanya ve Osmanlı Devleti de, Yahudi desteğini sağlayabilmek için özellikle Alman Siyonistlerine karşı savaş sonrası ödünlerini vermeye başlamışlardı. Ancak bu çabalar, Siyonistlerin İtilaf devletlerine olan eğilimlerini değiştirmede.¹³²

¹³¹ Fromkin, age, s:290

¹³² Sander, age, s:342

Siyonistler, İngiltere ile işleri bittikten sonra, öteki İtilaf devletlerinin de bu deklarasyona katılması için çaba harcamaya başladılar. Fransa, 1918 Şubatında, İtalya ise hemen sonra Balfour Deklarasyonu'nu desteklediklerini açıkladılar. Başkan Wilson'da 1918 Ekiminde deklarasyona açık desteğini ilan etti. Böylece Siyonizm'in kaderi İtilaf devletlerinin savaş davası ile birleştirilmiş oluyordu. Kendisi ile daha önce yapılmış bulunan anlaşmaya taban tabana zıt olan bu deklarasyonun tüm İtilaf devletleri tarafından desteklendiği haberi Şerif Hüseyin'e geldiği zaman bir açıklama istedi. İngiliz Hükümeti de yaptığı açıklamada, deklarasyonun ne anlatımının ve ne de özünün, bölgede yaşayan halkın özgürlüğünü sınırladığını ve bir 'Yahudi Devleti'nden hiç söz etmediğini belirtti. Böylece, bir mektubun yazılışında, büyük bir olasılıkla yapılan kasten yapılan belirsizlik, yine sıkıntıları bugüne kadar gelen ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra dört tane Arap-İsrail Savaşı'na yol açacak gelişmelerinde çıkış noktası oldu. Ayrıca I. Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin üzerinde kurulacak olan 'mandat' (manda) sisteminin de temelini oluşturdu. Bu tarihten sonra, 2000 yıl öncesine kadar giden tarihi bir hak üzerinde, Yahudiler, dini öğretilerinin katılığı yüzünden verilmeyip, ayrı etkin grup olarak yaşadıkları ülkelerden, giderek artan sayılarda Filistin'e göç edeceklerdir.¹³³

IV. I. Dünya Savaşı'nın Sonucu

I. Dünya Savaşı dört yıl sürdü. 1918 yılında savaş bütünüyle İttifak devletleri aleyhine dönmüştü. 1918'in mart ayında General Ludendorff, batı cephesinde son bir saldırı girişiminde bulundu. Ancak, Amerika'nın savaşa girişi bu cephede ağırlığını göstermeye başlamıştı. Özellikle Amerikan yapımı tankların savaş alanlarına sokulmasıyla, bu saldırının durdurulduğu gibi, İtilaf devletleri Alman ordularını doğuya doğru sürmeye başladılar. Artık Almanya

¹³³ Sander, age, s:343

ve müttefikleri için yapacak çok bir şey kalmamıştır. 1918 yılının Mayıs'ında Romanya, Eylülünde Bulgaristan, Nöyyi Ekiminde Osmanlı Devleti (30 Ekim tarihli Mondros Mütarekesi'yle) ve son olarak da 11 Kasım 1918'de Almanya Versay'la teslim oldular.¹³⁴

Osmanlı Devleti cephesinde, Şam'ın ve Suriye'nin geri kalan bölümlerinin İngiliz-Arap kuvvetleri tarafından Ekim 1918'de işgal edilmesi ve ayın sonunda Osmanlı'nın Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla teslim olmasıyla birlikte, İstanbul Hükümeti'nin Arap Vilayetleri'ndeki hakimiyetini kaybettiği açığa çıktı. Arap bölgelerinin geleceği ise çok daha belirsizdi. Osmanlı orduları geri çekilince eski müttefikler arasında, çeşitli Arap hizipleri arasında, üstelik Araplar, İngiltere ve Fransa arasında anlaşmazlıklar olduğu ortaya çıktı.¹³⁵

İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile barış görüşmeleri 26 Ekimde, Mondros'da demirli HMS Agamemnon gemisinde başladı ve beş gün sürdü. Vilayet sınırları konusunda bazı karışıklıklar vardı. Müttefik grubunun baş temsilcisi Amiral Calthorpe'un, pratik ihtiyaçlarını Londra'da ki İngiliz-Hindistan grubunun talepleriyle bağdaştırma gibi zor bir görevi vardı. Üstelik bunların tümünü Paris ve Roma'nın istekleriyle uyumlu kılacaktı. Osmanlı Heyeti, müttefiklere, 'düzensizlik çıkması halinde' stratejik noktaları işgal etme hakkı veren maddenin taşıdığı tehlikeleri gözden kaçırdı. 30 Ekim'de bir ateşkes imzalandığında, anlaşmanın gerçekte Türklerin korktuğu kadar kötü olmadığı görüldü. İstanbul işgal edilmeyecekti. Filistin, Suriye, Mezopotamya ile Arabistan'daki Osmanlı garnizonları müttefiklere teslim olacak ve müttefikler, barış anlaşmasına dek bir askeri yönetim kuracaktı. Ermeni tutuklular serbest bırakılacaktı. Ordu terhis edilecek, ancak iç düzeni korumak için gerekli birlikler kalacaktı.¹³⁶

¹³⁴ Sander, age, s:350

¹³⁵ Hasan Kayalı, 'Jön Türkler ve Araplar; Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)', s:229, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul-1998

¹³⁶ Alan Palmer, 'Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüzyıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi', s:269, Sabah Kitapları. İstanbul- 1995

Dört yenik devlet başkanı arasında, Kasım ortasında hala tahtında olan bir tek Sultan kalmıştı.¹³⁷

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı ordularının, ilerleyen Batı karşısında çekilmeleriyle son buldu. Resmen tarafsız olan İran da yabancı askerler tarafından işgal edilmekten kurtulamadı.¹³⁸

Türkler sahip oldukları Arap topraklarını İngiliz ve Fransızlara bırakmak zorunda kaldılar. Sadece Anadolu'da muzaffer devletlere meydan okudular ve bir mücadeleden sonra bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdular.¹³⁹

1918'den 1939'a kadar olan yıllar Avrupa tarihinde savaşlar arası dönem nitelenirse de, bazıları bunu aynı savaşın iki aşaması arasındaki uzun bir ateşkes olarak görürler. Ancak Ortadoğu bağlamında bunların ikisi de fazla açıklayıcı değildir. Bu yıllar bölge tarihinde bir ara dönem, ya da cerrahi anlamda bir müdahale olarak ifade edildiği taktirde daha iyi anlaşılacaktır. Ortadoğu bağlamında bu dönem hem iki dünya savaşını hem de onların arasındaki huzursuz barış yıllarını kapsar. Dönem Ortadoğu'nun büyük bir bölümünde dört yüzyıldan beri süren eski düzenin çöküşü, ya da daha doğrusu yok edilmesiyle başlar. Seleflerinin çalışmaları üzerine Osmanlılar ayakta kalabilen bir politik yapı ve işleyen bir politik sistem kurmuşlardı. Ayrıca gayet iyi anlaşılan bir politik kültür getirmişlerdi ki, bunun içinde her grup ve hatta her birey, durumunu, gücünü, sınırlarını ve daha da önemlisine alıp ne vereceğini ve kimden alıp kime vereceğini çok iyi biliyordu. Osmanlı sistemi zor günlerde bile pek çok güçlüğü rağmen hâlâ işliyordu. Osmanlı, Hristiyan tebaasının çoğunun sadakatini ve güvenini kaybetmişti, ama Müslüman halkın çoğunluğu tarafından hâlâ meşru olarak kabul edilmekteydi. Osmanlı düzeni son yüzyılı içinde kendine gelme hatta ve hatta düzelme

¹³⁷ Palmer, age, s:269

¹³⁸ Bernard Lewis, 'Ortadoğu', s:267. Sabah Kitapları. İstanbul-1999

¹³⁹ Lewis, age, s:267

işaretleri göstermeye başlamıştı. Ancak Osmanlıların Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ve İmparatorluğun sonunun gelmesiyle bu gelişme kesilmişti.¹⁴⁰

Avrupalı büyük devletlerin çıkarları, emelleri ve eylemleriyle zaman zaman krizler Ortadoğu'da krizler artmıştır. Osmanlılar sonunda çekilip de yerlerini bölgenin hakimleri olarak Batılı devletler alınca imparatorluk rekabetleri de yeni ve daha doğrudan doğruya bir şekil aldı. Bu rekabetlerde başlıca üç dönem vardır. Birincisinde bölge büyük ölçüde İngilizlerle Fransızların elindeydi ve uluslararası ilişkilerin başlıca konusu ikisi arasındaki yarışmaydı. 1930'lar ve 1940'lardaki ikinci dönemde İngiliz- Fransız egemenliği önce Faşist İtalya'dan, sonra Nazi Almanyası'ndan yeni tehditlerle karşılaştı. İkinci Dünya Savaşı olan üçüncü dönemde İtalyanlar ve Almanlar bertaraf edildiler. Ondan sonra Fransa ve ardından İngiltere zayıflayarak hakim rolü ellerinden kaçırdılar.¹⁴¹

Güneybatı Asya'da barış anlaşmaları, Araplar arasında uyandırılan umutları hiç tatmin etmemişse de, onlara pek çok şey vermişti. İngiltere ve Fransa Verimli Hilal'i, eskiden olduğu gibi sömürgelere değil, yeni sınırlara ve adlara sahip yeni devletlere böldüler, Milletler Cemiyeti'nden onları bağımsızlıklarına hazırlamak için yetki aldılar. Bu yeni devletlerde kendi modellerine uygun rejimler kurdular. Önce Mezopotamya, sonra Irak adını alan doğudaki devlet İngiliz Mandası altında Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Faysal yönetiminde bir monarşi oldu. Suriye ve Levant adıyla anılan batıdaki devlet bölünüp kuzeyi ve ortası Fransız Mandası'na, Filistin adını alan güneyi İngiliz Mandası'na bırakıldı. Her iki manda altındaki devlet de topraklarını kendi içlerinde böldüler. Fransa birçok denemeden sonra biri Lübnan adını alan diğeri Suriye adını koruyan iki cumhuriyet kurdu. İngilizler de kendi bölgelerini ikiye böldüler: Doğuda Şerif Hüseyin'in diğeri oğlu Abdullah'ın başına geçtiği

¹⁴⁰ Lewis, age, s.267

¹⁴¹ Lewis, age, s:267

ve Trans-Ürdün adı verilen bir Arap emirliği kurarken, batıda Filistin adı verilen Ürdün'de İngilizler doğrudan yönetimi ele aldılar.¹⁴²

V. Savaş Sonrasında Siyonist Talepler : Filistin

Filistin sorunu zaten başlı başına büyük bir sorundu. İngilizlerin görüşü, Filistin'in Suriye'den ayrı olarak bir İngiliz mandası olması, uluslararası idare altında bulunmaması ve her şeyin ötesinde stratejik nedenlerden ötürü Fransa ya da İtalya'nın eline düşmemesiydi. Bu elbette Sykes-Picot Anlaşması'na uygun bir durum değildi. Aslına bakılırsa, İngiltere'nin gizli taahhütlerinden açığa çıkmak istemesinin başlıca nedenlerinden biriydi Filistin. Dolayısıyla Amerikan istihbarat raporunun Filistin için açıkça İngiliz mandasını tavsiye etmesi, İngiliz hükümetini fazlasıyla memnun ediyordu. Fransa ise Başbakan Clemenceau'nun Aralık ayında Lloyd George' a vermiş olduğu sözlere rağmen, Filistin'in Suriye'ye dahil edilmesini ya da bölgede uluslararası bir idare tesis edilmesini istiyordu.¹⁴³

1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesi Siyonist düşüncenin artık gerçekleşebileceği bir politik ortamı meydana getirmiş oluyordu. Türkiye savaşa girdiği anda H.G.Wells bir gazeteye yazdığı açık mektupta, 'Yahudilerin Filistin'i almalarını önleyecek ne var?' diye soruyordu. Aynı düşünce Asquith Kabinesi'nde bir İngiliz kabinesine giren ilk Yahudi olan Ulaştırma Bakanı ve Liberal Parti'nin liderlerinden Sir Herbert Samuel'in de aklına gelmişti. Sir Herbert 1915 Ocak ayında Başbakan Asquith'e verdiği bir muhtıra da –Britanya İmparatorluğu için stratejik önemi olduğundan – Filistin'in İngiliz himayesine alınmasını önerdi ve oraya geniş boyutlu bir

¹⁴² Lewis, age, s:268

¹⁴³ Paul C. Helmreich, 'Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi' s:42. Sabah Yayınları. İstanbul-1996

Yahudi iskanının özendirilmesinin yararlarını sıraladı. Başbakan da o sıralarda XIX. yüzyıl İngiliz lideri Benjamin Disraeli'nin¹⁴⁴ Tancred romanını okumaktaydı. Disraeli romanında Yahudilerin Filistin'e dönmelerini savunuyordu. Asquith, Samuel'in muhtırası için şöyle demiştir: 'Günümüzün Tancred'i gibi okunuyor. Sorumluluklarımıza yenilerinin eklenmesi fikrinin bana çekici gelmediğini itiraf etmeliyim...'. 1915 Martı'nda Samuel'in muhtırasının düzeltilmiş bir kopyası Kabine'ye dağıtıldı. Ancak pek bir destek bulamadı; Asquith özel olarak, 'Bu teklifi destekleyen tek kişinin Lloyd George olması çok garipti, aslında onun da Yahudilerin geçmişlerine de geleceklerine de metelik verdiğini sanmam ya...' demiştir. Başbakan Asquith'in, Lloyd George'nin tutumunun ardındaki karmaşık nedenleri bilemezdi. Lloyd George Kabine'ye Filistin'deki Kutsal Hristiyan mekanlarının 'agnostik dinsiz Fransa'nın' eline geçmesine izin vermenin çirkin olacağını söylüyordu.¹⁴⁵

Asquith, Samuel ile Lloyd George'nin bu kadar değişik nedenlerle Filistin'in himayeye alınmasını savunmalarını çok garip buluyordu: 'Bu kadar değişik yollarla aynı sonuca varmak çok ilginç değil mi? Bu bir kehanet sayılabilirdi, çünkü ilerleyen yıllarda çok farklı yollarda olan İngiliz yetkilileri aynı sonuca varacaklardı: İngiltere'nin oluşmakta olan Filistin politikasının çok ayırıcı bir özelliği, çok sayıda nedenlere dayanmasıydı. Kitchener kendi otoritesinin büyük ağırlığını Samuel'in teklifinin aleyhinde kullandı. Kabine'ye Filistin'in, stratejik ya da başka bir değeri bulunmadığını, doğru dürüst bir tek limanı bile olmadığını söyledi. Böylece Samuel'in teklifi benimsenmemiş oldu; ancak Lloyd George Filistin'in stratejik önemi konusunda Kitchener'le olan fikir ayrılığını sürdürecekti.¹⁴⁶

Siyonist liderler, büyük güçlerce Balfour Deklarasyonu'nda dile getirilen Yahudiler'e bir vatan verilmesi sözünü yaşama geçirmenin peşindeydi. Fransa'yı en büyük potansiyel düşman olarak gören Siyonist

¹⁴⁴ Bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak doğmuş, fakat daha sonra Hristiyan olarak vaftiz edilmiştir. (Fromkin, age, s:265) Daha sonra İngiltere'nin başbakanı olmuştur.

¹⁴⁵ Fromkin, age, s:265

liderler, Barış konferansı öncesi İtalyan ve Araplarla bazı anlaşmalara vararak Fransızları saf dışı bırakma yoluna gitmişti. Siyonistler İtalyanlara, Filistin'e yönelik Yahudi ve İngiliz taleplerine destek vermeleri karşılığında, Ermenistan'da bir İtalyan mandasını destekleyeceklerini söylemiş, ayrıca İngilizlerin Kutsal Toprakları uluslar arası kılarak idareye Fransız ve İtalyanları dahil edeceğine dair garanti vermişlerdi. İtalyanların buna tepkisi tamamen sessiz kalmak oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse, İtalya'ya pek bir şey sunulduğu yoktu. Anadolu meselesinin çözümünde asıl değerli olan, Fransa'nın yumuşak başlığıydı. Siyonist desteğin fazla bir önemi yoktu bu anlamda. Üstelik, İtalya'nın başlıca toprak talebi Ermenistan'da değil, orta ve güney Anadolu'da yoğunlaşıyordu.¹⁴⁷

Bütün bunların yanında çok daha önemli olan ve başarıyla sonuçlanan görüşmeler, Araplarla Siyonistler arasında geçenlerdi. Bu görüşmeler Ocak ayının başlarında, Siyonist lider Dr. Chaim Weizmann'la Faysal arasında yazılı bir anlaşmaya dönüştürüldü. Faysal hem Filistin'in Suriye'den ayrılmasını, hem de Siyonistlerin göç planını kabul etmişti. Weizmann da bunun karşılığında, Filistin'de yaşayan Müslümanların siyasi, sivil ve dini haklarıyla özgürlüklerini garantilemiş, Yahudi ya da Arap ayrımı yapmadan Ortadoğu halkının ekonomik gelişmesi için her türlü yardım sözü vermişti. Herhangi bir anlaşmazlık halinde, çözüm için başvurulacak merci İngiliz hükümeti olacaktı.¹⁴⁸

İki taraf içinde bir diplomasi zaferiydi bu anlaşma. Atılan imza, iki tarafın bir arada yaşayabileceği konusunda büyük endişeleri olan İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin derin bir soluk almasını sağlamıştı. Siyonist davasının önündeki en büyük engeldi bu endişe. Weizmann, görüşmeler sırasında Faysal'ı Arap dünyasının lideri ve Suriye meselesinde sorumlu Arap temsilci olarak tanıdığı yolunda kendisine garanti vermişti. Elbette, bu

¹⁴⁶ Fromkin, age, s:266

¹⁴⁷ Fromkin, age, s:42

¹⁴⁸ Fromkin, age, s:43

sadece Faysal'ın Fransa'yla yaşadığı çelişkinin şiddetini arttırıyordu. Öte yandan Faysal'ın ayrı bir Filistin Devleti'ni kabul etmesi, kendisiyle İngiltere arasındaki son sürtüşme olasılığını da ortadan kaldırmıştı. Yalnız Faysal'ın şartı, Ortadoğu'daki diğer bütün taleplerin Barış Konferansı'nda gerçekleşmemesi halinde, anlaşmanın kendisini bağlamayacağıydı. Bu şart, anlaşmanın ömrü konusunda bir takım şüpheler uyandırdıysa da, en azından görüşmecilerin sorumlu devlet adamları olarak kabul edilmelerine yaramıştı. Elbette bu arada, iki liderinde İngilizlerin konuyla ilgili dileklerini bu kadar açıkça desteklemeleri, İngiltere'yi kendilerine ve davalarına karşı iyice borçlu duruma sokuyordu.¹⁴⁹

Dolayısıyla büyük güçlerin yaklaşımları ve yaşanacak çekişmelerin sınırları, Weizmann, Siyonistlerin isteklerini ifade etmek üzere Onlar Konseyi'nde¹⁵⁰ söz almadan önce net olarak ortaya dökülmüştü. Yahudilere Filistin'de toprak verilmesi yönündeki Siyonist talebini, Weizmann şu tezlerle gerçekleştirmişti:

1- Filistin tarihi olarak Yahudilerin vatanıdır. Kùltürlerin temelleri orada atılmıştır. Ama Filistin'den zorla çıkarılmışlardır.

2- Filistin, özellikle Doğu Avrupa'ya yığılan Yahudi nüfusun yerleşimi için çok gerekli bir bölgedir.

¹⁴⁹ Fromkin, age, s:43

¹⁵⁰ Paris Barış Konferansı'nın temel karar üreten gövdesi, savaşın sürdürölmesinden sorumlu bir grup olan Yüksek Savaş Konseyi. Bu Yüksek savaş Konseyi üzerinde temellenen, fakat askeri danışmanlar olmaksızın önemli güçlerin –İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri- her birinden iki tam yetkili temsilciyi, –genellikle Hükümet Başkanı ve Dışişleri Bakanı- barındıran Onlar Konseyi; Fransa Başbakanı Clémenceau, İngiltere Başbakanı Llyod George, Orlando ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'dan oluşan Dörtler Konseyi'nden meydana geliyordu. (Bülent Gökay, 'Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)', s:56, 52 no'lu dipnottan iktibas. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul-1998)

3- Filistin bir başka farklı kültürün de filizlendiği yer olacak ve dünyadaki bütün Yahudiler için bir odak noktası ve ilham kaynağı halini alacaktır.

4- Filistin'in kurtarılması gerekmektedir. Yahudiler bu amaçla büyük yatırımlarını zaten yapmış ve projeyi tamamlamak için gereken insan gücünü, enerjiyi ve mali kaynağı sağlamıştır.

5- Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Yunanistan, Sırbistan, Çin ve Siyam, Balfour Deklarasyonu'na onay vererek bu tarihi hakları tanıdıklarını göstermişlerdir. O halde, diyordu Weizmann, İngiltere'ye Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) nezaretinde ayrı bir Filistin mandası verilmelidir.¹⁵¹

Bunu izleyen konuşmalar sırasında Lansing, Weizmann'a, Yahudilerin vatani ifadesinin 'özerk bir Yahudi Hükümeti' anlamına gelip gelmediğini sordu. Weizmann'ın cevabı olumsuzdu:

'Siyonist teşkilatın istediği özerk bir Yahudi Hükümeti değildir. İstedığımız, Filistin'de bir manda altında ve ille de Yahudi olmasına gerek görmediğimiz bir idarenin tesis edilmesidir. Bu idarenin her yıl 70-80 bin Yahudi'nin Filistin'e gönderilmesini, olanaklı kılmasını arzuluyoruz. Teşkilatımız aynı zamanda Yahudi okulları kurmak içinde de izin isteyecektir. Buralarda İbranice eğitim mümkün olacak ve Yahudilerde zaman içinde, Fransızların Fransız, İngilizlerin İngiliz olduğu kadar Yahudi olabileceklerdir. Daha sonra Yahudiler çoğunluğu sağladığında, ülkenin seviyesinin ve ideallerimizin gerektireceği böyle bir hükümeti kurmak için yeterli olgunluğa ulaşmış olunacaktır.'

¹⁵¹ Fromkin, age, s:43

Weizmann'ın nihai hedefinin, şiddetle reddettiği Özerk Yahudi Devleti'ni kurmak olduğu ortadaydı.¹⁵²

Siyonist delegasyonun da Onlar Konseyi'nde söz almasıyla, delegasyonların Ortadoğu'yla ilgili resmi taleplerini sunmaları süreci tamamlanmış oluyordu. Taleplerin kimileri, Ortadoğu konusunda varılacak bir çözümü oldukça engeller nitelikteydi. Görüşmecilerin izleyen aylar boyunca defalarca geri dönüp yeniden değerlendirmek zorunda kalacağı temel meselelerin arasında Yunanistan'ın, Ermenistan'ın ve Suriye'nin iddiaları bulunuyordu. Onlar Konseyi'nde bütün bu iddialara kulak verilmesini kararının alındığı açıktı, ama görünüşe göre, muhtemelen Yunan talepleri dışında, kısa vadede nasıl bir tutum izleneceği konusunda hiç kafa yorulmamıştı. Gerek lobi faaliyetleriyle uğraşan delegasyonların, gerekse büyük güçlerin tarafından bakıldığında, sorunların karmaşıklığı ve muhtelif taleplerin birbiriyle bağlantısı, ortak bir anlaşmaya varılmaksızın herhangi bir sorunun çözümünü olanaksız kılıyordu. Çözüm için herkesin quid pro quo¹⁵³ çerçevesinde görüşmeye hazır olması gerekiyordu.¹⁵⁴

VI. İngiliz Mandası Altında Filistin

Filistin'de İngiliz yönetimi fiilen 1917 yılı sonlarında Genaral Allenby kumandasındaki kuvvetlerin Güney Filistin'e girmelerinden itibaren başlatılabilir. 1920'lerden sonra ise II. Dünya Savaşı ardından son bulacak 'Manda' yönetimi başlayacaktır. Özellikle Manda dönemi İngilizlerin Filistin'de Yahudi yerleşimini ve devletleşmeye gidişlerini kolaylaştırmak, Siyonist hareketin Filistin'e kesin ve üstün bir şekilde yerleşmesini, Arapların ise Yahudilerin Filistin'de çoğalmalarına karşı durmak için uğraştıkları bir

¹⁵² Fromkin, age, s:44

¹⁵³ karşılıklı olarak, bedeller ödemek suretiyle.

¹⁵⁴ Fromkin, age, s:44

dönemdir. Otuz yılı aşkın yönetimi altında İngiltere, önce İşgal gücü sonra ise Manda idarecisi olarak bulunduğu Filistin'de çelişkilerle dolu bir siyaset izlemiştir. Gene de bu döneme damgasını vuran İngiliz siyaseti, temelde Yahudilerden yana olacaktır. Hatta, zaman zaman sıkıntıların varlığına rağmen, İngiliz yönetimindeki yılları bir 'İngiliz-Musevi işbirliği dönemi' olarak nitelendirmek de mümkündür.¹⁵⁵

I. Dünya Savaşı öncesinde gelişen ve giderek Yahudilerden yana bir ağırlık taşıyacak olan İngiliz siyaseti gerçekte üç boyutludur. Burada, öncelikle üçüncü boyut olan İngiliz-Arap ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Zira, Filistin'in tarihe iki kere 'vaad edilen toprak' diye geçmesine sebep olan İngiliz-Arap ilişkileri, askeri güç kullanımı yanında mahalli nüfuz sahiplerini de elde etmeye ve onlarla iyi geçinmeye de son derece önem veren geleneksel İngiliz siyasetinin en güzel örneğini teşkil eder. Bu çok yönlü dış siyasetlerini mükemmel işleyen bir istihbarat ağıyla da destekleyen İngilizler, Ortadoğu'daki emellerine ulaşabilmek ve dağılacak Osmanlı topraklarında temel çıkarlarını korumak için, I. Dünya Savaşı'na ulaşılan dönemde hızlanan Arap milliyetçiliğine dayalı faaliyetlere destek vermişlerdir. Fakat bu destek ve vaatlerdeki asıl hedef Arapların bağımsızlıklarına yardımcı olmak değil, esas olarak Osmanlı idaresinin gücünü zayıflatmak için bu idareden yana olmamalarını temin etmek olacaktır. Dolayısıyla bu dönemin başlangıç kilometre taşlarından birisi olarak, Müslüman-Arap dünyasının Müttefiklere karşı Osmanlı yanında savaşmalarını engelleme yolunda, bağımsızlık düşüncesine yatkın Mekke Şerifi Hüseyin'in elde edilişi tarih sahnesine çıkmaktadır. Burada önce, Hüseyin'in oğullarından biri olan Abdullah ile İngiliz Mısır Genel Valisi Lord Kitchener arasında savaş öncesi görüşmeler dikkati çeker. Zira, Osmanlı'ya karşı gelişen Arap tutumu hakkında İngilizlere oldukça iyi fikir veren bu görüşmeler ardından Lord Kitchener ile Hüseyin arasında -Hüseyin'in özlemini duyduğu ve İngiliz çıkarlarına uygun bağımsızlık ve halifelik yönünde- vaatleri olgunlaştıran temasları getirmiş;

¹⁵⁵ Karaman, age, s:23

böylece tarihe 'Şerif Hüseyin- McMahon Yazışması' olarak geçen 1915-1916 arasındaki yazışmalarda Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Hükümeti adına, Arapların müttefikler safında savaşa katılmaları halinde İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap vilayetlerinde Şerif Hüseyin'in halifeliğini ve Arap bağımsızlığını tanıyacağını ve destekleyeceğini vaat etmiştir. Bu mesele, tarih sahnesinde, Osmanlılıların yenilgisinde bir parça rolü bulunacak Şerif Hüseyin'in isyanının¹⁵⁶ çıkışı demek olacaktır.¹⁵⁷

Bu noktada, ele alınacak en önemli husus, bağımsızlık vaadi verilen topraklara Filistin'in de dahil edilip edilmediğidir. Özellikle savaş sonrası alevlenen ve temelde Fransa'ya karşı kendi nüfuz bölgesi saydığı için İngiltere'nin anlaşmanın dışında bırakmaya özen gösterdiği bu bölge, üçlü ilişkilerin ve çelişen vaatlerin odağını teşkil etmektedir. Zira ilerleyen yıllarda netleşecek bir şekilde İngiltere, Arapları elde ettikten kısa bir süre sonra ünlü Balfour Bildirisi ile bölgeye Yahudilerin artan oranda göç etmelerine izin verdi. Böylece Yahudilerin Filistin'de, gittikçe artan bir oranda yerleşmeleri ve ileride devletleşmesi şeklinde gerçekleşecek olan Filistin Sorunu'nun önemli bir kilometre taşını oluşturdu. İngiltere'nin Yirminci yüzyılın başlarına değin – ve özellikle Osmanlı topraklarının bütünlüğü siyasetini güttüğü sıralarda- bölgeye Yahudi yerleşimi konusunda esaslı ve resmî bir biçimde tavır bulunmadığını söylemek mümkündür. Bu dönemde İngiltere'nin temel ilgisi, özellikle 1882'de Mısır'ı işgalinden itibaren, Osmanlılara ve ona yakın diğer güçlere karşı Süveyş bölgesinin güvenliğini sağlamak olacaktı. Ancak bu, özellikle Yirminci yüzyılın başlarında Filistin'in de dolaysız bir şekilde İngiliz siyasi planlarının da odağına yerleşmesi anlamına geliyordu. İşte bu dönemde İngiltere'nin gelişmekte olan Siyonist hareketi yakından takip etmeye başladığı; belki bu çerçevede, 1902'de elinde bulunan Sina yarımadasının el-Ariş bölgesinde bir Yahudi yerleşimi kurulmasını kabul edip

¹⁵⁶ Bu noktada, Osmanlıya karşı çıkacak olan isyanın bütün Arapları içine almadığı, Filistinliler başta olmak üzere bir kısmının bu isyana katkıda bulunmadığı belirtilmelidir. Bunun için Cemal Paşa'nın, kanal seferine katılan birlikte bulunan Araplarda 'ince bir dostane yakınlık duygusunun hüküm sürdüğü' şeklindeki ifadesinde somutlaşan gözlemi, bir gösterge olarak verilebilir. (Karaman, age, s:24, 38 nolu dipnottan iktibas)

1903'te de Doğu Afrika'da hakimiyeti altındaki bir toprak parçasını bir topluluk kurmak üzere Siyonistlere teklif ettiği görülecekti.¹⁵⁸

Sonuç itibari ile I. Dünya Savaşı başlamadan önce İngiliz yönetiminin önde gelenlerinin pek çoğunun kafasında bir Yahudi yurdu probleminin bulunmadığı söylenebilir. Ne var ki başlayan savaş, ilişkiler yumağının çeşitli çabalar sonucu ilerlemesini de beraberinde getirecektir. Bu çabaların dikkati çeken isimleri arasında, Savaş Kabinesi'nin bir üyesi, ve İngiliz Hükümeti'nde ilk Musevi Bakan olan Herbert Samuel başta gelir. İleriye dönük bir düşünceyle Filistin'in İngiliz nüfuzu altında olması fikrini işleyen Samuel, çok geçmeden bu çabalarına güçlü bir yandaş olarak Siyonist hareketin önderlerinden Chaim Weizmann'ı bulacaktır. Savaşta kullanılan patlayıcı madde ve aseton üretimindeki ileri bilgilerini Siyonizm'in hizmetinde kullanarak Weizmann kısa sürede Lloyd George ve Lord Balfour gibi hükümet üyeleriyle yakınlık kurmuş ve böyle bir etkileşim içinde İngiliz-Musevi işbirliğinin harcı karılmaya başlanmıştır. Zira Weizmann'ın bu çabalarına, Balfour Bildirisi'ne uzanan olaylar zinciri içinde, Siyonizm'in bir başka önemli ismi Nahum Sokolow'un girişimleri de eklendiğinde artık Yahudi emelleri lehinde bir kamuoyu büyük ölçüde sağlamış bulunmaktadır.¹⁵⁹

Böylece, Araplar açısından gerçekten de Filistin'in anlaşma dışı bırakıldığına bir önemli göstergesi olan ve Filistin'de uluslararası bir idareyi öngören, 16 Mayıs 1916 tarihli gizli İngiliz-Fransız Sykes-Picot Anlaşması'ndan sonra, karşılıklı çıkarların olduğu İngiliz-Musevi işbirliği özellikle aynı yılın sonlarında Yahudilere yakınlığı ile bilinen Lloyd George'nin Başbakan, ve

¹⁵⁷ Karaman, age, s:24

¹⁵⁸ Karaman, age, s:25

¹⁵⁹ Bu zincir içerisinde; bir yandan çıkan I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin zaferinin Filistin'i elde etmek hedefi bulunan Yahudilerce yararlı görülüşü ve öte yandan Osmanlı'nın son döneminde Yahudi göçmenlerin Filistin'deki durumlarının kötüleşmesi gerekçesine dayanarak, Siyonistlerin İngiliz ordusuna yardım için bizzat harekete geçtiği görülecektir. Bu bağlamda, özellikle Jabotinsky'nin ön-ayak olduğu Yahudi Lejyonu'na dahil çeşitli alt birimlerin Gelibolu'da, Allenby'nin son hareketinde ve Transjordan'da Türklerin yenilgiye uğratılmasında paylarının bulunuşu ve Filistin'de yaşayan önderlerden Aaronson'un ön-ayak olduğu 'Nil Grubu' yer altı teşkilatının İngilizlere destek olmak üzere Mısır yöresinde Türk hatları gerisinde yoğunlaşan faaliyetleri hatırlanmalıdır. (Karaman, age, s:26, 43 nolu dipnottan iktibas)

Balfour'un Dışışleri Bakanı oluşuyla birlikte daha bir olgunlaşacak ve Filistin'in İngiltere'nin mandası altına girmesiyle sonuçlanacaktır.¹⁶⁰

İngiltere'nin Filistin üzerinde 'manda' yönetimine sahip olması, açıktır ki, hem Mekke Emiri ile olan anlaşmalarına hem de Emir Faysal ile Weizmann arasındaki 3 Ocak 1919 tarihli anlaşmasına ters düşmekteydi. Bu durumun hem Araplar da hem de Yahudiler de, fakat bilhassa Araplar da, bir takım tepkilere sebep olması gayet tabii idi. Bu sebeple İngiltere, 'mandater' devlet olarak Filistin politikasını açıklığa kavuşturmak amacı ile, 3 Haziran 1922'de Dünya Siyonist Teşkilatı'na bir 'Açıklama' gönderdi. Bu açıklama da, Yahudilere bir 'Yahudi Filistini' kurma yetkisi verilmediğini, Yahudiler için sadece bir 'Yurt' tesisinin söz konusu olduğunu, Filistin de Araplarla Yahudilerin 'beraber' yaşayacağı vurgulandıktan sonra, İngiltere Hükümeti'ne sadece Dünya Siyonist Teşkilatı'nın muhatap olacağı, Filistin'deki diğer Yahudi kuruluşlarının, Filistin Yönetimi'ni İngiliz makamları ile paylaşmasının kesinlikle söz konusu olamayacağı, Filistin'de yaşayan herkesin Filistin vatandaşı olduğu, Yahudilerin de Filistin'de sadece bir toplum olduklarını, Yahudilerin Filistin'e göçlerinin bu ülkenin ekonomik kapasitesine bağlı olacağı söylenmiş ve Filistin'in İngiltere'nin kontrolüne girmesinden itibaren 25.000 Yahudi'nin Filistin'e göç ettiği bildirilmiştir. Bu açıklama, bundan sonraki 27 yıl boyunca, Balfour Deklarasyonu'nda ki erozyonun başlangıcını teşkil ediyordu.¹⁶¹

Öte yandan, Milletler Cemiyeti Konseyi de 24 Temmuz 1922'de aldığı 28 maddelik kararda, Filistin'deki İngiliz Manda Yönetimi'nin esaslarını belirledi. Kararda, 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu destekleniyor ve İngiltere Hükümeti'nin 3 Haziran 1922'de yaptığı açıklamadaki politika esasları hemen hemen aynen benimseniyordu. Filistin sınırları ise, İngiltere Hükümeti'nin Milletler Cemiyeti Konseyi'ne verdiği ve konseyinde 16 Eylül 1922'de onayladığı memomandumla çizilmiştir ki, bu sınırlar şöyleydi:

¹⁶⁰ Karaman, age, s:26

¹⁶¹ Armaoğlu, age, s:36

Akabe Körfezi'nde Akabe şehrinin 2 mil batısından başlayıp, Araba Vadisi ve Ölü Deniz'den geçip, Şeria nehrinin Yarmuk nehri ile birleştiği noktaya uzanan ve oradan Suriye sınırına varan çizgi. Bu çizginin doğusu Ürdün toprakları oluyordu. Filistin'in batı sınırı da Mısır ile Filistin arasında esasen mevcut olan sınır idi.¹⁶²

Amerikan Senatosu gerek Versay Barış Antlaşması'nı, gerek Milletler Cemiyeti'ne üye olmayı reddettiği için, bütün bu anlaşmaların dışında kalmaktaydı. Halbuki Siyonizm'in en kuvvetli dayanağı bu sırada Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu sebeple Amerikan Kongresi 21 Eylül 1922'de aldığı ortak bir kararla, Filistin'de bir 'Yahudi Yurdu' kurulmasını kabul etti. Kararın metni hemen hemen Balfour Deklarasyonu'ndaki gibidir. Bu karardan sonra Amerika, 3 Aralık 1924'de İngiltere ile imzaladığı bir anlaşma ile İngiltere'nin Filistin üzerindeki mandasını tanımış ve Amerikan vatandaşları için Filistin'de bir takım hakları kabul ettirmiştir. Fakat bu anlaşmanın en önemli tarafı 7. Maddesidir. Çünkü bu maddeye göre, İngiltere'nin manda yönetiminde yapacağı değişiklik Amerika'nın onayına tâbi tutuluyordu. Amerika bundan sonra, bu maddeye dayanarak, Filistin'deki bütün gelişmelerle yakından ilgilenecektir. Bu madde, bir bakıma Filistin'in kaderi ile Amerika arasında sıkı bir bağ kurmuş olmaktaydı. Amerika bundan sonra, Filistin'deki her gelişmede söz sahibi olacaktır.¹⁶³

¹⁶² Mısır ile Filistin arasındaki sınır 1906 yılında çizilmiştir. Hikayesi de şöyledir: İngiltere 1882'de Osmanlı Devleti hakimiyetindeki Mısır'ı işgal edince, Filistin ve Hicaz'a sahip olan Osmanlı Devleti'ni Kendisi için hayati öneme sahip olan Süveyş Kanalı'ndan uzak tutmak istemiştir. Mısır ile bu iki toprak arasında ise Sina yarımadası bulunmaktaydı ve Mısır'ın işgaline ses çıkaramayan Osmanlı Devleti Sina yarımadasını doğal olarak kendi toprağı olarak telakki etmekteydi. Bu durumun sonucu ise, Osmanlı Devleti'nin Süveyş kanalının doğu yakasına kadar gelmesiydi. Bu sebeple İngiltere 1 Ekim 1906'da Osmanlı Devleti ile yaptığı bir anlaşma ile Sina'nın doğu sınırını çizmiş, Sina'yı Filistin ve Hicaz'dan ayırmıştır. Fakat gerek Mısır, gerek Sina hukuken Osmanlı toprağı olduğu için, bu çizgiye 'milletlerarası mahiyette bir sınır olarak bakılmayıp, anlaşmadaki adı ile 'İdari Ayırım Çizgisi' (Administrative Separating Line) denilmiştir. Ayırım çizgisi, kuzeyde Akdeniz kıyısında Al-Refah'dan başlayıp, Akabe Körfezi'nde Akabe şehrinin 6 mil güneybatısındaki Ras Taba'ya ulaşıyordu. Anlaşmanın 1. Maddesinde bütün ayrıntıları ile belirlenen bu çizgi, sonradan Filistin mandası ile Mısır arasındaki milletlerarası sınır olmuştur. (Armaoğlu, age, s:37 129 nolu dipnottan iktibas) Daha sonra bu çizgi, bugünkü Mısır ve İsrail arasındaki, milletlerarası sınır olarak kabul edilmiştir.

İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan anlaşmalarla, Filistin üzerinde hukuki ve meşru bir kontrole sahip olmakla beraber, Ortadoğu'nun iki ülkesi İngiltere için ciddi bir problem teşkil edecektir. Bunlardan biri Mısır'daki bağımsızlık hareketi, diğeri de Filistin'deki Arap-Yahudi çatışmalarıdır. Denilebilir ki Filistin, İngiltere için 1920'den, İsrail'in 'devlet' olarak kurulduğunu ilan ettiği 1948'e kadar, Mısır'dan çok büyük bir sorun teşkil etmiştir. Çünkü Filistin, İngiltere'nin Şerif Hüseyin'in şahsında, Araplara vaad etmiş olduğu geniş alanlı bir bağımsızlığın bir parçası idi ve üstelik, burasını Yahudi göçlerine açmak suretiyle adeta Arap'tan kopartılıyordu. Üstelik Arap bağımsızlığı gerçekleşmediği gibi, bir de yüzyılların İslam toprağı, hem de 'Kutsallaşmış' bir toprak yavaş yavaş koparılarak başka bir toplumun 'yurdu' haline getiriliyordu. Filistin'de yaşayan Arapların daha ilk günden bu durumu ve tehlikeyi gördükleri söylenebilir. Filistin Araplığı, 'Balfour Deklarasyonu'nun ne demek olduğunu daha İngiliz manda idaresi başlar başlamaz anladığı için, ilk günden itibaren direnmeye geçmiştir. Bu ise, günümüze kadar süren Arap-Yahudi çatışmasının başlangıcını teşkil etmiştir. Denilebilir ki, İki dünya savaşı arası döneminde (1919-1939) Filistin Meselesi'nin esasını, Yahudilerin Balfour Deklarasyonu'nu fiiliyatta daha sağlam haline getirme ve bir 'Yurt' kurmanın ötesinde bir 'Devlet' kurma çabaları, buna karşılık Arapların da, bu deklarasyonu etkisiz kılma, bu belgeyi sıfıra indirme ve Yahudilerin değil 'Devlet' kurmalarına, bir 'Yurt' dahi kurmalarına imkan vermeme çabalarını teşkil eder. Bu sebeple, Yahudiler bu dönemde Filistin'e mümkün olduğu kadar Yahudi göçünü sağlamaya çalışırken, Araplar da bir yandan bu göçleri engellemeye ve öte yandan da, Filistin nüfusunun çok büyük çoğunluğunun Arap olmasını göz önünde tutarak, Filistin'de bağımsız bir 'Arap Devleti'nin kurulması için çaba harcamışlardır.¹⁶⁴

İngiltere'nin Yahudiler lehinde izlediği politikalar, Araplar arasında bu devlete karşı sert tepkilere yol açtı. Diğer yandan Araplar ile Yahudiler

¹⁶³ Armaoğlu, age, s:37

¹⁶⁴ Armaoğlu, age, s:38

arasında, 1921 yılından itibaren çatışmalar başladı. Bütün bunlara rağmen İngiltere, Arapların itirazlarını görmezlikten geldi. Bunun sonucu olarak Filistin'de 1929, 1933, 1937, 1939 yıllarında Araplar ile Yahudiler arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Bu olayların ardından Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında bölünmesi düşüncesi yavaş yavaş İngiltere tarafından dile getirilmeye başlandı. Fakat bundan herhangi bir sonuç alınamadı. Ancak bu dönemde de Filistin'e Yahudi göçü artarak devam etti.¹⁶⁵

1930'ların başlarındaki Yahudi göçlerinin artışı, Filistinli Araplar arasındaki gerginliğin büyümesinin başlıca nedeniydi. 1933 ile 1935 yılları arasında hükümet yetkililerinin onayıyla 134.500 Yahudi Filistin'e yerleşmişti, ayrıca yasadışı yollardan binlerce Yahudi bu topraklara göç etmişti. Sonuçta, 1931'de Yahudilerin sayısı Filistin'in genel nüfusunun %17'sini oluştururken, 1935'te bu oran neredeyse %30'a çıktı. Bu dev sıçrama Arapları şaşırttı. Basında yer alan abartılı göçmen sonuçları pek yakında Yahudilerin çoğunlukta olacağı yoğunlukta kuşklar doğurdu. Arapları asıl korkutan yasadışı göçtü, bu yolla gelenlerin gerçek sayıları bilinmediğinden büyük boyutlara ulaştığı söylentileri yaygındı. Bir gazete 'Siyonistlerin ülke topraklarından Arapların kökünü kazıyacağı gün çok uzak değildir' diye yazıyordu. Bir başkası 'Yahudi Ulusal Yurdunun kurulması Filistin'deki Yahudi sayısı 500.000'e mi, bir milyona mı, yoksa on milyona erişince mi sona erecek, yoksa Yahudiler Filistin'deki, Ürdün'deki ve giderek Suriye ile Irak'taki her karış toprağı satın alınca mı noktalanacak?' diye soruyordu.¹⁶⁶

Bu dönemin ayırt edici özelliği, Arap kitlelerin artık Yahudi-Arap anlaşmazlığını yeni bir gözle görmeleri idi. 'Siyonist İstila' sorunu artık basın ve radyo haberleriyle kısıtlı soyut bir kavram değildi. Filistin'e yeni gelen Yahudi göçmenlerin Avrupalı kılıkları ülkenin her bir yanında çoktandır göze çarpıyordu. Bununla da kalmadı, kitle göçüyle birlikte toprak alımları hız

¹⁶⁵ Uçarol, age, s:549

¹⁶⁶ Zvi Elpeleg, 'Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseynî', s:73. İletişim Yayınları. İstanbul-1999.

kazandı ve Yahudi İstihdam talebi arttı. Köylülerin toprak konusundaki mücadeleleri, Arap işçilerin 'Yahudi işçilere' karşı verdikleri kavgaya yayıldı. Yeni yerleşimcilerle Arap fellahın arasındaki çatışmaların, özellikle de arazi ve Yahudi İşçilerin Arap işçilerin elinden işlerini almaları konusunda çıkan kavgaların sayısında artış söz konusuydu. Yasadışı göç de sürtüşmelerin odak noktası oldu. Arap önderler, Yahudi göçmenleri Filistin'e kabul ettikleri için yetkilileri suçluyordu. Yakup Guseyni'nin başını çektiği Gençlik Kongresi kendi başına önlemler almaya karar verdi. Yasadışı yeni Yahudi göçmenlerin karaya çıkmasını engelleme çabasıyla Netanya kıyıları boyunca kendi adamlarını görevlendirdiği bir gözetleme ekibini kurdu. Oysa bu girişim pek uzun süreli olmadı. Parti üyeleriyle Yahudi gençler arasında kopan kavgalar yüzünden ekip çok geçmeden dağıtıldı.¹⁶⁷

Bu olaylar Filistinli Arap toplumunun pek çok kesiminde çalkantı ve öfke meydana getirdi. Araplar arasında militan gruplara duyulan sempatiyi arttırdı. 1920'lerin sonlarından beri bu gruplar ülkenin değişik bölgelerinde Yahudilerle İngilizlere karşı saldırı düzenlemek amacıyla örgütlenmekteydi. Yönetim merkezlerinden uzak, dağlık bölgelerde başlayan bu örgütlenme Arapların Yahudilere ve İngiliz Yönetimine karşı direnişini arttıracaktır.¹⁶⁸

Filistin'e legal ve illegal Yahudi göçlerinin ardından 1939 yılı sonlarında, Filistin'in toplam 1.435.145 olan nüfusu içinde, 883.293 Müslüman'a karşılık, Yahudi nüfusu büyük bir sıçramayla 463.535'e ulaştı. İngiltere, Filistin'deki bu durumu bir düzene sokmak ve burada bir yeni statünün kurulmasını sağlamak için, bazı planlar hazırladı. Fakat bunlar Araplar ve Yahudiler tarafından kabul edilmedi. İngiltere'nin Yahudileri tutmasına karşılık, Hitler Almanyası ve bu arada Mussolini İtalyası da Arapları desteklemeye ve onlara yardım yapmaya başladılar. Böylece İngiltere'nin, manda yönetimi altında bulunan Filistin'deki Arap-Yahudi çatışması, aynı zamanda uluslararası bir sorun haline gelmeye başlayarak,

¹⁶⁷ Elpeleg, age, s:74

¹⁶⁸ Elpeleg, age, s:75

Büyük Devletler arası rekabetin konularından biri olmaya başladı. Sonuç itibarıyla Filistin'de meydana gelen karışıklıklara artı hakim olamamaya başlayan İngiltere, yayınladığı bir planda, on yıl içinde Filistin'e bağımsızlık vereceğini bildirdi ve buraya Yahudi göçünü sınırlandırdı. Ancak bu plan ve uygulaması Arapları ve Yahudileri kesinlikle memnun etmedi. Filistin'deki bu anlaşmazlıkta bu haliyle ikinci Dünya Savaşı'na kadar geldi.¹⁶⁹

VII. II. Dünya Savaşı Döneminde Filistin

I. Dünya Savaşı sonunda Filistin'de manda idaresini yerleştiren İngiltere'nin işi hiç de kolay değildi. Filistin'i Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopartmış; ancak geleneksel 'Böl ve Yönet' siyasetine rağmen, yörede huzuru bir türlü sağlayamamıştı. Bu arada Hristiyan aleminin sosyo-ekonomik ve manevi dengesizliklerinden kaynaklanan Anti-Semitizm Orta Avrupa'da yeniden hortlamış, eskisine kıyasla daha korkunç boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Batı, aynen Osmanlı döneminde olduğu gibi, Yahudi Sorunu'nu Musevileri kendi ülkesinden tard ve sorunu Müslüman dünyasına ihraç etmekle çözümleneceğine inanmıştı. Almanya'da Nazizm'in işbaşına gelmesi ve Yahudilere baskı rejimi uygulamaya kalkışmasıyla, bu ülkede yaşayan Museviler sığınacak melceler aramak zorunluluğuna düşmüşlerdir. İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler Musevi göçmenlere kapılarını kapatmış, ancak çok kısıtlı giriş hakkı tanımıştı. Böylece II. Dünya Savaşı başlamadan kaçmayı başaran 500.000 Musevi'nin üçte biri Filistin'e yerleştirileceklerdir. Filistin'e durmadan devam eden bu Musevi göçü ülkedeki nüfus kompozisyonunu değiştirmekte, Siyonistlerin davasını güçlendirmektedir. Bu gelişmeleri panik ortamında, daha şiddetli bir hal alacak, 1936'da patlak veren Filistin İsyanı üç yıl içinde 3764 Arap, 2394 Musevi ve 610 İngiliz'in ölümüyle daha da tırmanacaktır.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Uçarol, s:549

¹⁷⁰ Öke, age, s:485

Rahatsızlık verici bu gelişmeler karşısında İngilizler çok zor bir duruma düşmüşlerdir. İngiltere'ye göre, Filistin'deki çatışmaların sürekli ve artan bir şekilde olmasının sebebi, her şeyden önce Siyonistlere İngiltere'nin vermiş olduğu Balfour Bildirisi ile sembolleşmiş hukuki vaatleri gelmektedir.¹⁷¹

Bu olayların sonucunda İngiltere, 1939'da hükümet politikasını bildiren resmi bildiride, Balfour Deklarasyonu'nu tamamen iptal ederek, içinde herhangi bir Yahudi Filistini'nin hakimiyetinin söz konusu olamayacağı bir gelecekte bahsediyordu. Savaşta Yahudiler, İngilizlerin müttefikiydiler. Fakat aynı zamanda, Filistin konusunda İngiliz politikasının üstesinden gelmeleri gerekiyordu. David Ben Gurion İngilizlerin 'Hükümet Bildirisi' ortada yokmuş gibi Adolf Hitler'e karşı savaşmalıyız, Adolf Hitler yokmuş gibi hükümetin bildirisine karşı savaşmalıyız' diyordu. İngilizler, Filistin'deki durum hakkında karar vermelerine yarayacak tutarlı bir birlik içinde Yahudilerin savaşmalarına izin verdikleri takdirde, David Ben Gurion haklıydı. Bu nedenle İngiliz askeri, diplomatik ve koloni yetkilileri bu fikre karşıydılar. 1942 sonlarına doğru El-Ameyn zaferiyle Alman tehdidi Ortadoğu'dan kalkınca, Filistin'deki İngiliz karargahlarında Yahudilerin her türlü askeri faaliyetine şüphe ile bakılıyordu. Fakat Yahudilerin güçlü bir koruyucusu vardı: Winston Churchill.¹⁷²

İngiltere'nin savaş yıllarının Başbakanı Churchill 1943 Ekiminde Londra'da bir yemek sırasında Weizmann'a 'Balfour'dan devraldığım bir miras var, bu husustaki politikamız değişmez' diyecektir. Ne var ki, yine aynı ülkede bazı yetkili çevrelerde İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Araplara ve Siyonistlere verdikleri sözlerin birbirleriyle çeliştiğini düşünenler vardır. Hatta Filistin'deki çatışmalardan sonra bölgede araştırma yapan Peel Komisyonu (1937) bu hususu raporunda açıkça belirtecektir. Yine aynı komisyon, Filistin Sorunu'na yegane çözüm olarak mandanın sona erdirilmesini, Filistin'de bağımsız iki devlet (Arap ve Musevi) kurulmasını

¹⁷¹ Öke, age, s:486

¹⁷² Johnson, age, s:473

önerecektir. Açıkçası, artık İngilizler ödevlerini yaptıklarını, Filistin'de bağımsız bir devlet olmaya adaylığını koyabilecek bir Yahudi mevcudiyetini sağladıklarını düşünmektedirler. Arapların kesinlikle reddettikleri, Siyonistlerin ise sevinçle karşıladıkları bu taksim planının uygulanması İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla ertelenecektir.¹⁷³

Peel Komisyonu hadisesinin özeti şuydu. Filistin'deki 1936-1937 Arap halkın ayaklanması üzerine İngiltere Hükümeti, Hindistan eski içişleri bakanlarından Lord William Robert Peel başkanlığında kurulan ve 'Kraliyet Filistin Komisyonu' adını alan bir heyeti, bir rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Peel Komisyonu, Filistin'de iki ay boyunca incelemeler yapıp, Arap ve Yahudi halktan pek çok ileri gelen kişilerle görüştü ve Peel Komisyonu Raporu adını alan 404 sayfalık raporunu 1937 Temmuzunda İngiliz Hükümetine sundu. Peel Komisyonu Raporu, Arapların şikayetlerini şöyle sıralamaktaydı: Filistin'in Müslüman topraklarının Yahudilerin eline geçmesi, Yahudi göçlerine izin verilmesi, İngilizce ve İbranice'nin resmi dil olarak kullanılması, İngiliz ve Yahudi subaylarının istihdamına karşılık Araplara yüksek memuriyetlerin verilmemesi, v.s. Yahudilerin şikayetleri ise şöyle idi. Yahudi millî yurdunun kurulmasında İngiliz manda yönetiminin ağır ve savsaklayıcı davranması, Filistin'e Yahudi göçlerinin kolaylaştırılmasında manda yönetiminin isteksizliği, buna karşılık Filistin'e gayri-meşru Arap göçlerine göz yumulması.¹⁷⁴ Ürdün topraklarının da Yahudi göçlerine açılması, bürokrasinin Araplara eğilim göstermesi, Yahudilerin öldürülmesi hadiselerinde cezaların yetersiz olması, Kudüs Müftüsü'nün¹⁷⁵ 'yıkıcı' faaliyetlerine karşı manda yönetiminin hoşgörü ile davranması, v.s. Rapor çözüm için şöyle diyordu: Görüldüğü kadarıyla, mesele Araplara veya

¹⁷³ Öke, age, s:486

¹⁷⁴ Siyonistler, Filistin'in Arap nüfusunun tümünün yerli Filistinli nüfus olmayıp, bilhassa manda yönetimi sırasında, komşu Arap ülkelerinden vâki göçlerin de Arap nüfusunu arttırdığını iddia etmişlerdir. (Armaoğlu, age, s:55, 202 nolu dipnottan iktibas)

¹⁷⁵ Hacı Emin el-Hüseynî

Yahudilere bütün istediklerini vermekle çözümlenemez. 'Hangisi Filistin'i yönetecek?' sorusuna verilecek cevap, 'Hiçbiri' olmalıdır.¹⁷⁶

Peel Raporu, bu 'Hiçbiri' deyiminin gerektirdiği çözüm olarak da, Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi. Bu sebeple Peel Raporu'na 'Taksim Raporu' da denilmektedir. Bu 'taksim' formülü içinde, Filistin topraklarında bağımsız Arap ve Yahudi devletleri kurulmakla beraber, bu iki bağımsız devlet, İngiltere'nin 1932'de Irak'la ve Fransa'nın da 1936'da Suriye ve Lübnan'la yaptığı gibi, antlaşmalarla İngiltere'ye bağlı kalacaktı. Bu taksimde Kudüs, bütün büyük dinler için kutsal olduğundan, oldukça geniş bir bölge olarak İngiliz Manda Yönetimi'ne veriliyor, ve ayrıca Kudüs bölgesinin, Ramle üzerinden Yafa'ya bağlanması ile Akdeniz'e çıkışı sağlanmış oluyordu. Keza bu taksim çözümünde, Araplara ayrılan topraklar, Yahudilere ayrılan topraklardan daha geniş tutulmuştu. Çünkü Yahudilere verilmesi öngörülen Filistin'in kıyı bölgeleri gayet verimli tarım alanlarından meydana gelmekte idi. Taksim, Arapların savunduğu görüşlere ters düşmekle beraber, Peel Komisyonu Raporu Araplardan fazla Yahudiler tarafından tepki ile karşılandı. Filistin'de bir Arap Devleti'nin kurulmasını daima savunmuş olan ve bir 'Yahudi Yurdu' kurulmasını dahi hazmedemeyen Araplar içinde Filistin topraklarının bölünmesi ve bir 'Yahudi Devleti'nin kurulmasını kabul etmek elbette ki mümkün değildi. 1937 Ağustosunda toplanan 20. Siyonist Kongresi'nde bilhassa Peel Komisyonu'nun 'taksim' teklifi tartışıldı ve reddedildi. Kongrede alınan kararlar ise, ise Siyonistlerin 1917 Balfour Deklarasyonu'nda sözü edilen 'Yahudi Yurdu' ile kafalarında nasıl bir harita çizmiş olduklarını göstermekteydi. Çünkü kararlara göre, 1917 Deklarasyonunun, Yahudi Millî Yurdu'nun kurulmasını öngördüğü Filistin, tarihi Filistin'in devamıdır ve buna Ürdün toprakları da dahildir. Yani Şeria nehrinin iki tarafı. Kongre, bu şekilde belirtilen Filistin toprakları üzerinde bir 'Yahudi Devleti'nin kurulması için, Siyonist teşkilatın yürütme kuruluna İngiltere Hükümeti ile müzakerelere girme görevini vermektedir. Bu tarihten

¹⁷⁶ Armaoğlu, age, s:55

iki yıl sonra, 31 Aralık 1939 tarihi itibarıyla Filistin'in nüfusu 1.435.145 olup, bunun 881.293'ü Müslüman ve 463.535'i de Yahudi'dir. Yani Yahudiler Filistin'in üçte bir olan nüfusları ile, üçte iki oranındaki Arap kitlesini egemenlikleri altına almak istiyorlardı.¹⁷⁷

İngiltere Başbakanı Winston Churchill, yakın dostu Chaim Weizmann'ın hazır olan küçük Yahudi birimlerini birleştirerek vurucu bir güç oluşturma konusundaki teklifini onaylıyordu. İngiliz askeri güçlerinin ısrarla bu planı engellemeye çalışmalarına rağmen, Churchill istediği sonuca ulaştı. 12 Temmuz 1944'te Savunma Bakanı ile görüşmesinde 'Yahudilerin, vatandaşlarının Orta Avrupa'daki katillerine ulaşmak istemeleri hoşuma gidiyor. Onların kavgası Almanlarla yeryüzünün dört bir yanına dağılmış ve başka hiçbir ırkın çekmediği kadar acı ve işkenceye katlanmış olan bu ırkın bir bayraktan mahrum edilmek istenmesinin sebebini anlayamıyorum'. İki ay sonra 25.000 kişilik Yahudi tugayı kurulmuştu. Churchill olmasaydı, bu hiçbir zaman gerçekleşmezdi; bu tugayın kuruluş çalışmalarında İngiliz ordusuyla birlikte çalışılmış olmaktan edinilen deneyim, dört yıl sonra İsrail Devleti'nin ordusunun başarısına çok önemli bir şekilde katkısı oldu. Her şeye rağmen İngilizler Filistin politikalarını değiştirmeye hiç mi hiç niyetli değillerdi. Almanya'nın diktatörü Adolf Hitler'i yenmeleri İngiltere'yi oldukça fakirleştirmiş ve eski gücünü yitirmesine sebep olmuştu. İngiltere'nin petrole ihtiyacı vardı ve petrol sahaları önem kazanmıştı. Bundan dolayı Arap aleminin düşmanlığını arttıracak düzeyde Filistin'e Yahudi göçüne izin vermeyi hiç düşünmüyorlardı. Araplarla olan dostluklarını ilerletmeden İngiltere'nin Filistin'den çıkmaya niyeti yoktu.¹⁷⁸

İngilizlerin ikiye bölünmüş bir Filistin'de dahi Yahudi hükümdarlığını tanımakta tereddüt ettiğini gören bazı Siyonistler militan yer altı örgütü kurarak, terör yöntemiyle Londra'ya baskı yapmayı deneyeceklerdir. Bunların içinde en tanınmış olanı 'Lehi' Abraham Stern adlı Polonya kökenli bir

¹⁷⁷ Armaoğlu, age, s.56

¹⁷⁸ Johnson, age,474

Yahudi tarafından, Floransa Üniversitesi'nde öğrenci iken yakından izlediği Faşistlerin tecrübelerinden esinlenerek teşkilatlandırılmıştı. Kahire'deki İngiliz elçisi Lord Moyne'nin suikastının da sorumlusu Lech'i 1946 Eylülü ile Mayıs 1948 arasında yüzü aşkın sabotaj ve kıtal olayını tertiplemişti. Irgun Z'vai Le'umi adıyla bir diğer örgüt de İsrail'in eski Başbakanlarından Menahem Begin'in yönetiminde kurulmuştu. 1941 yılında Siyonist faaliyetlerden ötürü Sovyet Litvanyası'nda yakalanan Polonya asıllı Begin, Sibiryada kamplarında da tutuklu bulunmuştu. Begin, büyük ve dramatik bir operasyonla Siyonist direnişin Filistin dışında, İngiltere'de bile yankı uyandırmasını istiyordu. Bu tasavvurunda da başarılı oldu. 22 Temmuz 1946'da Filistin'deki İngiliz mandasının merkezi olan Kudüs'deki King David Otel'i'nin mutfağına giren bir grup fedai süt kutuları şeklinde yapılmış saatli bombaları yerleştirip, kaçtılar. Begin'in ifadesine göre İngilizler telefonla ikaz edilmişlerdi. İngiliz otoriteleri ise böyle bir haberin kendilerine kesinlikle ulaşmadığını belirtmişlerdi. Patlamada 91 İngiliz, Arap, ve Yahudi hayatlarını kaybedecek ve 42 kişide yaralanacaktır. Meselenin ilginç tarafı ise, 80.000 kişilik askeri güce ve 16.000 polise kumanda eden İngiliz otoritelerinin Yahudilerin Filistin'deki kanlı ve yıkıcı eylemleri karşısında aciz kalışıdır. Yahudi kolonilerine arada sırada yönelen Bedevi saldırılarına zamanında müdahale edilmiyor diye, Osmanlı otoritelerini tenkit ve protesto eden İngiltere, sıra kendisine gelince, Filistin'de bir türlü barış ve düzeni sağlayamadığını itiraf etmeye mecbur kalmıştır. Oysa ki, Araplarla Siyonistlerin aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen, Filistin Meselesi'nin Osmanlı Dönemi'nde bir huzur ve sükun devri olduğuna arşivlerdeki belgeler delalet etmektedir.¹⁷⁹

II. Dünya Savaşı, İngilizlerin Filistin Sorunu'na ilişkin tercihlerini yeniden değerlendirmelerine neden olacak yeni koşulları da beraber getirmiştir. Altı yıl süren çetin muharebeler sonucunda İngiltere İmparatorluğu'nun tüm kaynakları tükenmişti. İngiliz ekonomisinin yeniden canlanabilmesi için acilen çok miktarda ve sürekli petrole ihtiyaç vardır.

¹⁷⁹ Öke, age, s:487

İngiltere'nin Irak, Katar ve Kuveyt'ten yaptığı hayati petrol ithalatında herhangi bir aksaklık olmaması için gerekli önlemler derhal alınmalıydı. Ne var ki, İngiltere artık İmparatorluğunun yükünü kaldıramayacağını da anlamıştı. Eski sömürgelerinin bağımsızlıklarını tanıyarak, hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için iyi niyetlerine güvenmek gibi bir endişe ortaya çıkmıştı. Bu nedenle İngiliz Hükümeti, Araplara çok ters gelen taksim formülünü ileri sürmekten çekilecek, Siyonistlerle Londra'daki görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine 1947 baharında bu kirli işi tamamlaması için sorunu Birleşmiş Milletler'e havale edip aradan çekilmeyi yeğleyecektir.¹⁸⁰

VIII. Manda Rejimi'nden Birleşmiş Milletler'e Filistin Sorunu:

II. Dünya Savaşı'ndan önce Filistin'de 'manda' yönetimini sürdüren İngiltere'nin politikasında önemli bir ikilem doğdu: Bir yandan Birinci Dünya Savaşı içinde Yahudilere, Filistin'de 'ulusal bir yurt için' söz vermişti, öte yandan petrol çıkarları ve bölgeye gösterdiği stratejik ilgi, Araplara karşı bir politika izlenmesini de engelliyordu. İkilemi çözmek için bir orta yola başvurdu ve Filistin'i abluka altına alarak, her yıl Filistin'e gelecek olan Yahudilerin sayısına kotalar koydu. Avrupa'da Hitler'in baskı politikasından kaçan Yahudiler, İngiliz birlikleriyle çatışmaya ve yasal olmayan yollardan Filistin'e girmeye başladılar. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngiltere, Filistin'deki 'manda' yönetimine son verme kararını açıklayarak sorunu Birleşmiş Milletler'e devretti.¹⁸¹

II. Dünya Savaşı'nın İngiltere için Filistin'e özel olarak getirdiği içinden çıkılmaz sıkıntılar karşısında ilkin 1946'da bir Soruşturma Komitesi'ne sorunu devreden İngiltere, bu Komite'nin tavsiyelerinin güç ve çıkar dengeleri arasında çözümsüzlüğe saplanması üzerine Şubat 1947'de, henüz iki

¹⁸⁰ Öke, age, s:487.

¹⁸¹ Oral Sander, 'Siyasi Tarih, 1918-1994.' s:267. İmge Kitabevi. Ankara-2000.

yaşında bulunan (ve şüphesiz yeni kutuplu bir dünyanın güç dengelerini yansıtacak olan) Birleşmiş Milletler'e bu 'alevli topu' atmaktaydı. İşte bu tarihten itibaren Birleşmiş Milletler çerçevesinde 'uluslar arasılaştırmak' suretiyle modern anlamda Filistin Sorunu'nun doğduğu söylenebilir. Bu çerçevede ilk gelişme, 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda toplanan Birinci Özel Oturum'dur. Arap haklı davasına karşı Yahudi taleplerinin baskın çıktığının görüleceği bu ilk toplantı, değişen kutuplu dünyanın uluslararası konumunun neleri getireceğinin adeta habercisi olacaktır. Zira bu toplantılar sırasında, katılan Arap ülkeleri Milletler Cemiyeti'nin 'A Sınıfı' olarak tanımladığı bütün ülkelerin bağımsızlığına kavuşmasına bakılarak Filistin'e de aynı şartların tanınması gereğini savunduğu halde, sürekli üyelerin çoğunluğunun oylarıyla bu öneri reddedilirken, öte yandan özellikle Avrupa'da sıcaklığını sürdüren Yahudi mülteciler meselesinin baskısıyla seslerini duyurabilen Yahudilerin teşkilatına –Birleşmiş Milletler'de hükümet dışı kuruluşlara o zamana kadar toplantılara katılma hakkı verilmediği halde- konuşma hakkı verildiği dikkati çekmektedir. Bu tarihlerde Ortadoğu'ya bakıldığında, sistemli göçlerin Nazi zulmüne karşı uluslararası destek bulmasıyla, ortaya çıkardığı tabloda bir milyonu aşan Filistinliye karşılık aşağı yukarı yarısına yaklaşan bir Yahudi nüfusu görülmektedir.¹⁸²

XX. yüzyılın ömrünü yarladığı bu dönemde milletlerarası ilişkilerde hakim unsur 'güç politikası'dır. İşte bu politika sonucudur ki ortaya çıkan tablo, Filistin'de asıl devlet olama hakkına sahip bulunan Filistinlilerin yanı sıra Yahudilere de devletleşme imkanı veren böyle bir çerçeveyi ve daha ötede bir taksimi ortaya çıkaracak; bunun işaret levhası ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15 Mayıs 1947 106 sayılı kararı ile oluşturduğu 'Filistin üzerine Birleşmiş Milletler Özel Komitesi'nin (UNSCOP) tavsiyeleri ve bunun onanması olacaktır. Birleşmiş Milletler'in teşkilat olarak hedeflerinden biri olan ve ilk Dünya Savaşı sonunda uluslararası alanda kabul edilerek Manda

¹⁸² Karaman, age, s:40

altındaki Arap topraklarına da çerçevesi uzatılan, 'kendi geleceğini belirleme' ilkesinin İngiliz yönetimindeki Filistin'de hayata geçirilmeyişi, gerçekte apaçık bir aykırılık olarak UNSCOP raporuna şu yorumlama biçiminde yansiyordu:

'Kendi geleceğini belirleme ilkesi göz önüne alındığında, I. Dünya Savaşı sonucunda milletlerarası tanınma bu ilkeye de uzandığı ve 'A' sınıfı Manda rejimlerinin ortaya konulduğu tarihlerde, diğer Arap toprakları bakımından buna bağlılık gösterildiği halde, açık bir sebep olarak 'Yahudi Millî Yurdu'nun meydana getirilişini mümkün kılmak amacıyla, söz konusu ilke Filistin'e uygulanmadı. Gerçeğe bakıldığında, Yahudi Millî Yurdu ve 'Sui Generis'¹⁸³ Filistin Mandası'nın bu ilkeye ters düştüğü rahatlıkla söylenebilir.¹⁸⁴

Raporda yer alan böyle bir yoruma rağmen, 11 üyeli Komitenin incelemeleri ve tarafları dinlemeleri sonucu ortaya koyduğu tavsiyeler bir bakıma Yahudi Millî Yurdu'nun milletlerarası kabulünün habercisi olacaktır. Zira UNSCOP üyeleri Manda Rejimi'nin sona ermesinde oybirliğine varırken; azınlık haklarının gözetildiği birleşik ve bağımsız federal bir Filistin'i savunan az sayıda üyeye karşı, yedi üyelik çoğunluğun, Kudüs'ün milletlerarası vesayet altında konacağı bir ekonomik birliği de içine alan iki ayrı Arap ve Yahudi devletini öngören tavsiyeleri öne çıkacak; daha sonra ayrıntıları belirlemek üzere kurulan alt komitenin değerlendirmeleri ve uzun tartışmalardan sonra tekrar Özel Komite'ce taksim planının benimsenerek BM Genel Kurulu'na sunulduğu görülecektir. Böylece Yahudi Devleti'nin kuruluşunda dayanak teşkil edecek olan ünlü 'Taksim Kararı' için uygun bir zemin UNSCOP'un faaliyetleri ile hazırlanmış bulunmaktadır.¹⁸⁵

Birleşmiş Milletler'in kurduğu 'Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu' (UNSCOP) 1947 yılında, üzerinde 1.2 milyon Arap'la 570.000

¹⁸³ Günümüzde, genelde Diplomasi ve Uluslararası Hukukta sıkça kullanılan, -kendi türü içinde benzersiz- anlamına gelen Latince kelime.

¹⁸⁴ Karaman, age, s:41

Yahudi'nin yaşadığı Filistin topraklarında iki ayrı devletin kurulmasını ve Kudüs kentinin Birleşmiş Milletler denetimi altına alınmasını önerdi. Araplar bu öneriye şiddetle karşı çıktılar. Öneri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun önüne geldi. Verilecek karar üçte ikilik çoğunluk gerektiriyordu ve iki büyük devlet tarafından desteklenen Yahudilerin şansı başlangıçta büyük değildi. Siyonizm'in geleceği, tercih oylarının rengi son ana kadar belli olmayan Liberya, Haiti, Filipinler ve Etiyopya'nın vereceği oylara bağlı kaldı.¹⁸⁶

Neticede, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 günü saat 17.35'de yapılan oylamada, Çoğunluk Planı, Genel Kurulun 181 (II) A sayılı kararı olarak, 13 red ve 10 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edildi.¹⁸⁷ Bu suretle Birleşmiş Milletler Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölüştürülmesine karar vermiş olmaktaydı. Sovyetler Birliği, BM'deki müzakerelerde 'taksim'in başta gelen savunucularından olmuş ve 29 Kasım 1947 kararında da Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte taksim lehinde oy kullanmıştır. Amerika Yahudileri desteklediği için 'taksim'i savunuyordu. Fakat Sovyetler ise tamamen Yahudi aleyhtarı idi. Stalin Yahudi düşmanlığı konusunda eski Çarlık Rusyası geleneğini devam ettiriyordu. Lakin Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki ihtirasları gerçekleşecek ise, İngiltere bu bölgeden kesinlikle atılmalı ve bölgede bir boşluk meydana getirilmeliydi. Sovyetler böylece, Ortadoğu'ya girmek ve yerleşmek için bu boşluğu doldurabilirdi. Ne var ki, Sovyetler Birliği'nin bu hesaplarla, Amerika ile birlikte taksimi desteklemesi, birçok BM üye ülkenin de aynı şekilde oy kullanmasına sebep olmuştur. Sonuç itibari ile Sovyetler Birliği'nin taksim lehinde oy kullanması, bütün Arap ülkelerinin tepkisine yol açmış ve Filistin'deki Arap-Yahudi

¹⁸⁵ Karaman, age, s:42

¹⁸⁶ Sander, age, s:268

¹⁸⁷ 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararına müspet oy veren ülkeler şunlardır: Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Beyaz Rusya, Kosta Rica, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Fransa, Guatemala, Haiti, İzlanda, Liberya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, İsveç, Ukrayna, Güney Afrika, SSCB, ABD, Uruguay, Venezuela. Kararın aleyhinde oy veren ülkeler: Afganistan, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye, Yemen. Çekimser oy kullanan ülkeler: Arjantin, Şili, Çin, Kolombiya, El Salvador, Etiyopya, Honduras, Meksika, 'İngiltere', Yugoslavya. (Armaoğlu, age, s:89 111 nolu Dipnottan iktibas)

çatışmalar şiddetlendikçe, Arap ülkelerinde Sovyetler Birliği aleyhine gösteriler yapılmıştır.¹⁸⁸

Birleşmiş Milletler'in Filistin'i 'taksim' kararı Manahem Begin'in başını çektiği Irgun Tsvai Leumi, ve İzak Şamir'in komutası altındaki diğer radikal güç olan Lehi (Stern Grubu) tarafından değilse de –Siyonist hareketin büyük bir kısmı tarafından kabul, ve Filistinli Arapların neredeyse tamamına yakını tarafından reddedildi. BM Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olmadığı düşünülür. Örneğin, daha sonra İsrail BM'nin aldığı birçok kararı reddetmiştir. ABD Başkan Truman'ın 1948 yılında kurulan Yahudi Devleti'ni tanıyınca kadar, BM gözetiminde bir güvenlik bölgesi oluşturulmasını yeğleyerek, ikincilikli bir politika izlemiştir.¹⁸⁹

Sonuçta artık ok yaydan çıkmış, 29 Kasım 1947 tarihli oylama sonucunda Genel Kurul, Arap devletlerinin ve Türkiye'nin olumsuz oylarına rağmen, UNSCOP'un önerilerini kabul etmiştir. Liberya, Filipinler ve Haiti büyük ölçüde ABD'nin baskısıyla olumlu oy kullanmışlardı. Genel Kurul'un bu kararı üzerine taraflar hızla silahlanmaya başladılar. Yahudi Örgütü başkanı David Ben Gurion¹⁹⁰ hemen İsrail Devleti'nin ilan edilmesinden yana değildi. Çünkü kurulacak devletin daha başlangıçta Araplar tarafından ortadan kaldırılmasından endişeleniliyordu. Ama savaş çıktığı takdirde, İsrail'in sınırlarının Birleşmiş Milletler'in koyduğu sınırların ötesinde, İsrail ordusu nereye kadar giderse oraya kadar tüm toprakları kapsaması kararını da vermişti.¹⁹¹

¹⁸⁸ Armaoğlu, age, s:89

¹⁸⁹ Noam Chomsky; 'Kader Üçgeni, ABD, İsrail ve Filistinliler', s:124. İletişim Yayınları. İstanbul-1993.

¹⁹⁰ Bağımsızlığını ilan eden İsrail Devleti'nin ilk başbakanı olacaktır.

¹⁹¹ Sander, age, s:268

II. BÖLÜM.

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU SONRASI GELİŞEN OLAYLAR.

I. İsrail Devleti'nin İlanı

BM Genel Kurulu'nun Taksim Kararı'nı verdiği sıralarda Filistin'de taraflar açısından görülen tablo şöyle çizilebilir: Manda yönetimi boyunca sistemli olarak yürütülen siyaset sonucu gerek pek çok yönden bir devlet kuracak kadar hazırlıklarını tamamlamış ve gerekse –özellikle Nazi zulmünün son dönemde meydana getirdiği kamuoyunun etkisiyle- Yahudî Millî Yurdu fikrine önemli ve çok sayıda taraftar kazanmış Siyonist hareket karşısında; II. Dünya Savaşı sonrası yeni yeni bağımsızlıklarına kavuşma yolunda ve dolayısıyla Büyük Güçlere bağımlı durumda olan güçsüz ve çıkar çekişmeleri içerisinde olan Arap ülkeleriyle, özellikle 1940'larda gelişen Siyonist yıldırı hareketlerine maruz kalarak güçsüzlükleri daha da belirginleşmiş bir Filistinli yerli halk; böyle çığırından çıkmış bir ortam içinde ne yapacağını şaşırmış, üstelik çelişkili yöntemi sonucu son dönemde Siyonist karşı hareketine de hedef olmuş bir İngiliz yönetimi.¹⁹²

Daha savaş sona ermeden önce, Filistin'deki Yahudi toplumunun (Yishuv) liderlerinden ve Yahudi Ajansı'nın Yürütme Komitesi başkanı David Ben-Gurion, Yishuv'un bundan sonra karşılaşacağı esas meselenin Araplarla bir savaş olduğunu görmüştü. Bu sebeple Ben-Gurion, 1 Temmuz 1945'de New York'ta, Siyonizm'e sempati gösteren 17 Amerikalı Yahudi milyoner ile bir toplantı yapmış ve onlardan, hem Yishuv'un savunması için ve hem de Filistin'e Yahudi göçlerine yardım için, bir fon kurmalarını istemişti. Bunun

¹⁹² Karaman, age, s.45

üzerine bir komite kurulmuş ve bu Yahudi milyonerlerinden birinin adına izafeten Sonnenborn Institute diye bir şirket tesis edilmiştir. Görünüşte bu şirket, tarımsal ve tıbbi teçhizat alımı ile uğraşıyordu. Lakin bu şirketin uzmanları, savaşın sona ermesi itibariyle kapanmak üzere olan silah fabrikalarını ziyaret ederek, modası geçmiş askeri teçhizat ve malzemeyi satın almaya başladılar. 1946 yılı ortalarında bu şirket, Yahudi Ajansı'nın silahlı yeraltı örgütü olan Haganah'ın Amerika kolu haline gelmiş gemiler, uçaklar, askerî cipler ve ihtiyaç fazlası malzeme alıp, bunları Amerika ve Avrupa'daki depolarda stok etmeye başlamıştır. Bu malzeme ve silahlar bu depolardan Filistin'e sevk ediliyordu.¹⁹³

Böyle bir tablo içerisinde Taksim Kararı'nın rolü, tarafları daha bir karşı karşıya getirmekle birlikte sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Nitekim de öyle olmuş; bir yandan ABD'nin gittikçe artan desteği ve bir yandan da taksimin verdiği güvenle gittikçe cesaretleri artan Yahudilerin sebep olduğu çatışmalar, Filistinlilerden başka İngilizlerinde bir an önce çekilmesini sağlamak için, gittikçe artmıştır. Bu olayların içerisinde, ilk dikkati çeken gelişme, Filistin'deki varlığı gittikçe daha da tehlikeli bir boyuta ulaşan İngiliz yönetiminin, daha önce belirlediği tarihten önce, 15 Mayıs 1948'de Manda Yönetimi'ni sona erdireceğini açıklamıştıdır. İşte bu, o tarihe kadar yoğunlaşan son çatışmalarla Birleşmiş Milletler'in Filistin'i 'Taksim Kararı'nda kendilerine ayrılan topraklardan daha fazlasını Yahudiler ele geçirmişlerdir.¹⁹⁴

İngiltere, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 kararı üzerine, Aralık ayından itibaren Filistin'deki kuvvetlerini yavaş yavaş çekmeye başladı. Bu sebeple Yahudiler, 'Taksim Kararı' ile kendilerine ayrılan toprakları İngiltere çekilmeden önce ele geçirmek ve Araplarda buna engel olmak için harekete geçince, Genel Kurul kararının hemen ertesiinden itibaren Filistin'de Arap-Yahudi çatışmaları başladı. Dolayısıyla, 1948-49 Birinci Arap-İsrail Savaşı, 1947'nin sonunda başlamıştır denilebilir. Öte

¹⁹³ Armaoğlu, age, s:65

¹⁹⁴ Karaman, age, s:46

yandan, Birleşmiş Milletler'in taksim kararı Arap ülkeleri arasında geniş tepkilere sebep oldu. Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemalî, 11 Aralık 1947 günü Washington'da Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile yaptığı görüşmede, Arapların, taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylüyordu. Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları, 8-12 Aralık 1947'de Kahire'de yaptıkları toplantı sonucunda yayınladıkları bildiride, BM kararına karşı mücadele etmeye kararlı olduklarını, taksimi önlemek için 'kesin tedbirler' almaya karar verdiklerini, taksim kararının 'self-determinasyon' prensibinin bir ihlali olduğunu, taksim kararı ile 500. 000 Arab'ın Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı. Ayrıca Suriye'de eğitim görmekte olan 3.000 kişilik bir gönüllü kuvvetiyle, 10.000 tüfek ve hafif silahlarla, gerekli cephanenin Filistin'e sevk edilmesine karar verildi. Filistin Arapları dışında Suriyeli ve Iraklı gönüllülerin de katıldığı bu kuvvetlere 'Arap Kurtuluş Ordusu' deniliyordu.¹⁹⁵

İngiliz 'manda' yönetiminin sonuna yaklaşırken, çatışmalar şiddetlenmeye başladı. 1948 Nisanında Yahudilerin radikal Irgun ve Stern grupları, Kudüs yakınlarında ki Deir Yassin adlı bir Arap köyünü basarak hamile kadınlar ve çocuklar dahil herkesi katlettiler.¹⁹⁶

Arap Yüksek Komitesi ise, daha sonra köye girdiğinde, 250 ölü bulduklarını ve 100 ile 200 kişinin de kayıp olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁷

Irgun ve Lehi'nin resmi açıklamalarında, özellikle de, saldırganlardan öldürülen dört kişiye karşılık, aralarında yüzden fazla kadın ve çocuğun da bulunduğu yaklaşık iki yüz elli savunmasız insanın katledildiği bu operasyondan gurur duyan terörist komutan Menahem Begin'in beyanatlarında, bu olaydan büyük bir coşkuyla söz edilmekteydi. Operasyonu yönetenlerin son zamanlarında ortaya çıkartılan o zamanki kişisel

¹⁹⁵ Karaman, age, s:90

¹⁹⁶ Sander, age, s:269

¹⁹⁷ Armaoğlu, age, s:91

beyanlatları, çoğunun kadın, çocuk karşlarına kim çıkarsa çıksın, esir alarak, yaralayarak, bertaraf etmekten yana olduklarını göstermektedir. Bu köyün, Arap birlikleri ile her türlü işbirliğinden uzak durmuş köylerden biri olduğuna değinen Haganah, son yıllarda ortaya çıkartılan belgelerin de kanıtladığı gibi söz konusu operasyonu, yapılan yağmayı ve talanı kınadı. Yapılan bu katliam, Filistinli Yishuv (İsrail Devleti öncesi Yahudi yerleşim birimi) tarafından da resmen kınandı. Yönetimin resmi askeri tarihi, bu olaya, tarihini verdiği, savaşın 'kolay' olduğunu belirttiği ve 'köyün ele geçirilmesi sırasında, kadın ve çocuklar da dahil iki yüz kişinin öldürüldüğünü' açıklayarak bitirdiği toplam üç satır ayırmaktadır. Daha sonra ek bir paragrafta, 'Deir Yasin Katliamı' adı verilen bu olayla ilgili, Arap propagandasının nasıl geri teptiği açıklanmaktadır; 'Yahudilerin Zalimliği' karşısında duyulan korku yüzünden Arap güçlerinin bozguna uğramasında bu olayında etkisi olduğundan kuşku yoktur. Mayıs ayında, yaklaşık üçte biri Birleşmiş Milletler tarafından Filistin Devleti'ne ayrılmış olan topraklardan olmak üzere hemen hemen 300.000 Arap bölgeden kaçtı.¹⁹⁸

Irgun ve Stern örgütlerine bağlı teröristler tarafından 9 Nisan gecesi gerçekleştirilen 250 Arabin öldürülmesi hadisesinin duyulması o derece tepki meydana getirdi ki, Haganah Örgütü yaptığı açıklamada, kendisinin Deir Yassin katliamı ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını bildirdi. Yahudi Ajansı da 12 Nisan da verdiği demeçte, Deir Yassin katliamını 'dehşet ve nefretle' (with horror and disgust) karşılandığını açıklamak zorunda kalmıştı. Araplarda Deir Yassin katliamını karşılıksız bırakmadılar. Ürdün'ün Arap lejyonu 13 Mayısta, Kudüs'ün güneyinde bulunan Kfar Etzion Yahudi yerleşim merkezini ele geçirmişti. Bunun üzerine burada bulunan 27'si kadın, üç kişi hariç olmak üzere, Arap köylülerin eline teslim ettiler. Onlarda bütün Yahudileri öldürdüler.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Chomsky, age, s:125

¹⁹⁹ Chomsky, age, s:92

David Ben Gurion olayı nefretle karşıladıysa da Deir Yassin katliamı, Filistinlilerin davalarının haklı bir gerekçesi ve evsiz kalan Filistinlilerin simgesi durumuna geldi. Bu olay aynı zamanda 'Filistin Mültecileri' sorununun da kökenidir. Yurtsuz kalan Filistinliler, en yakın Arap devletlerine sığınmaya başladılar.²⁰⁰

1948 Mayıs'ında 'manda' yönetiminin son günleri yaklaşmaktaydı ve Yahudiler İsrail Devleti'nin ilan edilip edilmemesi ya da bir süre ertelenmesi konularında görüş birliği içinde değillerdi. Konuyu tartışan Yahudi Geçici Ulusal Konseyi (Vaad Leumi), 14 Mayıs da, yarı 'manda'nın sona ermesinden birkaç saat önce, 5'e karşı 6 oyla, İsrail Devleti'nin kurulmasına karar verdi ve saat 16:00'da (New York saatine göre) David Ben Gurion İsrail Devleti'nin kurulduğunu açıkladı.²⁰¹

Konsey yayınladığı deklarasyonda, 'Eretz İsrail yani İsrail Ülkesi, Yahudi milletin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada devlet olmuştur' diye başlıyor ve 'Biz, İsrail Ülkesi'ndeki Yahudi toplumunun ve Siyonist hareketin temsilcisi olan Halk Konseyi'nin üyeleri olarak, tabii ve tarihî hakkımızı kullanarak Eretz İsrail'de, bundan sonra İsrail Devleti diye tanınacak olan Yahudi Devleti'nin kurulduğunu ilan ediyoruz.' demekteydi. Deklarasyonda ayrıca, Birleşmiş Milletler'den üyeliğe kabul edilmesi isteniyor, İsrail Devleti içinde kalacak olan Arapların tam ve eşit vatandaşlık haklarına sahip olacakları belirtiliyor ve Arap ülkeleri ile de barış ve iyi komşuluk münasebetlerinin kurulması arzusu vurgulanıyordu. Deklarasyon'un altında 37 kişinin imzası ile 5 İyar 5708 Yahudi tarihi, yani 14 Mayıs 1948 tarihi bulunmaktaydı. Bağımsızlığın ilanı ile Ben Gurion başkanlığında 13 kişilik bir kabine kuruldu. Geçici İsrail hükümeti adını alan bu kabinede David Ben Gurion İsrail'in ilk Başbakanı ve Savunma Bakanı, Moshe Shertok ise Dışişleri Bakanı idi.²⁰²

²⁰⁰ Sander, age, s:269

²⁰¹ Sander, age, s:269

²⁰² Armaoğlu, age, s:93

Sonuç itibariyle 14 Mayıs 1948'de hareketlerinin değişimini simgeleyen Basel'de Theodor Herzl'in temelini attığı Yahudi Devleti'nin, Siyonist Teşkilat tarafından –Herzl'in kehanetini sanki doğrularcasına Basel'den tam 51 yıl sonra- kuruluş bildirgesindeki '... bu belge ile biz Medinath Yizrael (İsrail Devleti) 'in kurulduğunu ilan ederiz' açık ifadesiyle gerçekleştirildiği görülmektedir.²⁰³

Yahudilerin bağımsızlıklarını ilan edecekleri Amerikan Başkanı Truman'a önceden bildirildiğinden ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu Dairesi'nin hemen hemen tamamı Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması fikrine muhalif olduğundan, Dışişleri Bakanlığı'nın kendisine engel olmasına fırsat vermemek için, İsrail Devleti'nin bağımsızlık ilanından tam onbir dakika sonra, Başkan Truman İsrail Devleti Geçici Hükümeti'nin 'de facto' tanındığını²⁰⁴, basın sekreteri vasıtasıyla basına açıklıyordu.²⁰⁵

Yeni kurulan İsrail Devleti'nin ardından Saat 18:00'de (New York saatine göre, Tel Aviv'de ise gece 15 Mayıs 1948'in ilk saatleri) İngiliz manda yönetimi bitti. Ben Gurion Tel Aviv'den Amerikan halkına teşekkür mesajı gönderirken, Arap Devletleri'nin savaş uçakları, yeni kurulan İsrail Devleti'nin başkenti Tel Aviv'i bombalamaya başlamıştı bile.²⁰⁶

Amerika'nın İsrail'i tanımasından iki gün sonra, 17 Mayıs 1948'de Sovyetler Birliği de İsrail'i tanıdı. Sovyetler bu suretle açıkça Araplara karşı cephe almış durumdaydı. Nitekim bu tutumlarını savaş sırasına daha da yoğunlaştıracaktır. Sovyetler Birliği'nden sonra, 18 Mayıs'ta Polonya ve Uruguay, 19 Mayıs'ta Çekoslovakya ve Yugoslavya, 24 Mayıs'ta da Güney Afrika İsrail'i tanımışlardır. Bu ülkelerin ardından 2 Haziran'da Macaristan ve 14 Haziran'da da Romanya İsrail'i resmen tanıdı. Dikkat edilirse İsrail

²⁰³ Karaman, age, s:46

²⁰⁴ İsrail'de 25 Ocak 1949'da ilk seçimlerin yapılması üzerine, Amerikan Hükümeti 31 Ocak 1949'da İsrail Devleti'ni resmen (de jure) tanımıştır. (Armaoğlu, age, s:94, 134.nolu dipnottan iktibas)

²⁰⁵ Armaoğlu, age, s:94

Devleti'ni tanıyan ülkelerin büyük bir çoğunluğu Batı ülkelerinden değil, Sovyetler Birliği'nin uyduları olan (Sovyet ordusunun II. Dünya Savaşı'ndan sonra girip işgal ettiği) Doğu Bloku ülkelerinden oluşmaktaydı.²⁰⁷

II. İlk Arap-İsrail Savaşı (1948-1949)

15 Mayıs 1948 tarihinde, yani İsrail Devleti'nin kuruluşunun ertesi günü, güneyden Mısır, doğudan Ürdün, kuzeyden Suriye ve Lübnan orduları taarruza geçtiler.²⁰⁸

Birinci istikamet güneyden olup, Mısır piyade ve zırhlı kuvvetlerinin Necef yönünde çöle girmeleriydi. Amaç, Gazze ve Birüssebi'yi (Beersheba) ele geçirmekti. İkinci olarak doğuda Ürdün'ün Arap Lejyonu Şeria nehrini aşarak Filistin'e girmeye Eriha (Jericho) istikametinde ilerlemeye başladı. Üçüncü olarak da Suriye ve Lübnan orduları kuzeyden Filistin topraklarına girmeye başladılar. Sonuç itibarıyla bu kuvvetler Celile (Galilee) ve Taberiye (Teberia) 'yi almaları gerekirken, hemen hemen hiçbir şey yapamamışlar bu bölgelerin İsrail'in elinde kalmasına sebep olmuşlardır. Mısır, Suriye ve Lübnan ile Irak'ın gönderdiği kuvvetlerin toplamı 50.000 kadardı. Lakin bu askerler iyi eğitilmiş değillerdi. Bilhassa Mısır kuvvetleri, suiistimal ve çeşitli disiplinsizlikler dolayısıyla hiç de iyi durumda değillerdi. İsrail için en ürkütücü kuvvet, Ürdün'ün 75.000 kişilik Arap Lejyonu idi. Bunlara ek olarak, II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nda hizmet etmiş olan 1936-39'da Filistin'de çıkmış olan Arap ayaklanmalarının liderliğini yapmış bulunan Fevzi Kavukçu'nun komutasındaki 'Filistin Kurtuluş Ordusu' vardı.²⁰⁹

²⁰⁶ Sander, age, s:269

²⁰⁷ Armaoğlu, age, s:95

²⁰⁸ Sander, age, s:269

²⁰⁹ Armaoğlu, age, s:94

İsrail güçlerinin, II. Dünya Savaşı boyunca oluşturulan Yahudi Tugayı grubu ve Haganah, Palmach, Etzel (Irgun Zvai Leumi) ve Lehi (Stern) gibi yarı askerî ve tedhişçi çeşitli silahlı gruplardan kaynağını almak suretiyle iyi eğitilmiş insan unsuruna sahipti.²¹⁰

Yaakov Dori komutasındaki İsrail kuvvetleri, II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusu saflarında savaşmış olan 32.000 kadar Yahudi ile, Haganah'ın, yine tecrübeli askerlerden meydana gelen 75.000 kişi idi. Keza bir terör örgütü olan Irgun örgütü de kendisini 15 Mayıs'ta feshetti ve İsrail ordusuna katıldı. Ayrıca yardımcı hizmetleri Yahudi kadınları üzerlerine aldığı gibi, yerleşim merkezlerinin sivil savunmasını yapan Mishmar teşkilatı da vardı. Diğer taraftan İngiltere ve Amerika, Arap- İsrail Savaşı'nın uzamasını engellemek için tüm Filistin kıyılarını abluka altına alıp, Filistin'e silah sevkiyatına ambargo koyarken, Sovyetler Birliği İsrail'e kurduğu hava köprüsüyle, Çekoslovakya'daki silah fabrikalarından alınan hafif topları ve otomatik silahları sevk etmeye başladı.²¹¹ Kaldı ki, bütün dünyadaki Yahudiler İsrail'e geniş bir yardım kampanyası da açtılar. Bunlara bir de Yahudilerin bir vatan kazanma hırs ve azimlerini de eklemek gerekir.²¹²

²¹⁰ Karaman, age, s:46

²¹¹ Bunun iki nedeni vardı. Her şeyden önce İsrail bu silahlara çok para ödüyor ve ödemeleri peşin yapıyordu. Çekoslovakya'da büyük bir para sıkıntısı içerisindeydi. Sovyetler Birliği bu silahların sadece Araplara değil, İngilizlere de karşı kullanılacağını sanıyorlardı ve bu Sovyet lideri Stalin'in yeterince hoşuna giden bir olasılıktı. BM'deki Sovyet temsilcisi Andrey Gromiko İsrail Devleti'nin kurulmasından yana oy kullanmıştı. İsrail'e verilen bu destek Komünist Blok'un, Batı Bloku karşısındaki tutumunun bir parçası oluyordu. O dönem de Gromiko BM'de, İsrail'i destekleyen pek duyulandırıcı bir konuşma bile yapmıştı. (Robert Littell, 'Bir Politikacıyla Söyleşi, Şimon Perez', s:50. Milliyet Yayınları. İstanbul-1998.)

²¹² Armaoğlu, age, s:95

III. Savaşın Sonuçları

1948-49 Arap-İsrail Savaşı bir yıl kadar sürdü. İsrail'in ancak 75.000 kişilik muntazam bir ordusu olmasına ve beş Arap devletinin (Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak) saldırısına uğramasına rağmen Arap orduları ağır yenilgiye uğradılar. İçlerinde İsrail'e en iyi mukavemet gösteren Ürdün ordusu oldu. Savaş çıktığı andan itibaren Birleşmiş Milletler de bir ateşkes sağlamak için taraflar arasında bir aracılık çabalarına girişti. Bu çabalara, Arap ordularının İsrail karşısında yenilgileri de eklenince, savaşan Arap ülkeleri için İsrail ile ateşkes imzalamaktan başka çare kalmadı. İsrail-Mısır ateşkes anlaşması 24 Şubat 1949'da Rodos'ta, İsrail-Lübnan ateşkes anlaşması 23 Mart 1949'da Ras-en Nakura'da, İsrail-Ürdün ateşkesi 3 Nisan 1949'da Rodos'ta ve İsrail-Suriye ateşkesi de 20 Temmuz 1949'da Manahayim'de imzalandı. Irak'ın İsrail ile herhangi bir ortak sınırı olmadığı için herhangi bir ateşkes anlaşması imzalaması da söz konusu olmadı.²¹³

İsrail Araplarla yaptığı muharebelerde çok başarılı olduğu için, ateşkes anlaşmalarının çizdiği fiili sınırlar içindeki İsrail toprakları, Birleşmiş Milletler'in taksim kararında kendisine verilenden çok daha geniştir. İsrail, Filistin topraklarının hemen hemen dörtte üçünü ele geçirmişti. Keza Birleşmiş Milletler'in Filistin'i 'taksim kararına' göre, Kudüs şehri milletlerarası bir statüye sahip olacağı halde, savaşın sonunda Yahudilerin yaşadığı 'batı kesimi' İsrail'in eline geçti. 'Eski Şehir' yani kutsal mekanların olduğu şehrin doğu kesimini ise Ürdün ele geçirdi. 1967 savaşında İsrail Kudüs'ün diğer kesimini de ele geçirecektir. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, Ortadoğu'nun yapısını değiştiren bir takım neticeler doğurmuştur ki, bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

²¹³ Fahir Armaoğlu, '20.Yüzyıl Siyasi Tarihi. 1914-1980', s:487. Türkiye İş Bankası Yayınları. Ankara-1993

1- Bu savaş, Filistin'de yaşayan yaklaşık bir milyon Arab'ı yerinden yurdundan etmiş ve uluslararası mahiyette bir 'Mülteciler Meselesi'ni ortaya çıkarmıştır. Yahudilerin olası bir katliamından ve tecavüzünden korkan bir çok Filistinli Arap yurtlarını terk ederek komşu Arap ölkelerine sığındıkları gibi, Bazı Arap komutanları da, muharebe sahası olabilecek yerlerdeki yaşayan Filistinli Arapları buralardan ayrılmaya teşvik etmiştir. Komşu ölkelere iltica eden bu Filistinli Arapların sayısı hakkında kesin bir şey söylenememiştir. Bunların sayısı hakkında 500.000 ile 940.000 arasında değişen rakamlar verilmiştir. Sonuncu verilmiş rakam Birleşmiş Milletler'in verdiği rakamdır. Mülteciler Meselesi günümüze kadar çeşitli safhalardan geçerek bugün bir Filistin Meselesi, yani bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulup kurulmaması meselesine gelmiştir.

2- Arap ölkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip olduğu sanılan Mısır'ın, savaşta en ağır yenilgiye uğrayanlardan olması, Mısır'da monarşinin, yani Kral Faruk rejiminin devrilmesi neticesini vermiştir. Yenilgide devlet idaresindeki bozuklukların büyük rolü olduğunu gören bir kısım Mısırlı genç subay, Yarbay Cemal Abdünnasır'ın liderliğinde 'Hür Subaylar Komitesi' adı ile gizli bir teşkilat kurdular ve 23 Temmuz 1952'de yapıkları darbe ile Kral Faruk'u devirip ölkeden çıkardılar.

Bu hadise Mısır'ın tarihinde yeni bir dönemi başlattığı gibi, Ortadoğu'da yeni bir dönemi açmıştır. Zira, Başkan Nasır'ın bundan sonraki bütün çabası 'gerici' dediğı Arap monarşilerini yıkmak ve bunların yerine 'Sosyalist-Cumhuriyetçi' rejimler kurmaya yönelik olacaktır. Bu ise Bölgede yeni gelişmelere ve yeni mücadelelere yol açacaktır.²¹⁴

3- Sayıca daha az olan İsrail ordusu karşısında, beş Arap devletinin askeri gücünün yenik duruma düşmesi, Arap dünyasında 'milliyetçilik' duygusunu tahrik etmiş ve bir 'Arap Milliyetçiliğı' hareketi başlamıştır. Keza

²¹⁴ Armaoğlu, age, s:488

Arap Milliyetçiliği de Nasır'ın eseridir. Bu milliyetçiliği tahrik eden ve Araplara milli bir şahsiyet vermek için çabalayan bilhassa Nasır olmuştur. Nasır, bütün Arapları birleştirip milli ve büyük bir Arap dünyası kurmak ve onun başına geçmek istemiştir. Kısacası, Arap milliyetçiliği ateşini yakan Nasır olmuştur.

4- Bu I. Arap-İsrail Savaşı ateşkes anlaşmaları ile neticelenmişti. Yani barış yapılmadığına göre, mevcut durum geçici bir durumdu. Yani Araplar için bir intikam imkanı vardı. Bu intikam da İsrail'in ortadan kaldırılması idi. İşte bu duygular Arap milliyetçiliği ile birleşince, bundan sonraki Arap-İsrail savaşlarının da tohumları atılmış olmaktaydı. Zincirleme reaksiyon gibi, 1948-49 Savaşı bundan sonraki Arap-İsrail savaşlarının birinci halkasını teşkil ediyordu.

Batılılar bilhassa bu son noktayı gördükleri ve bu düşüncede yatan tehlikeyi sezdikleri için, yeni savaşların çıkmasını önlemek amacıyla bir takım tedbirler almak istediler. Amerika, İngiltere, Fransa, 25 Mayıs 1950'de bir Deklarasyon yayınlayarak, Arap ülkelerine ve İsrail'e, ancak bu ülkelerin iç güvenliklerini sağlayabilecek kadar silah satacaklarını ve bunu da, bu silahların başka bir devlete karşı kullanılmaması şartıyla ile yapacaklarını bildirdiler. Kısacası Batılılar, Ortadoğu'ya bir silah ambargosu tatbik etmekteydiler.

Bu deklarasyona Sovyetler Birliği'nin katılmamış olması, büyük bir boşluk doğuruyordu. Silah satışı bakımından Sovyetler Birliği'nin elinin serbest kalması, bu devletin Ortadoğu'ya girmesini de kolaylaştıracaktır.²¹⁵

²¹⁵ Armaoğlu, age, s:488

IV. Türkiye'nin Değişen Filistin Politikası

II. Dünya Savaşı'nın bitimi, Türkiye için, tüm dış politika kararlarının, Sovyet tehdidi açısından değerlendirildiği uzun bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ortadoğu'da İsrail Devleti'nin kuruluş yıllarında izlenen gelişmeler karşısında Türkiye'nin benimsediği tutumda bu dönemin genel çizgilerini taşımaktadır.²¹⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler'in müdahalesi ile Filistin Meselesi yeni bir çehre kazanacaktır. Bu örgütün ABD ve SSCB'nin desteklediği 'Taksim' kararı olmasına karşı Türkiye, Arap ülkeleriyle beraber tavır alacak ve bağımsız bir Filistin Devleti kurulması doğrultusunda Genel Kurul'da parmak kaldıracaktır. Bu tutum Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılandı. Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el Kuvvetli'nin teşekkür mesajı gönderdiği Şam'da yayınlanan El Kabes gazetesinde Türklerin bin yıldır İslam dinini savunduğu ifade edildi. Türkiye'nin bu tavrı bir ölçüde Osmanlılardan devraldığı geleneksel Filistin siyasetinin devamı olmakla beraber, bir bakımdan da İsrail'in kurulması ve genişlemesi ile vatanlarında mağdur bırakılmış Filistinlilerin mukadderatı karşısında duyduğu infialden kaynaklanmaktadır. İkinci etken de İsrail'in sosyalist prensiplerle inşa edilmesinin Türk karar vericileri açısından dış politikada bölgesel açıdan kaygı verici gelişmeleri beraberinde getireceği düşüncesi idi. Daha sonra Filistin sorununun çözümlenmesini amaçlayan Türkiye'nin 12 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ihdas edilen 'Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte seçildiği görülecektir. Ne var ki, sözü edilen komisyonun kurulmasına red oyu veren Arap ülkelerine karşı Türkiye tasarıyı desteklemiş ve bu komisyonda görev almış olması nedeniyle, Filistin konusunda Araplarla yaklaşık onbeş yıl sürecek yol ayrılığına gelmiş bulunuyordu. Bu dönüm noktasına gelinmesinin

²¹⁶ Sönmezoğlu, age, s:159

Araplarla Türklerin dış politika kaygılarının ve güvencelerinin farklı olmasından kaynaklandığı, sınır komşusu Ruslar'ın da 1699'dan beri ülkesine ve Ortadoğu'ya ilişkin emellerinin tehdidi altında bulunan ve hatta 1945-46 yıllarında bile Sovyet Rusya'nın resmen Türkiye'nin doğusuna ve Boğazlara yerleşmek isteği ile karşılaşan endişelerinin ve Sovyet yayılcılığı karşısında etkin bir güç olarak beliren Batı ile yakınlaşmasının Arap dünyası tarafından anlaşılmadığı söylenebilir.²¹⁷

Türkiye'nin Sovyet tehdidi ile karşı karşı kalması (1945-1946) ve Truman Doktrini'nin açıklanması (1947), bu tarihten itibaren Türk Dış Politikası'nın felsefesini, Batı ile çok sıkı ilişkilere dayanmaya zorlamıştır. Bu nedenle Türkiye için temel hedef Batı'nın öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmaktır. Truman Doktrini uzun bir süre 'blok siyasetini' içerdiyse de Türk politikacıları, ABD ile Truman Doktrini çerçevesinde yapılan bu anlaşmayı 'sıkı' bir ortak çalışma olarak gördüler. Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak bir soru üzerine 22 Kasım 1947'de şu cevabı veriyordu:

'Biz blok siyaseti taraftarı değiliz. Karşılıklı blokların teessüs etmesini ne dünya sulhuna ve ne de kendi menfaatlerimize uygun bulmayız. Bizim bütün samimiyetimiz ve kanaatimizle bağlı olduğumuz bir tek blok vardır; Birleşmiş Milletler'.²¹⁸

Sovyetler Birliği'nin bölgedeki politikasını değiştirmesi üzerine, İngiltere Yakındoğu'daki çıkarlarını savunmayı büyük bir ıstırapla sürdürürken, Türkiye'ye de ekonomik baskı uyguluyordu. Sovyetler Birliği 1947 yılı sonunda Ortadoğu'daki yayılcı siyasetini sona erdirmek zorunda kaldı. Buna neden olarak da Türkiye'deki gelişmeleri ve İran'da Musaddık Hükümeti tarafından meydana getirilen anarşi ortamını etkileyemeyeceğini anlamış olması gösterilebilir. Uzun vadede Ortadoğu'daki bir takım siyasi gelişmeler

²¹⁷ Öke, age, s:495

²¹⁸ Hüseyin Bağcı, 'Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası', s:12. Imge Kitabevi. Ankara-1990.

Sovyetler Birliği'ne daha büyük fırsatlar sunuyordu. Örneğin, bölge ülkelerinde gittikçe güçlenen Arap Milliyetçiliği, Arap-İsrail anlaşmazlığı, bölge ülkelerinin Batı'ya karşı duydukları düşmanlıklar ve özellikle Batı'nın savunma planına karşı gösterilen tepkiler bu fırsatları meydana getiriyordu.²¹⁹

Truman Doktrini'nin Türk siyasetinde gösterdiği somut etki Türkiye'nin Filistin sorunda takındığı tavırda ortaya çıkıyordu. Türkiye Truman Doktrini'nin açıklanmasına kadar Arap ülkelerinin siyasetini desteklemişti. Ancak ABD'den yardım almaya başladığından sonra, ABD'nin de etkisiyle bu konudaki siyasi tutumunu değiştirmeye başlıyordu. Önceleri, Filistin'de bağımsız bir Arap Devleti'nin kurulmasını savunan Türkiye, şimdi kuruluşundan 9 ay sonra İsrail Devleti'ni resmen tanıyor ve Yahudi asıllı Türk vatandaşlarının İsrail'e göç etmeleri için gerekli izni veriyordu.²²⁰ Arap ülkelere karşı takınılan bu tavır, daha sonraları bölge ülkeleriyle yıllarca sürecek olan bozuk ilişkilerinde temelini oluşturuyordu.²²¹

Fakat Türkiye bu dönemde ABD'nin SSCB'ni, II. Dünya Savaşı sonrası oluşturmaya başladığı çevreleme politikasında kilit bir rol üstlenerek, 1947 Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile, ABD hegemonik sistemi içinde yer alma isteğini bir politik uygulamaya dönüştürmüştür.²²²

Ortadoğu'daki ilerleyen gelişmeler karşısında Türkiye'nin tavrı, İsrail'in 'gerçek' olarak kabullenilmesi yönünde olmuştur. Zamanın Dışişleri Bakanı, iki süper gücün de (ABD ve SSCB) tanıdığı İsrail Devleti'nin bir gerçek olduğunu, Arap ülkelerinde bu devletle görüşme masasına oturmak suretiyle

²¹⁹ Bağcı, age, s:13

²²⁰ Başbakan Şemsettin Günaltay'ın Hükümeti 1949 yılında Türk Yahudileri'nin göç edebilmelerine izin vermiştir. Böylelikle Türk vatandaşı Yahudiler, Türkiye'den İsrail'e doğrudan göç etmeye başladılar. Buna ek olarak, Türk denizcilik şirketleri İstanbul ve İzmir'den Hayfa'ya gemi çalıştırmaya başladılar. Sonuç itibarıyla dört yıl içinde Türk Yahudilerinin çoğu İsrail'e göç ettiler. Bu Türkiye'deki Yahudi nüfusunun %80'ine tekabül ediyordu. (Avner Levi, 'Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler', s:158. İletişim Yayınları. İstanbul-1996.)

²²¹ Bağcı, age, s:13

²²² Burcu Bostanoğlu, 'Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası', s:331. Imge Kitabevi. Ankara-1999.

onu fiilen tanıdıklarını söyleyen bir demeç verecektir. Nitekim, demeçten kısa bir süre sonra, 28 Mart 1949'da Türkiye'nin İsrail Devleti'ni tanıdığı görülür.²²³

Yalnız Türkiye, İsrail'i 'de facto' olarak tanımıştır. Fransa ve İngiltere'nin İsrail Devleti'ni tanımasının ardından alınan kararla Türkiye, uluslararası İsrail'i tanıyan 43. ülke olmuştur.²²⁴

Bir diğer yanlış siyasi karar da, Türkiye'nin bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ve Asya ülkelerine siyasi desteğini vermemek olmuştur. İlk siyasi içerikli Asya konferansı Endonezya Sorunu'nu tartışmak üzere Ocak 1949'da yapıldı. Türkiye bu konferansa katılmayı reddeden tek Asya ülkesiydi. Konferansa gönderilen katılmama cevabında, Türkiye'nin Endonezya Sorunu'yla yakından ilgilendiğini göstermekle birlikte, 'Türkiye'nin bir Avrupa Devleti olması' nedeniyle konferansa katılmaya hakkı olmadığına işaret ediliyordu. Hatta konferansa bir gözlemci dahi göndermemişti. Böylece Asya ve Afrika ülkeleriyle geliştirilmesi olası siyasi ve ekonomik ilişkiler daha başlarda sona eriyordu.²²⁵

Böylece Türkiye önemli bir kısmı Arap-İslam ülkelerinden oluşan Asya-Afrika ülkelerinin karşısında, bu ülkeleri yıllarca sömürmüş olan Batı ülkelerini destekleyen bir konuma düşmüş oluyordu. Bir de 'İsrail Devleti'ni ilk tanıyan 'İslam Ülkesi' ünvanını alarak Arap ülkelerinin gözünde olumsuz imajı pekişmiş oluyordu.

Bunun olayların ertesinde, aynı yılın Aralık ayında İsrail Devleti ile karşılıklı diplomatik temsilcilikler teati edilmiş ve 1950 Temmuzunda da bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.²²⁶

²²³ Öke, age, s:496

²²⁴ Sönmezoğlu, age, s:160.

²²⁵ Bağcı, age, s:13

²²⁶ Mehmet Gönübol (derleyen), 'Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995)', s: 228. Siyasal Kitabevi. Ankara-1996

İsrail ile Mart 1950'de üst düzey diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla ikili ilişkiler yeni bir döneme girmiştir. Bu kararın Türkiye'nin NATO'ya alınma girişimlerini yoğunlaştırdığı bir döneme rastlaması üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu günlerde, İsrail'in siyasî yaşamında İşçi Partisi ve sol eğilimli öteki parti ve sendikaların etkili konumu, gerek Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), gerekse Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti (DP) yönetimi için kuşku verici bulunmuştur. Ancak Kore Savaşı sırasında Arap ülkelerinin sergilediği tarafsızlığa karşılık, İsrail'in BM Güvenlik Konseyi kararlarını desteklemesi bu kuşkuların dağılmasına neden olmuştur. Bu gelişme sonrasında iki ülke arasında ilk ticaret anlaşması imzalanmış, askeri alandaki işbirliği de hızla gelişmiştir. Türkiye-ABD ilişkilerinde Musevî lobilerinin de etkili olmaya başlaması da İsrail Devleti'nin kuruluş yıllarına özgü bir gelişmedir. 50'li yıllar boyunca, ABD mali yardımlarının kesintiye uğraması ve Kıbrıs sorunu gibi konularda Musevî lobisinin desteğine başvurulduğu görülmüştür.²²⁷

Türk-Amerikan ilişkileri açısından 1950'ler yoğun bir ilişki içerisinde olmaya başlamış, Amerika, Türk Dış Politikası'nın en önemli, hatta tek dayanağı haline gelmiş, Osmanlı Devleti zamanından beri Avrupa ile yürüttüğü ilişkiler de Amerika ile gelişen ilişkilerin arasında eritilmiştir. Bu yıllarda Türkiye, ABD ile Kore Savaşı'na katılmış, 1952'de -Arap dünyasının tamamen emperyalist bir yapı olarak gördüğü- NATO'ya üye olmuştur.²²⁸

V. Soğuk Savaş'ın Başlangıcında Türkiye ve Ortadoğu

Adnan Menderes Mayıs 1950'de ilk Demokrat Parti Hükümeti'ni kurduğunda, Türkiye'nin yeni dış politikasının temelleri zaten atılmıştı. 1945'de Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'den bir ödün almadan 1925 tarihli Dostluk Anlaşması'nı yenilemeyi reddetmesi, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini

²²⁷ Sönmezoğlu, age, s:160.

²²⁸ Bostanoğlu, age, s: 331

bozmuştu. Türk Hükümeti, ABD ile daha iyi ilişkiler kurabilmenin yollarını aramaya başlamış sonuç olarak da Truman Doktrini ve Marshall yardımı çerçevesinde ABD'nden askeri ve ekonomik yardım almayı başarmıştı.²²⁹

Eylül 1951'de Türkiye'nin NATO'ya gayri resmi kabulü, yeni bir Ortadoğu Savunma Örgütü'nün (MEDO-Middle East Defence Organization) kurulması girişiminin başlangıcına işaret etti. Böyle bir örgütün anahtarı Mısır'daydı ve Mısır'ın katılmaya ikna edilmesi halinde diğer Arap ülkelerinin de hizaya geleceği umuluyordu. 13 Ekim'de ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye; Mısır, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün, Yemen ve İsrail'e dış saldırıya karşı işbirliğini öneren benzer bir nota gönderdiler. Başlıca sorunları İngiltere'yi Süveyş Kanalı bölgesinden çıkarmak olan Mısırlılar, 'sadece İngiltere tarafından değil diğer güçlerce de Mısır'ın işgalini sürekli hale getirme' olarak gördüklerini belirterek öneriyi geri çevirdiler. Türkiye'nin işin içine sokulması işe yaramadı. Bazı Arap devletleri Türkiye'nin MEDO'daki rolünü, Batılı güçlerin bölge ile ilgili planlarının bir parçası olarak görüyorlardı. Bu durum, Kahire'de Türkiye karşıtı bir basın kampanyasının kıvılcımını çaktı ve bir gazete, tasmalı bir köpeğin (Cumhurbaşkanı Celal Bayar) ipini elinde tutan ABD, İngiltere ve Fransa'yı gösteren bir karikatür bile yayınladı. Bütün çabasına karşı Ankara, Arapları Türkiye'nin Atlantik İttifakı'na üyeliği ile MEDO arasında hiçbir ilişki bulunmadığına inandıramadı. Ocak 1952'de, İngiltere'nin kurt Başbakan'ı Winston Churchill'in, İngiltere'nin Süveyş Kanal Bölgesi'ni Amerikan, Fransız ve Türk kuvvetlerine devretme önerisini üç devlette reddetti, özellikle Türkiye çok açık bir dille. Fakat İngiltere'nin yapmış olduğu bu öneri, Arapların korkusunu doğrular gibi görünüyordu. Türkiye'nin bir Ortadoğu paktında liderliği, başka bir nedenden ötürü de Araplar için kabul edilebilir değildi; Ankara'nın İsrail ile dostane ilişkileri. Araplar için İsrail bir numaralı düşmandı ve Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 'düşmandan (Komünizm tehlikesine işaret ederek) gelen

²²⁹ Feroz Ahmad, 'Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)' s:389. Hil Yayınları. İstanbul-1996.

her tehdidi önleme gereği' konusundaki gerekçelerin Arap dünyası için hiçbir geçerliliği yoktu.²³⁰

Türkiye, NATO'nun kuruluşundan sonra (1949) örgüte girişine yardımcı olur beklentisiyle, İngiltere'nin tasarladığı bölgesel güvenlik düzenlemelerini gerçekleştirmek için etkin girişimler başlatmıştır. İlk girişimlerin başarısızla sonuçlanması üzerine, DP Hükümeti 1953'ten sonra bu yöndeki etkinliklerini daha da arttırmış, Ortadoğu'da Türkiye'yi merkez alan düzenlemeler yapılmasını savunmuştur. Arap ülkelerinin muhalefeti karşısında, bölge güvenliğinin Araplar olmaksızın da sağlanabileceği ileri sürülmüş, Türkiye'nin, Türkiye'nin bölgede gerçekleştirilebilecek bir düzenlemenin belkemiğini oluşturması gerektiğini vurgulanmış; kurulacak örgütün merkezinin Türkiye'de olması üzerinde durulmuştur.²³¹

Türkiye'nin Ortadoğu'da ABD ve Batı kampı çıkarlarının bir uzantısı bir 'alt hegemon' gibi bölgede önderlik üstlenmeye yönelik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasında, ironik olarak Ortadoğu'da Batı'nın devamı olarak algılanışı da rol oynamıştır. Bölgede politik etkinliği olan Mısır ve Suriye gibi ülkeler Türkiye'yi kendi çıkarlarını birlikte oluşturup savunabilecekleri bir ortaktan çok, Batı'nın çıkarlarının temsilcisi olarak görmüşlerdir. Bu olgu en kesin biçimde, MEDO, yani Ortadoğu Savunma Örgütü'nün oluşturulması çabaları sırasında gözlenmiştir. Savaş sonrasında önceki global etkinliğini yeniden kazanma girişimlerinde bulunan İngiltere, artık Arap devletlerine ve İran'a karşı tek başına çıkarlarını sürdüremeyeceğini fark ederek Ortadoğu komutanlığı rolüne Türkiye'yi uygun görmüş ve 1951'de MEDO projesini geliştirmiştir. Bölgede İngiliz etkinliğini devralma çabasındaki ABD de bu projeye Fransa ile birlikte ortak olmuş ve dört ülke (İngiltere, Fransa, ABD ve Türkiye) Mısır'a başvurarak, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün ve İsrail'in içinde yer alacakları bir savunma örgütü kurulmasını önermiştir. Hatta İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO

²³⁰ Ahmad, age, s:394

²³¹ Sönmezoğlu(derleyen), Türk Dış Politikasının Analizi, s:161.

üyeliğini geciktiren tutumunun altında, Türkiye'ye MEDO'da biçtiği rol oynamaktadır.²³²

ABD'nin bu projedeki bir başka hedefi ise, bölgeyi çevreleme stratejisi kapsamına katmaktır. Ancak Mısır teklifi reddedince, MEDO gerçekleşmemiştir. Mısır açısından, Türkiye'nin MEDO'daki öncelikli rolü Batılı güçlerin bölgeye ilişkin çıkar planlarının bir örtü altında gizlenmesini simgelemiştir. Batılıların ve Türkiye'nin varlığı, Araplarca MEDO'nun NATO ile organik bir ilişkisinin kurulmasına yol açmıştır. Türkiye'nin Batı ile çok yakın olarak algılanması ve İsrail ile ilişkileri, Arap devletlerince olarak benimsenmesini zorlaştırmıştır. ABD açısından ise, Türkiye, NATO ile Ortadoğu'da oluşturulacak bir başka anti-Sovyet paktın bağlantı elemanı olarak düşünülmüştür. MEDO'nun başarısızlığı üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Türkiye, İran, Pakistan arasında, Arap ülkelerinin de katılımına açık olarak CENTO'nun kuruluşuna öncülük etmiştir. Bu gelişmelerin tümünde de dikkat edilmesi gereken nokta, Türkiye'nin politik inisiyatifi oluşturmak ve kullanmaktan ziyade, olaylara seyirci kalmasıdır. Türkiye, ABD öncülüğündeki paktın içinde olmayı çıkarları açısından yeterli saymakta ve ne ittifakın çerçevesi içinde ne de dışında politika oluşturu bir işlev üstlenmektedir.²³³

Arap ülkelerini kapsayan bir güvenlik düzeni kurma çabaları Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişimi bakımından olumsuz bir ortam meydana getirmiş; iki ülkenin açık bir işbirliğine yönelmesine engel olmuştur. Örneğin Mayıs 1953'te MEDO planlarının gündeme gelmesinden sonra, her iki ülkenin başkentlerinde bulundurdıkları temsilciliklerinin büyükelçilik düzeyine yükseltilmesi için yapılan hazırlıklar rafa kaldırılmıştır. Bağdat Paketi'nin oluşumu sürecinde ise, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinden kuşku duyan Arap ülkelerinin endişelerini gidermeye yönelik girişimler de İsrail'de huzursuzluk meydana getirmiştir. Bağdat Paketi'na temel oluşturan belgelerden birisi olan,

²³² Bostanoğlu, age, s:335

²³³ Bostanoğlu, age, s:336

12 Ocak 1955 tarihli Türk-İrak Ortak Bildirisi'nin 4. Paragrafı, yapılacak anlaşmanın 'bağıtlı taraflara yöneltilecek saldırılara karşı birlikte karşı konulması için aralarında işbirliği yükümlülüğünü içereceğini' vurguluyordu. Bağdat Paketi'nin imzalanması sırasında, Irak Başbakanı Nuri Es-Said'in Başbakan Adnan Menderes'e anlaşma metnine eklenmek üzere verdiği mektupta, 'Filistin konusunda ki BM kararlarının uygulanması için her iki, ülkenin de sıkı işbirliği içinde çalışmak üzere mutabık' kalındığını bildiren mektupların karşılıklı verilmesi, İsrail'in Türkiye ile ilgili kaygılarını daha da derinleştirmiştir. Irak'ın Batı tarafından silahlandırılması olasılığını kaygı verici bulan İsrail güvenlik çevreleri, kendilerine yönelen bir saldırı sırasında Türkiye'nin Irak'a karşı tutumunun nasıl olacağına dair değerlendirmeler yapmıştır. İsrail'in kaygılarını yatıştırmak üzere DP Hükümeti, İsrail Hükümeti'ne paktın, Türkiye-İsrail ilişkilerini kesinlikle etkilemeyeceğine ilişkin güvence vermiştir.²³⁴

Benzeri bir başka gelişme de Süveyş Bunalımı sırasında izlenmiştir. Bunalım patlak vermeden önce, Başbakan Menderes, Süveyş sorununun yalnızca İngiltere ve Mısır Hükümetleri'ni ilgilendiren ikili bir sorun olmadığını, bir bağımsızlık ya da özgürlük sorunu olarak da değerlendirilemeyeceğini, Türkiye'yi de ilgilendiren küresel bir niteliği olduğunu, dolayısıyla da savunulması için gerekli önlemler alınmaksızın kanalın boşaltılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Bunalımdan sonra ise, Bağdat Paketi'ni ayakta tutmak için, 26 Kasım 1956'da Türk Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin İsrail'in başkenti Tel-Aviv'deki diplomatik temsilciliğini maslahatgüzarlık düzeyine düşürdüğünü ve Filistin konusunda adil bir çözüme ulaşılmaksızın görevine dönmek koşuluyla, temsilcisini geri çektiğini duyurmuştur. Bu örnekler, 1950'li yıllar boyunca Türkiye-İsrail ilişkilerinin Arap-İsrail çatışması çerçevesinde ortaya çıkan gelişmelerden ne ölçüde etkilenebilirliğini ortaya koymaktadır.²³⁵

²³⁴ Sönmezoğlu, age, s:161

²³⁵ Sönmezoğlu, age, s:162.

Türkiye'nin politika oluşturma konusundaki edilgenliğinin bir örneği de, Ortadoğu'daki etkin ve belirleyici rolü tamamen Mısır'a kaptırmasıyla sonuçlanan Bandung Konferansı ve Bağlantısızlar hareketinin doğuş sürecidir. Konferans Ortadoğu'da Batı ittifakının uzantısı olan Bağdat Pakti'nin hemen imzalanmasından sonra, 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde 'Asya-Afrika Ulusları Konferansı' adı altında toplanmıştır. Bu toplantının ve oluşumun başını çekenler, Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Bronz Tito, Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru ile, Ortadoğu'da herhangi bir Batı ya da Doğu uzantısı herhangi bir paktın kurulmasına şiddetle karşı çıkan, MEDO girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkin rol oynayan ve ülkesini nihayet İngiltere'nin etkisinden kurtarmayı başaran, Ortadoğu'nun Arap halkları arasında büyük prestij sahibi bir önder kimliğini kazanan Cemal Abdül Nasır'dır. Hareket Sovyet Bloku'nun ortaya attığı 'barış içinde bir arada yaşama' ilkesi ile Doğu ve Batı bloklarından hiçbirine üye olmadan sürdürülecek Asya ve Afrika ülkeleri tarzı bir bağlantısızlığı öngörmüştür. Konferansa, Türkiye'de Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından temsil edilerek katılmıştır. Zorlu, konuşmasında NATO'yu ve genellikle Batı Bloku'nu savunmuş, komünizm tehlikesi üzerinde durmuş tarafsızlık ya da 'yolun ortası' siyasetinin sonunun Çekoslovakya gibi Sovyetlerce yutulmak olacağını söylemiştir. Zorlu, konferansa, Batılı müttefiklerinde ısrarı ile, Batı'nın sözcüsü olarak katıldığını 1956 bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'de açıkça belirtmiştir. Türkiye sözcülük işlevini başarıyla yerine getirmiş, ancak bunun sonucu hem kendisinin hem de diğer Batılıların Bağlantısızlar ile aralarındaki uçurumun büyümesi olmuştur. Bu yaklaşımıyla Türkiye, blokların ve bloklaşmanın aleyhinde olup, bağlantısızlığı politik harekete dönüştürme çabasındaki Üçüncü dünyayı karşısına almıştır.²³⁶

Sonuç itibarıyla NATO'nun sadık bir üyesi olarak Türkiye, 18 Nisan 1955'te Endonezya'da Bandung'ta yapılan toplantıda da Batı'nın sözcüsü rolünü oynayarak, emperyalist güçlere karşı, ilk bağımsızlık savaşını veren

²³⁶ Bostanoğlu, age, s:337

ve sonucunda onlara karşı galip gelen ülke olarak, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında sahip olduğu önemli ülke niteliğini bütünüyle yitirmiş oldu.²³⁷

Türkiye, görüldüğü gibi II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde izlediği dış politika, tamamen Sovyet korkusuna da bağlı olarak, Batı kampı ve özellikle de ABD ile ittifak ilkesine dayandırılmıştır. Türkiye, çıkarını Soğuk Savaş ile ve bu savaşta ABD kampında yer alma ile özdeş biçimde yorumlanmıştır. Diplomasisinin esasını, Truman Doktrini'nden Kore Savaşı'na katılmaya, İsrail'i tanımaktan NATO'ya girmeye kadar, her fırsatta ABD ittifak sistemine bağlılığını göstermek arzusunda olmuştur. Başlıca çıkar algılaması, ittifakın bir üyesi olmak ve kalmak biçiminde belirmiştir. Türkiye kendi iradesiyle, yeni Amerikan hegemonik sisteminde çıkarları ile bir ortaklık gözleyerek yer almıştır. Bu tutumu ile Türkiye, başka alanlarda, örneğin, MEDO'da görüldüğü gibi Ortadoğu'da üstlenebileceği farklı rollerden de, Batı ittifakı içinde olmak lehinde vazgeçmiştir.²³⁸

VI. Süveyş Bunalımı ve Sina Savaşı (1956)

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra İngiltere'nin Ortadoğu'da karşılaştığı en önemli sorun, buradaki çıkarlarını sürdürebilmek için gerekli üsleri koruyabilmektir. Gerçekten, savaşın sona ermesiyle birlikte Ortadoğu'da özellikle Mısır'da milliyetçilik akımları kuvvetlenmiş ve Mısırlı yöneticiler İngiltere'yi 1936 antlaşması gereğince bulunduğu Süveyş Kanalı bölgesinden çıkarmak istemişlerdir. Bu istek, 1952 Mısır İhtilali'nden sonra daha da belirli olmaya başlamıştır. Kuvvetlenen milliyetçilik akımları karşısında Süveyş bölgesindeki eski yetkilerini koruyamayacağını anlayan İngiltere, kendisini tatmin edecek yeni formüller bulunduğu taktirde, 1936 Anglo-Mısır

²³⁷ Emre Kongar, 'İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1-2', s:339. Remzi Kitabevi, İstanbul-1992.

²³⁸ Bostanoğlu, age,s:337

Antlaşması'nın her iki konuda da gözden geçirebilmesine razı görünmüştür.²³⁹

Yapılan müzakerelerde Mısır, Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz üslerinin 'milletlerarası statü' altına konulmasını kabul etmeyince, İngiltere bu üsleri, barış zamanında bakımını, savaş zamanında da kullanılmasını kendi elinde saklamak şartıyla Mısır'a devretmeye mecbur olmuştur. Öte yandan ABD, Mısır ile İngiltere arasında uzlaşmayı sağlamak için çaba harcamıştır. Bu çabalar sonunda 19 Ekim 1954'te, İngiltere ile Mısır arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma gereğince, İngiliz kuvvetleri, anlaşmanın imzasını izleyen yedi ay içinde Süveyş'teki üslerden çekileceklerdi. Ancak, İngiltere, yedi yıllık bir süre içinde, eğer yabancı bir kuvvet tarafından Arap Birliği üyelerinden birine, ya da Türkiye'ye bir saldırı yapılırsa buraları yeniden işgal etmek yetkisini koruyacak, fakat tehlike biter bitmez buralardan çekilecekti. Bu anlaşma hiç şüphesiz, İngiltere'nin dolayısıyla Batılıların Ortadoğu'daki durumunu askeri bakımdan önemli bir biçimde sarsıyordu.²⁴⁰

Mısır'da 1952 yılından itibaren iktidarı tümüyle eline geçiren Cemal Abdülnasır'ı Arap dünyasında Arap milliyetçiliğinin kahramanı durumuna yükselten ve böylece İsrail'e karşı yürüttüğü politika da başarı şansını arttıran olayların başlangıcı, Bağdat Paketi'nin kurulmasıdır. Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında 1955 yılında kurulan Bağdat Paketi, Arap devletlerini bölmüş, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasını kolaylaştırmış, böylece Nasır Ortadoğu'da Batı emperyalizmine karşı çıkacak tek önder durumuna gelmiştir.²⁴¹

Bu noktadan sonra Nasır iki yol izledi: İsrail karşısında askeri bakımdan güçlü duruma gelmek için Doğu Bloku'ndan ve özellikle Çekoslovakya'dan silah almak ve Mısır'ı ekonomik bakımdan kalkındırmak

²³⁹ Gönübol, age, s:277

²⁴⁰ Gönübol, age, s:278

²⁴¹ Sander, age, s:270

için Asuan barajını inşa etmek. İşte Nasır'ın izlediği bu iki yol, 1956 Süveyş Bunalımı'nın ve ikinci Arap-İsrail (Sina) Savaşı'nın başlıca sebebini oluşturur. Nasır Asuan barajını yapabilmek için geniş çapta dış krediye ve sermayeye ihtiyacı vardı. Bunu sağlayacak başlıca devletler olan ABD ve İngiltere, Mısır'ın Doğu Bloku'ndan silah alması ve İsrail'e tehdit oluşturmalarına karşılık olarak barajın yapımına kredi vermekten vazgeçince, Nasır, 1956 Temmuzunda Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etti. Gerçekte Nasır'ın bu hareketinde, İngiltere ve Fransa gibi devletler açısından yanlış ya da haksız bir durum yoktur. Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesi, barışta ve savaşta, ister ticaret ister savaş gemisi olsun, kanalın tüm gemilere açık olmasını hükme bağlıyordu. Nasır, Kanal Şirketi'nin hisse senetlerinin bedelini karşılayacağını ilan etmiş olduğu gibi, İstanbul Sözleşmesi'ni çiğnemiş bulunan iki devlet, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda kanalı tüm öteki devletlerin savaş ve ticaret gemilerine kapatan, İngiltere ve Fransa idi. Dolayısıyla Nasır'ın tek tarafı olan bu hareketine en son onların karşı çıkması gerekiyordu. İşin gerçeği ise şuydu; Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesiyle, Batı Avrupa'nın petrol yolu artık Nasır'ın denetim altına girmiş ve özellikle Fransa ve İngiltere için çok kârlı olan Kanal Şirketi elden gitmişti. Üstelik eğer Asuan Barajı bu gelirle yapılacak ise, kanaldan geçiş ücreti artacak demektir.²⁴²

Sorunu çözmek için toplanan Londra Konferansı (Ağustos 1956) ve Birleşmiş Milletler'den herhangi bir çözüm çıkmadı. 16 Ekim'de İngiltere Başbakanı Anthony Eden Paris'e gitti ve Kanal Bölgesi'ne ortak saldırı kararı burada alındı. Bu gizli görüşmelere İsrail'de katıldı.²⁴³

Zaten 25 Eylül'den itibaren İsrail kabinesi, Mısır'la yapılacak savaş için Fransa ile müzakerelere girişmek üzere gizlice Paris'e bir heyet gönderilmesi kararını almıştı. İngiliz-Fransız askeri hazırlıkları da devam ediyordu. Mısır'a yapılacak çıkarma için, Müttefiklerin 6 Haziran 1944'deki meşhur

²⁴² Sander, age, s:271

²⁴³ Sander, age, s:271

çıkarmalarından esinlenerek, 'Küçük Normandie' deniliyordu. Çıkarma için 80.000 kişilik bir kuvvet hazırlanmış olup, bunun 50.000'i İngiliz askeri idi. Ayrıca 200 kadar İngiliz ve 30 kadar da Fransız savaş gemisi harekate katılacaktı. Bunlar arasında 5 İngiliz ve 2 Fransız uçak gemisi bulunuyordu. Ayrıca avcı ve bombardıman filoları da hazırlanmıştı. Harekatin kod adı önce, Kartacalı generalin adı olarak 'Hamilcar' veya 'Amilcar' iken sonradan bu ad 'Musketeer' (silahşör) olarak değiştirilmişti.²⁴⁴

İngiltere, Fransa ve İsrail arasında yapılan gizli görüşmelerde Mısır'a yapılacak olan saldırı hukuki temellere oturtturulmak istenmiştir. Bunun için Mısır sınırından İsrail'e sızan Filistinli gerillaların saldırılarını, İsrail bahane ederek Mısır'a saldıracak, İsrail-Mısır Savaşı'nda tarafları birbirinden ayırmak ve Arap-İsrail çatışmasında Kanal Bölgesi'ne verilebilecek maddi zararları engellemek için, İngiltere ve Fransa ortak harekate girişeceklerdi. İsrail, iki Avrupa devletiyle vardığı anlayış birliğinden sonra, 29 Ekim 1956 tarihinde Mısır topraklarına girerek Sina yarımadasını işgal etmeye başladı. Nasır, İngiltere ve Fransa'nın çatışmaların sona erdirilmesi yolundaki ultimatomunu reddedince, bu iki devlet Mısır'a karşı hava saldırısına giriştiler ve 5 Kasım'da hava saldırısı yerini paraşütçü birliklerinin indirilmesine bıraktı. ABD ile Sovyetler Birliği, bu açık saldırıya karşı Birleşmiş Milletler'de ortak cephe aldılar. Bu Birleşmiş Milletler'de ABD ile Sovyetler Birliği'nin ender anlaşmalarından biridir. Bu alışılmadık ortak baskı karşısında İngiliz Başbakanı Eden, ateşkes ilan edip 6 Kasım'dan itibaren kuvvetlerin geri çekilmeye başlayacağını açıkladı ve bunu Fransa'nın aynı yöndeki açıklaması izledi.²⁴⁵

5 Kasım'da Birleşmiş Milletler Barış Gücü oluşturulmuştu. İngiltere ve Fransa belki bir art fikirle kendi kuvvetlerinin de Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün bir bölümünü oluşturacağı ümidindeydiler. Fakat bu da ABD'nin

²⁴⁴ Armaoğlu, age, s:159

²⁴⁵ Sander, age, s:272

engellemesiyle gerçekleşemedi.²⁴⁶ Geri çekilme işlemi Aralık ayında tamamlandı.

Nasır, bu saldırı olayında son derece akıllı ve sağduyulu davranmıştır. Asıl yanlış hareket eden, dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu karşılarına alacağını bile bile Mısır'a saldıran ve bunu İsrail ile birlikte yapan İngiltere ve Fransa'dır. Saldırıların kılıfı, İsrail ve Arap birlikleri arasına girerek çatışmayı önlemektir. Böylelikle Süveyş Kanalı Bölgesi de tekrar İngiltere ve Fransa'nın denetimine girmiş olacaktı. Ancak İsrail birlikleri, Sina yarımadasında beklenmeyen bir hızla askeri hareketini bitirip istediği bölgeleri işgal ettikten sonra, yani çatışma sona erdiğinde, İngiliz ve Fransız paraşütçü birlikleri Mısır topraklarına inmişlerdi. Saldırı çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştı.²⁴⁷

Sonuç itibarıyla, 1956 yılında İngiltere'deki Anthony Eden Hükümeti'ni Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklayan Nasır'ın yönetimindeki Mısır'a karşı kuvvet kullanmaya yönelten faktörler şu şekilde sıralanabilir; ilkin, İngiltere açısından konunun anavatan topraklarını savunmasıyla pek yakın bir ilişkisinin bulunmadığı kolaylıkla söylenebilir.²⁴⁸ Buna karşılık, Eden Hükümeti'nin, olayı, İngiltere'nin ekonomik çıkarları açısından hayati bir önemde gördüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan, Nasır'ın Batı karşıtı tutumu ve bu tutumun Ortadoğu'daki Batı karşıtı hareketleri destekleyerek ortaya konmasının da, İngiltere'nin bölgedeki hayati çıkarlarına uygun düşmediği açıktır. Çünkü Nasır, İngiltere'nin bu bölgedeki etkisini güçlendiren Batı-yanlısı Arap ülkelerine de karşı çıkmakta, onları Emperyalist ve Sömürgeci güçlerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle suçlamaktadır. Kısacası Nasır, İngiltere için hayati önemi olan Ortadoğu'da, bu ülke açısından arzulanan düzenin korunmasında en büyük engeldir. Ayrıca, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kuran ve Batı türü bir siyasal çoğulculuğa pek yatkın gözükmeyen

²⁴⁶ Henry Kissinger, 'Diplomasi', s:508. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara-1998.

²⁴⁷ Sander, age, s:272

²⁴⁸ Çünkü İngiltere Süveyş Kanalı Bölgesi'nde, 1936 Anglo-Mısır Anlaşması'na dayanarak Kanal Bölgesi'nde askeri bir üs ve büyük bir levazım merkezini devamlı bulunduruyordu.

Nasır ile İngiltere arasında, çeşitli değerlerin geliştirilmesi, kısacası ideoloji açısından da önemli bir çatışma söz konusudur.²⁴⁹

VII. Savaşın Sonuçları ve Türkiye'nin Politikası

İngiltere ve Fransa'nın İsrail'le işbirliği halinde Mısır'a karşı giriştikleri saldırının Bağdat Paketi teşkilatının dört bölgesel devleti tarafından tasvip edilmediği, bu devletlerin, özellikle Türkiye'nin İsrail'e karşı değişen politikasında da açıkça görülebilmektedir. Araplarla giriştiği mücadele sonunda bağımsızlığını ilan eden İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet Türkiye olmuş ve Türkiye bundan sonra bu devletle sıkı ticari ilişkiler kurmuştur. İsrail'in Mısır'a giriştiği silahlı saldırı üzerine ise, Türkiye derhal İsrail'e karşı tavır almakta tereddüt etmemiş İsrail'deki büyükelçisini geri çekmeye karar vermiştir. 26 Kasım 1956 tarihli Dışişleri Bakanlığı bildirisinde bu konuda şöyle denilmektedir: 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesi'nin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde, gerek dışında devamlı gayretler sarf etmiştir. Yakın Şark'ta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike unsuru olmaya devam eden bu meselenin elan halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türkiye Hükümeti, Filistin işi, adilane ve nihai surette bir hal şekline raptedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmek üzere, Tel-Aviv'deki büyükelçisini çağırmaya karar vermiştir'.²⁵⁰

Aynı gün Kudüs'te yapılan bir açıklamada, Türk Büyükelçisi Fenni İstinyeli'nin İsrail Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye'nin bu tutumunun Bağdat Paketi'nin kuvvetlendirmek amacını güttüğünü, İsrail'e karşı düşmanca bir tavır olarak yorumlanmaması gerektiğini, Büyükelçinin geri çekilmesinin İsrail ile

(Daniel Yergin, 'Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü' s:554. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara- 1995.)

²⁴⁹ Faruk Sönmezoğlu, 'Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi', s:216. Filiz Kitabevi. İstanbul-1995.

²⁵⁰ Gönlübol, age, s:284

Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemeyeceğini belirttiği ifade olunmaktadır. Büyükelçisini geri çekmekle birlikte Türkiye, İsrail ile diplomatik münasebetlerini tamamen kesmemiş, Tel-Aviv'de bir maslahatgüzar bulundurmaya devam etmiştir.²⁵¹

29 Kasım 1956'da ABD Hükümeti, Bağdat Paktı üyeleri olan Pakistan, Türkiye, Irak ve İran devletlerinin zirve toplantısına gönderdiği mesajda şöyle bir açıklamada bulunuyordu: 'Üyelerin toprak bütünlüğüne ve politik egemenliğine yapılacak bir tehdidi, Amerikan Hükümeti azami ciddiyetle ele alacaktır'. Bu Amerika'nın, Bağdat Paktı devletlerinin savunulmasını üzerine alacağını diplomatik bir dille ifadesiydi. Bu rol, çok zayıflamış ve son Süveyş Bunalımı ile Sina Savaşı sonucunda çok saygınlığını yitirmiş İngiltere için artık kesinlikle uygun değildi.²⁵²

Türkiye'nin bir yandan İsrail'deki büyükelçisini geri çekerken, diğer yandan da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Filistin olayı hakkındaki 1947 tarihli kararını desteklediğini açıklamıştır. Türkiye'nin izlediği bu politikalar, Süveyş Bunalımı sırasında, Batı'yı destekleyen tutumu ile gücendirdiği Arap devletlerini, özellikle Mısır'ı kazanmak amacına yönelmiş olan politiklardır. Ancak, sonuç itibarıyla gerek Arap dünyasının; gerekse İsrail'in sonradan Türkiye'ye karşı izlediği politikalar göstermiştir ki, Türkiye'nin Süveyş Kanalı'ndaki tutumu Arapları kazanmaya yetmediği gibi, İsrail'i de bir kere daha Türkiye'ye karşı gücendirmiştir.²⁵³

²⁵¹ Gönübol, age, s:285

²⁵² Kissenger, age, s:515

²⁵³ Gönübol, age, s:284

SONUÇ

XIX. yüzyılın sonlarında (1897) İsviçre Baş'ı'de, Thedor Herzl önderliğinde toplanan I. Siyonizm Kongresi'nde, Filistin'de en geç 50 yıl içinde bir Yahudi Milli Yurdu kurulması kabul edilmiştir. Bundan sonra Dünya Yahudileri Örgütlenmeye ve zengin Yahudilerin desteğiyle finans kaynaklarını oluşturmaya başlamışlardır. Oluşturulan fonlarla Filistin'de toprak satın alıp Rusya'daki baskılardan kaçan Yahudilerin bir kısmını buraya yerleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında olan Filistin'deki bu faaliyetler Bab-ı Ali'nin dikkatinden kaçmamış yabancı ülke vatandaşlarına Filistin'de toprak satışı yasaklanmış ve hangi ülke uyruğunda olursa olsun Filistin'e gitmek isteyen Yahudilere Osmanlı Devleti vize koymuş, Türk makamlarından -izinsiz olarak- Filistin'e gelerek 'Hacı' olmak isteyen yabancı uyruklu Yahudilere dahi göz açtırmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin çok sıkı denetimleri karşısında, Dünya Siyonist Örgütü faaliyet alanını 'Uluslararasına' taşıyarak 'Büyük Güçler' üzerinde 'Osmanlı sonrasında Filistin'in akıbetiyle ilgili' etkinlik faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır. Özellikle de, dünyanın en güçlü ve en büyük ülkesi, 'üzerinde güneş batmayan İmparatorluğu' İngiltere'nin üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu faaliyetler I. Dünya Savaşı'nda oldukça artarak 'Balfour Deklarasyonu'nun (1917) ilanıyla büyük başarı kazanmıştır. Böylelikle İngiltere, Filistin'de 'bir Yahudi Milli Yurdunun' kurulmasını kabul etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Filistin'de İngiltere'nin 'manda' idaresi kurulmuş ve Osmanlı'nın koyduğu tüm kısıtlamalar kaldırılmış, -tüm dünya Yahudilerinin Filistin'e göç etmesi ve istedikleri kadar toprak satın alabilmeleri- İngiliz idaresince serbest bırakılmıştır.

Bundan sonra Filistin'e artan bir şekilde Yahudi göçü başlamış bu durum II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Filistin'de devamlı surette artan Yahudi nüfus sonucunda Araplarla 1920'lerden itibaren devamlı

çatışmalar baş göstermiştir. İngiltere gittikçe artan şiddet olaylarını engelleyebilmek için 1930'ların sonunda Filistin'e Yahudi göçüne kısıtlama getirmiştir. II. Dünya Savaşı süresince Filistin'de ki çatışmalarda geçici bir azalma meydana gelmiştir. Savaşın bitiminden sonra da Arap-Yahudi çatışmaları tekrar şiddetlenmiştir. Yahudi göçüne kısıtlamayı sıkı bir şekilde devam ettiren İngiliz yönetimi ile, bazı yeraltına inmiş silahlı aşırı Yahudi örgütleriyle çatışmalar başlamıştır. Hatta bu iş 22 Temmuz 1946'da İngiliz Manda Yönetimi'nin merkezi olan Kudüs'teki 'King David Otel'i'nin bombalamasına ve çoğunluğu İngiliz memur ve subayları olmak üzere 92 kişinin öldürülmesine kadar ileri gitmiştir.

1945 başlarında Filistin'de 50.000 kişilik bir İngiliz kuvveti bulunuyordu. Tedhiş hareketinin artması üzerine, 1945 sonunda bu kuvvetler 80.000'e ve Yahudi saldırılarının en yüksek noktaya ulaştığı 1947 yılında ise bu kuvvetlerin miktarı 100.000'e ulaşacaktır. Fakat İngiltere'nin tüm tedbirlerine rağmen çatışmaların şiddetinde bir azalma olmadığı gibi Yahudi göçünü de bir türlü engelleyememiştir. Yahudi Ajansı'nın Avrupa'daki teşkilatı Mossad, 1945-1948 yılları arasında 70.000'e yakın Yahudi'yi Filistin'e kaçak olarak sokmaya muvaffak olmuştur. Mossad'ın karargahı Paris'teydi ve Fransız, İtalyan ve Yugoslav limanlarından kiraladığı gemilerle, Avrupa'dan topladığı Yahudileri Filistin'e gönderiyordu.

Sonuçta çatışmalarla baş edemeyeceğini anlayan İngiltere sorunu Birleşmiş Milletler'e götürmüştür. Birleşmiş Milletler'de aldığı kararda Filistin'de biri Arap, diğeri de Yahudi olmak üzere iki devletin kurulmasını kabul etmiştir. Bu karardan sonra İngiltere, 15 Mayıs 1948'de Filistin'den çekilmiştir. İngiliz yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce Yahudiler, İsrail Devleti'nin kurulduğunu dünyaya ilan etmişlerdir. Bunun hemen ardından ABD İsrail'i tanıdığını açıklayan ilk devlet olmuştur. Ardından komşu Arap devletlerinin Filistin'e girmesiyle birlikte I. Arap-İsrail Savaşı başlamıştır (1948-1949). Savaş süresince İsrail Birleşmiş Milletler'in kendisine bıraktığı topraktan çok daha fazlasını ele geçirmiştir. 1949 Şubat'ında Birleşmiş

Milletler'in devreye girmesiyle ateşkes yapılarak mütareke sınırları belirlenmiştir.

Türkiye, Filistin Meselesi'nde Birleşmiş Milletler'de, başlarda Arap ülkeleriyle birlikte hareket etmiştir. Fakat Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazlar Bölgesi'nde üs istemesi üzerine Türkiye'nin güvenlik kaygıları artmış ve ABD ile ilişkilerini geliştirme yolları aramaya başlamıştır. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı'na Türkiye'nin de dahil olması üzerine, Türkiye, Filistin konusunda Batı ülkeleriyle birlikte hareket etmeye başlamıştır. İsrail'i, bağımsızlığından 9 ay sonra tanıyarak İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Bu olay Arap ülkeleriyle Türkiye'nin yollarının tamamen ayrılmasına yol açmıştır. Türkiye'nin 1951'den itibaren fiilen, 1952'de ise resmen NATO'ya üye olması Arap ülkelerinin Türkiye'ye 'Batı'nın en ileri karakolu' şeklinde bakmalarına yol açmıştır.

İsrail ile ilişkilerini geliştiren Türkiye, Komünizm tehlikesine karşı Ortadoğu'da Arap ülkeleriyle ortak savunma işbirliğine girmek ve bunun da önderliğini yapmak istemiştir. Bu amaçla kurulan Bağdat Paktına Mısır dahil olmayı reddetmiş buna sadece Irak bir Arap ülkesi olarak dahil olmuştur. İngiltere'nin de bu pakta dahil olması bunun Ortadoğu'nun bu eski sömürgecisinin bir taktiği şeklinde bir anlayış belirmiş, başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerinde Türkiye karşıtı muhalefet artmış bu da Türkiye'nin Ortadoğu'daki hareket alanını tamamen ortadan kaldırmıştır.

1956'da Süveyş Bunalımı'nın çıkmasında Türkiye müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın direk yanında yer almaktansa ABD ile birlikte daha tarafsız hareket ettiğini görmekteyiz. Bu bunalımın ardından çıkan Sina Savaşı'nda ise Türkiye yine ABD ile birlikte çok sert tepki göstermiş, işi daha da ileri götürerek İsrail'in başkenti Tel-Aviv'deki büyükelçisini geri çekerek, İsrail'le diplomatik ilişkisini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir. Fakat bu hareketi Arap dünyasındaki Türkiye imajında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. İsrail ile ilişkileri ise belli bir düzeyde devam etmiştir.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980). Hil Yayınları. İstanbul. 1996

Ana Britannica. Cilt 8. 'Filistin Maddesi'

ARMAOĞLU, Fahir. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980. Türkiye İş Bankası Yayınları. Ankara. 1993

—————. Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara 1994

BOSTANOĞLU, Burcu. Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası. İmge Kitabevi. Ankara. 1999

BOYER, Alain. Siyonizmin Kökenleri. İletişim Yayınları. İstanbul 1992

CAN, Bilmez Bülent. Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908- 1923). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul. 2000

CHOMSKY, Noam. Kader Üçgeni, ABD, İsrail ve Filistinliler. İletişim Yayınları. İstanbul. 1993

DE LANGE, Nicholas. Yahudi Dünyası. Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi. İletişim Yayınları. İstanbul. 1987

DURANT, Will ve Roger LAMBELİN. Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri. İnkılap Yayınları. İstanbul. 1992

DURSUN, Davut. Ortadoğu Neresi. İnsan Yayınları. İstanbul. 1995

ELPELEG, Zvi. Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseynî. İletişim Yayınları. İstanbul 1999

EVLİYA ÇELEBİ, Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Cilt:III. Üçdal Neşriyat. İstanbul. 1976

FROMKİN, David. Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl yaratıldı? 1914-1922. Sabah Yayınları. İstanbul 1993

GÖKAY, Bülent. Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul 1998.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Diğerleri. Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995). Siyasal Kitabevi. Ankara. 1996

- GROEPLER, Eva. İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler. Belge Yayınları. İstanbul. 1999
- GÜLERYÜZ, Naim. Türk Yahudileri Tarihi I (20. Yüzyılın Başına Kadar). Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul. 1993
- HALLOUM, Rihbi. Belgelerle Filistin. Alan Yayıncılık. İstanbul. 1981
- HELMREICH, Paul C. Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi. Sabah Kitapları. İstanbul. 1996
- HIRSCH, Ellen. İsrail'in Gerçekleri. Hamakor Press. Kudüs. 1997
- İslam Ansiklopedisi. Cilt 4. 'Filistin Maddesi'
- JOHNSON, Paul. Yahudi Tarihi. Pozitif Yayınları. İstanbul. 2000
- KARAMAN, M. Lutfullah. Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu. İz Yayıncılık. İstanbul. 1991
- KAYALI, Hasan. Jön Türkler ve Araplar, Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul. 1998
- KENT, Marian. Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul. 1999
- KINGLAKE, A. William, 'Doğu Hasreti'. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara. 1982
- KISSINGER, Henry. Diplomasi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara. 1998
- KOCABAŞ, Süleyman. Türkiye ve Siyonizm Varlık Yayınları. Kayseri. 1987
- KONGAR, Emre. İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Cilt:1-2. Remzi Kitabevi. İstanbul. 1992
- LEVI, Avner. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler. İletişim Yayınları. İstanbul. 1996
- LEWIS, Bernard. İslam Dünyasında Yahudiler. İmge Yayınları. Ankara. 1996
- . Ortadoğu. Sabah Yayınları. İstanbul. 1999
- LITTELL, Robert. Bir Politikacıyla Söyleşi, Şimon Perez. Milliyet Yayınları. İstanbul. 1998
- MASSIE, Robert K. Dretnot: İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri. Sabah Kitapları. İstanbul. 1995
- Meydan Larousse. Cilt 4. 'Filistin Maddesi'

ÖKE, Mim Kemal. Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar. İhanetler, Komplolar, Aldanmalar. Çağ Yayınları. İstanbul. 1991

----- Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980) Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları. Ankara. 1987

ÖZYÜKSEL, Murat. Hicaz Demiryolu. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul 2000

PALMER, Alan. Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç yüzyıl. Bir Çöküşün Yeni Tarihi. Sabah Yayınları. İstanbul. 1995

RAYMOND, Andre. Osmanlı Döneminde Arap Kentleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul. 2000

SAİT, Edward. Filistin Sorunu. Pınar Yayınları. İstanbul. 1987

SANDER, Oral. Siyasi Tarih (1918-1994). İmge Kitabevi. Ankara. 2000

----- Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e. İmge Yayınları. Ankara. 2000

SHARON, Moshe Sevilla. Türkiye Yahudileri. İletişim Yayınları. İstanbul. 1992

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Türk Dış Politikasının Analizi. Der yayınları. İstanbul. 1998

----- Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. Filiz Kitabevi. İstanbul. 1995

TAYLOR, Alan R. İsrail'in Doğuşu. Pınar Yayınları. İstanbul. 1992

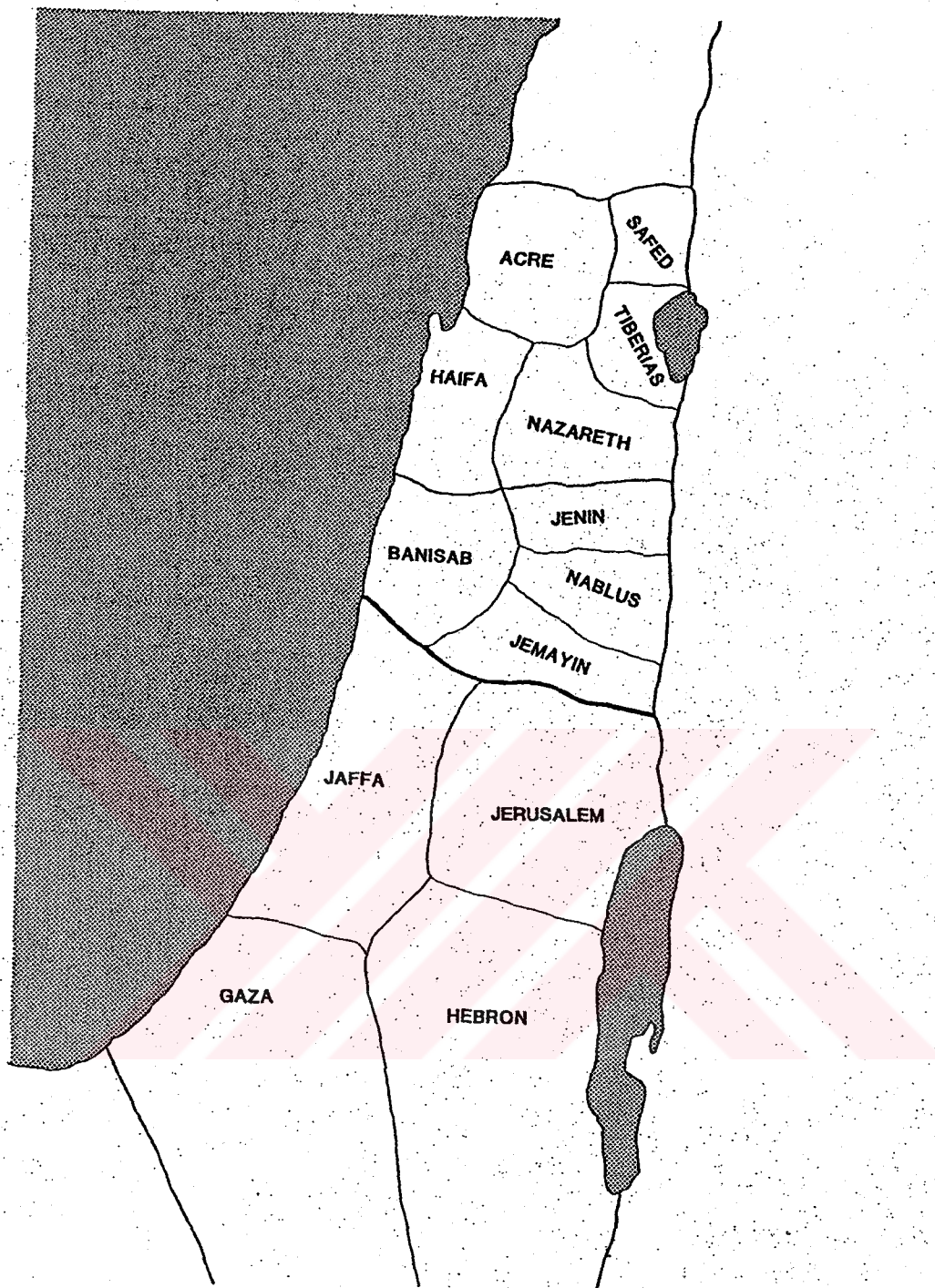
UÇAROL, Rifat. Siyasi Tarih (1789-1994). Filiz Kitabevi. İstanbul. 1995

UYGUR, Ziya. Tarih Boyunca İnkılaplar-İhtilaller ve Siyonizm. Divan Yayınları. İstanbul. 1997

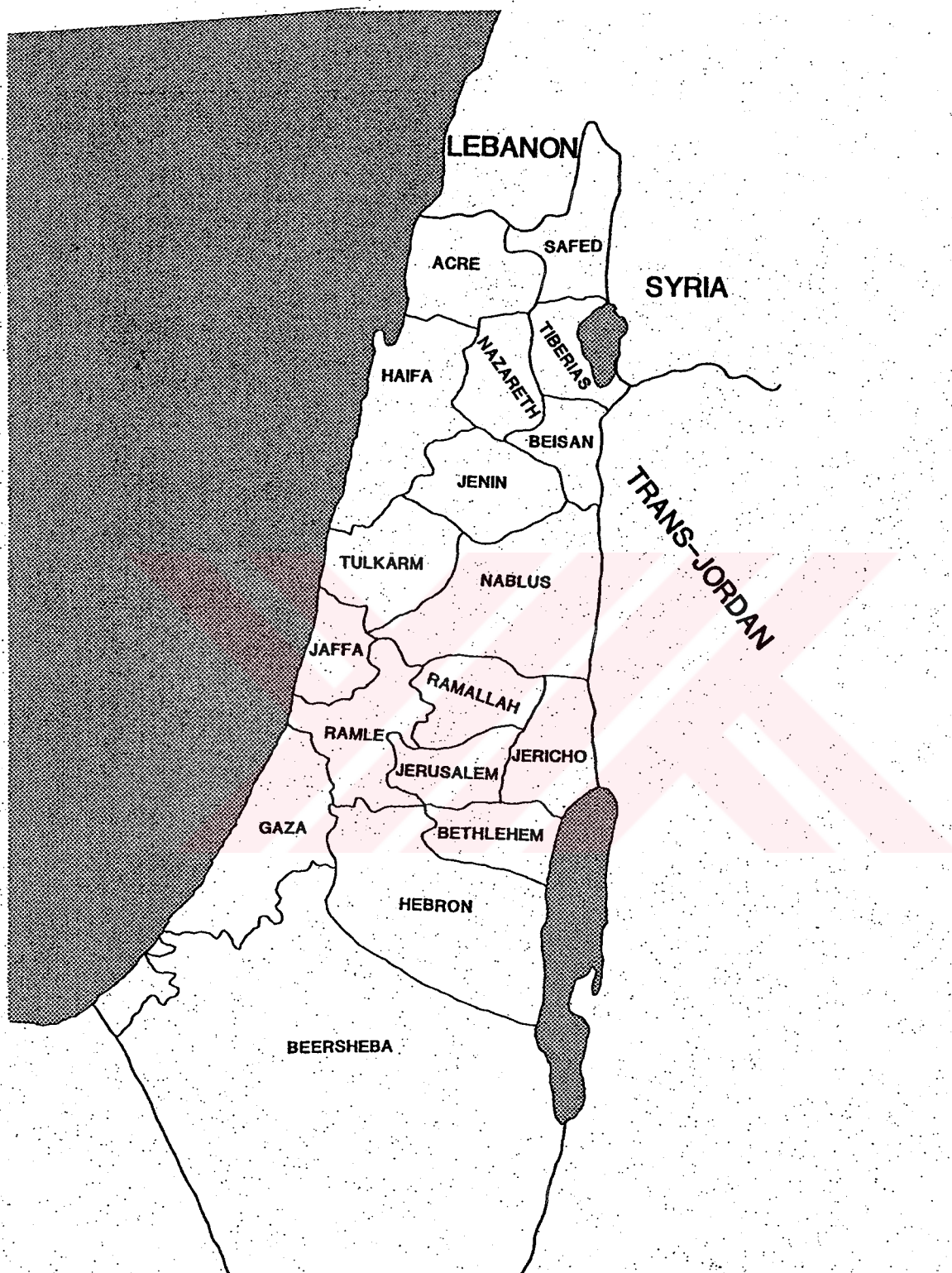
YERGIN, Daniel. Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara. 1995

YETKİN, Çetin. Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler. Afa yayınları. İstanbul. 1992

ZE'EVİ, Dror. Kudüs, 17.Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi. Tarih Vakfı Yurt yayınları. İstanbul. 2000

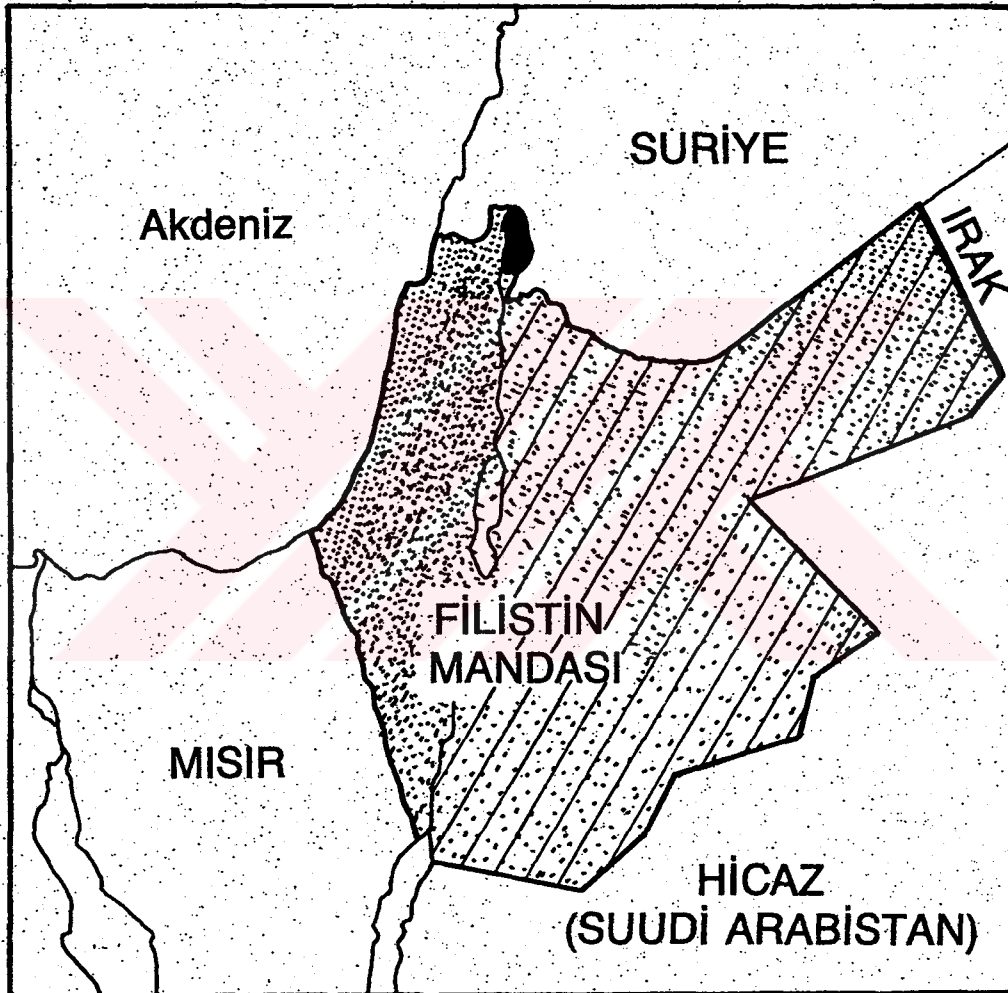

Map 1. Ottoman Palestine

Map 2. Mandate Palestine

1 FİLİSTİN MANDASI

1920 de San Remo Konferansında İngiltere'ye verilmesi kararlaştırılan ve 1922 de Milletler Cemiyetinin onayladığı Filistin Mandası.

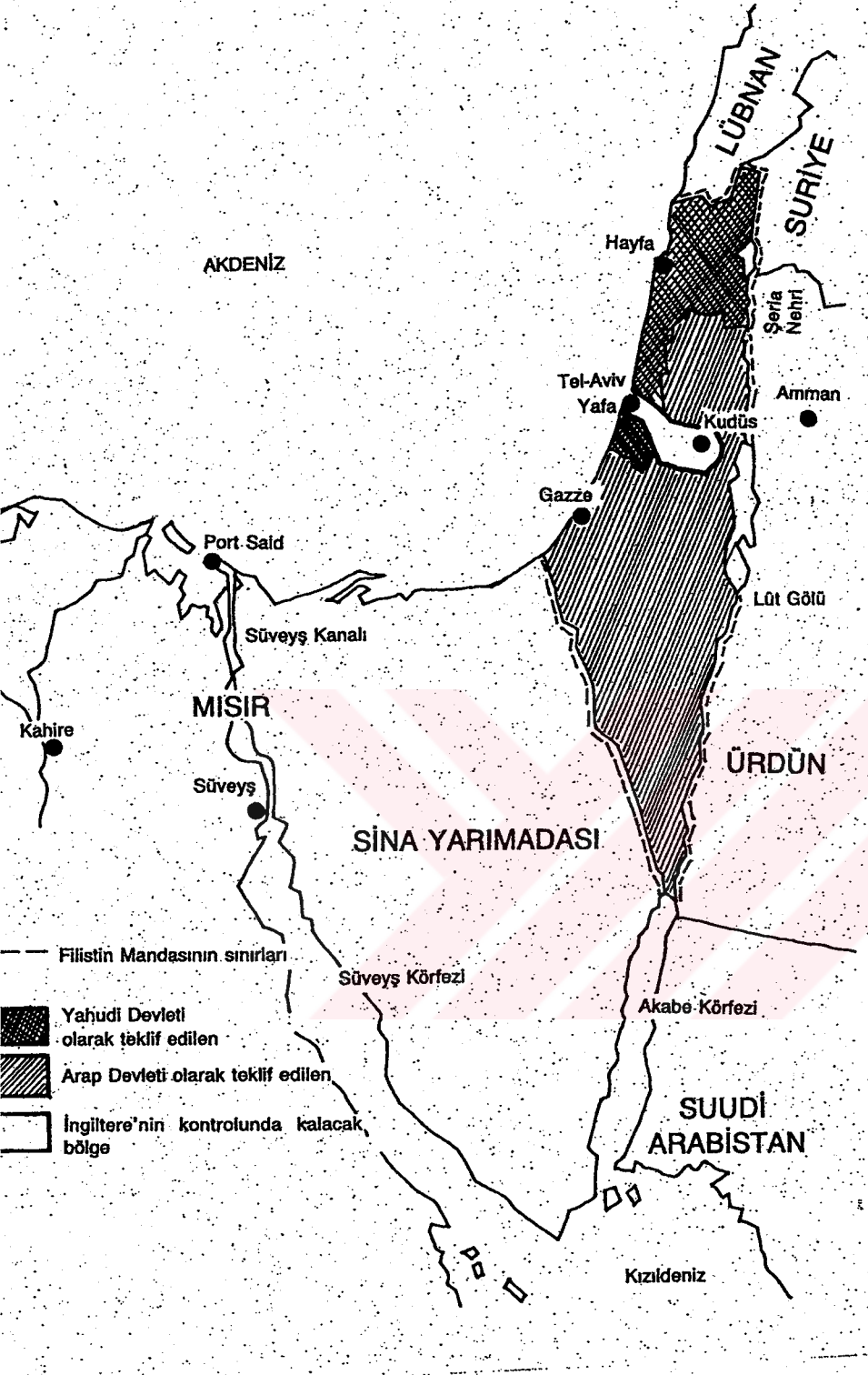

İngiltere'nin 1921-1922 de Ürdün Emiri Abdullaha verdiği topraklar.

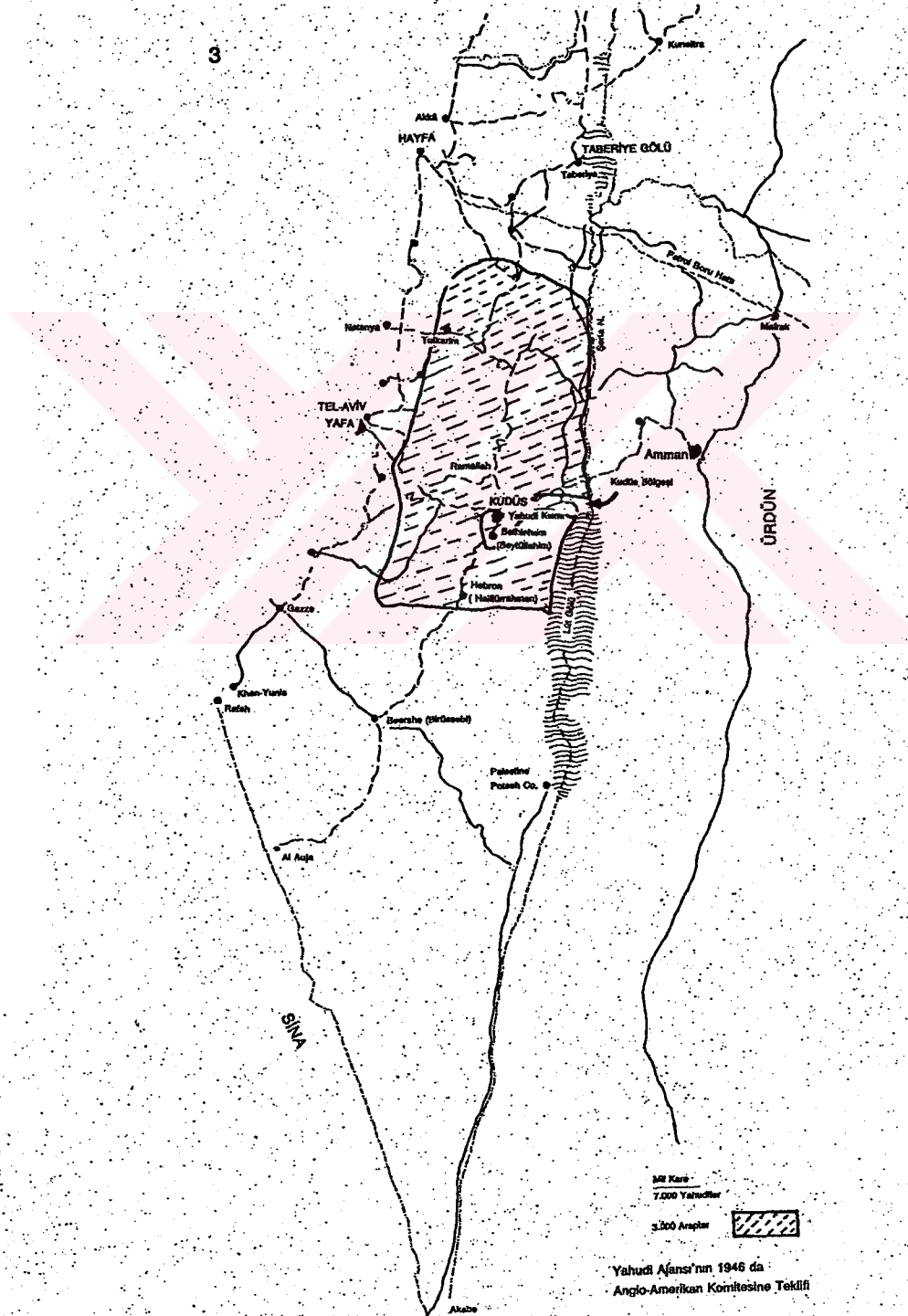

İngiltere'nin 1923 de Suriye'deki Fransız mandasına terkettiği topraklar.

Peel Komisyonu'nun Taksim Plânı - Temmuz 1937

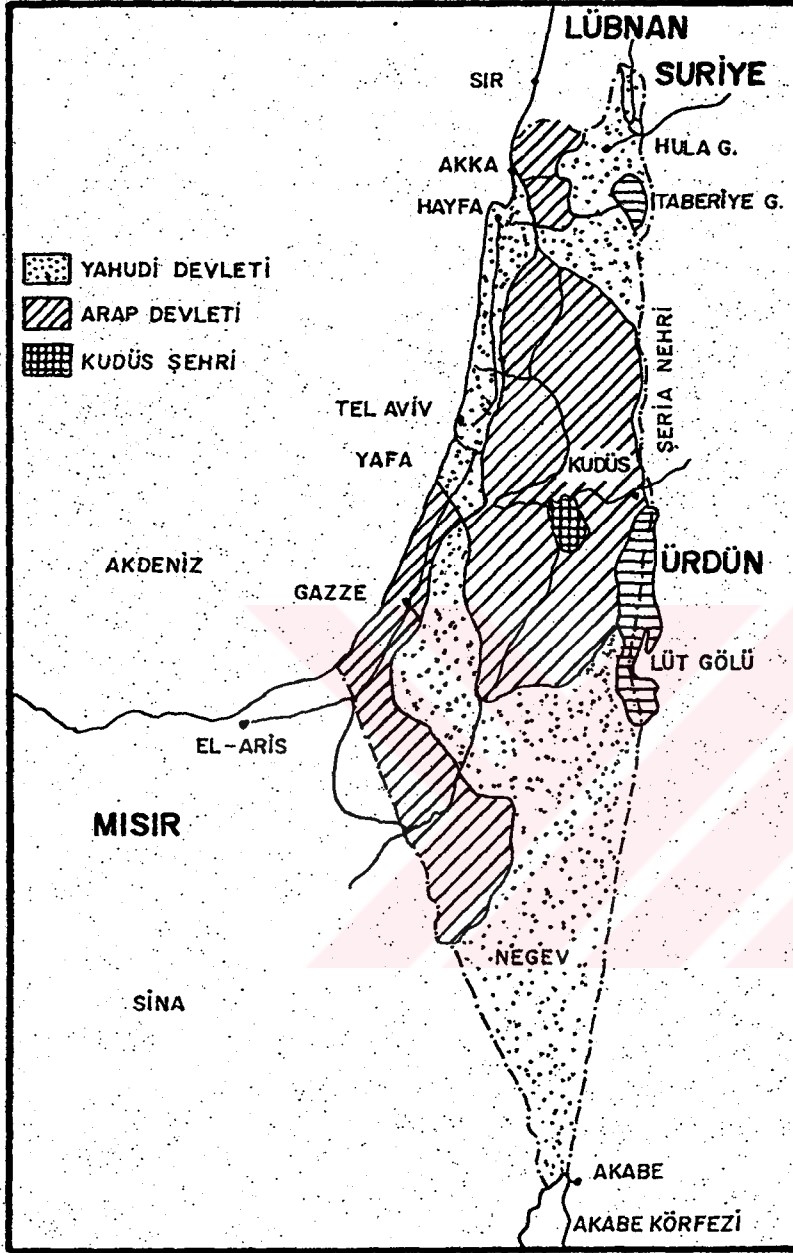

3

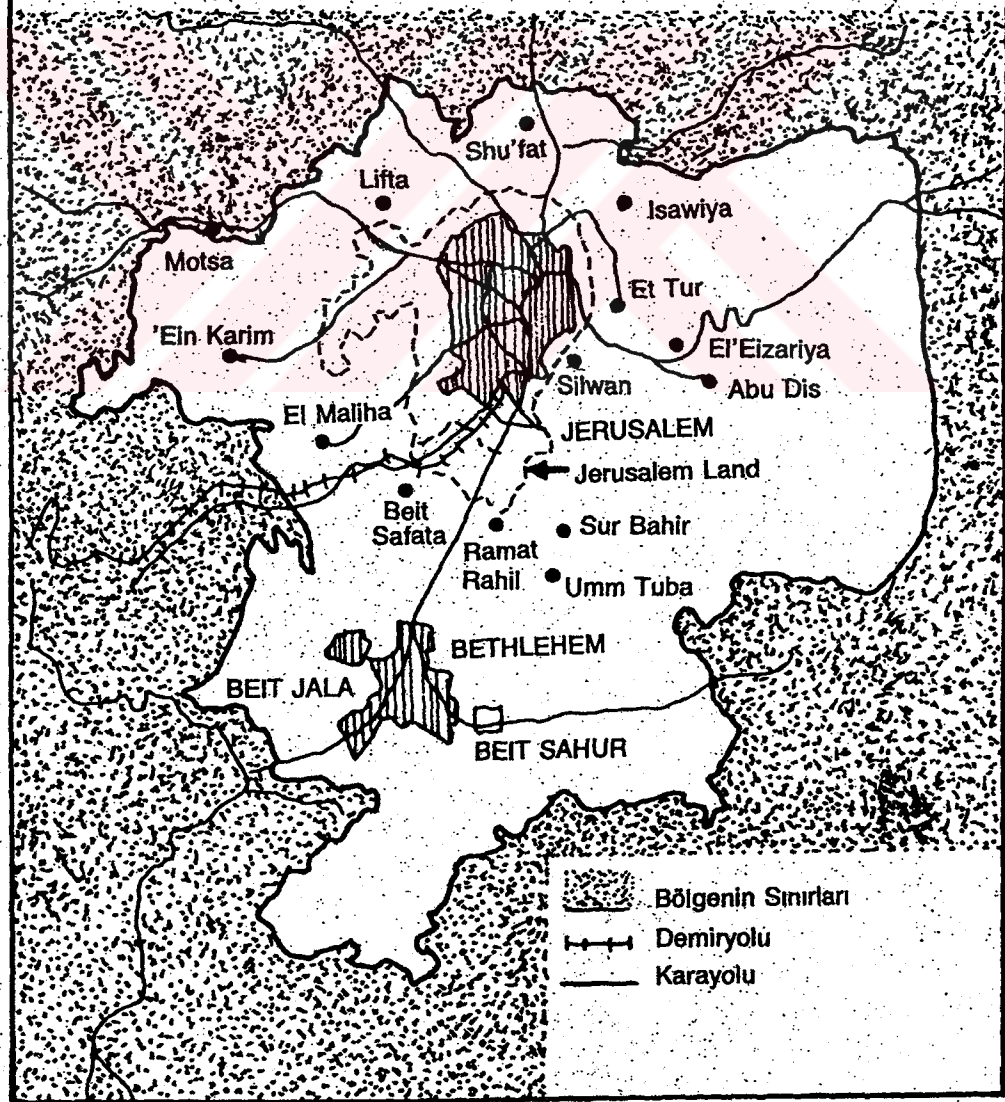

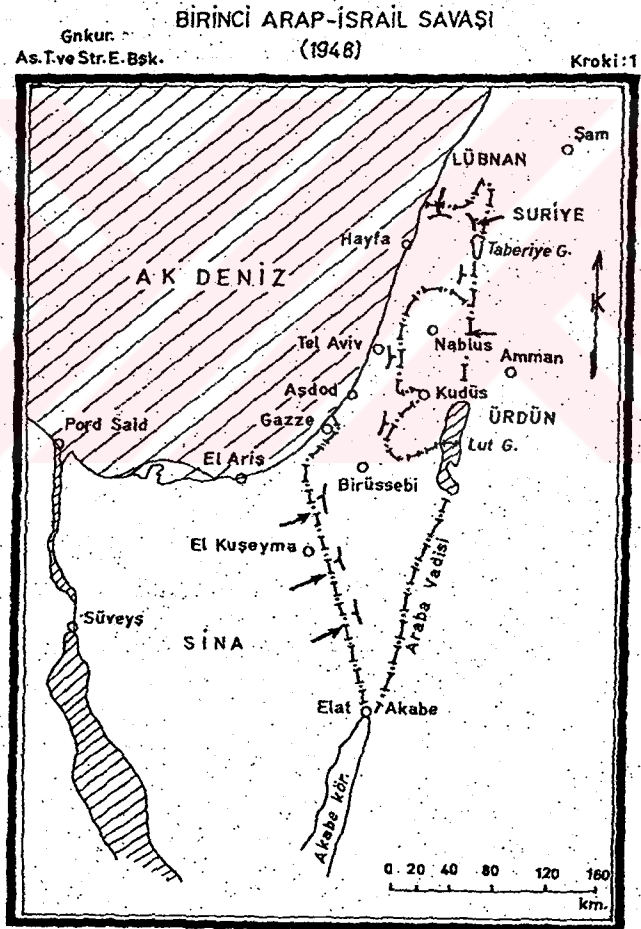
FİLİSTİN B.M. TARAFINDAN TAKSİMİ

29 KASIM 1947

Kudüs Milletlerarası Bölgesi
(B.M.'in 29 Kasım 1947 Taksim kararına göre)

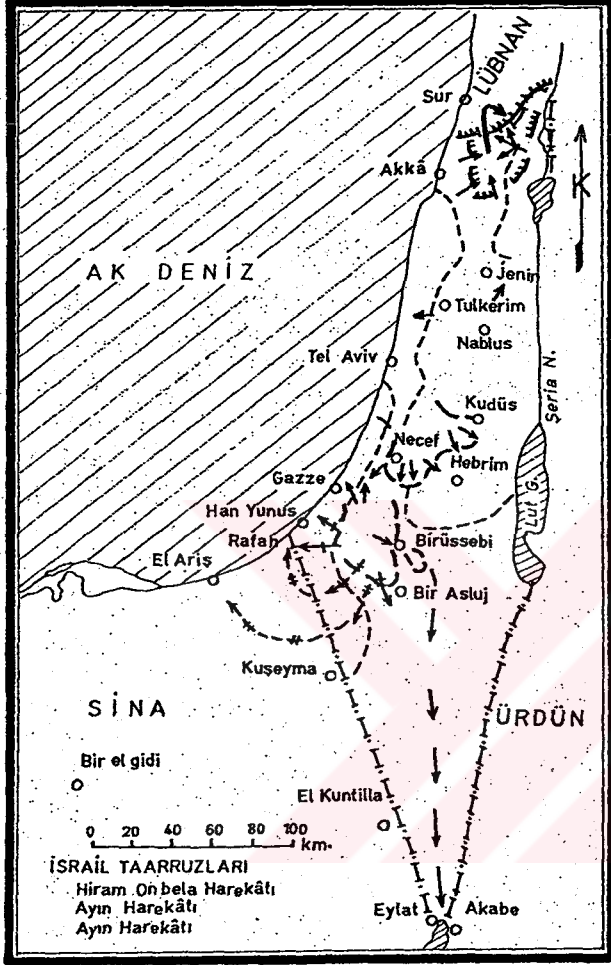

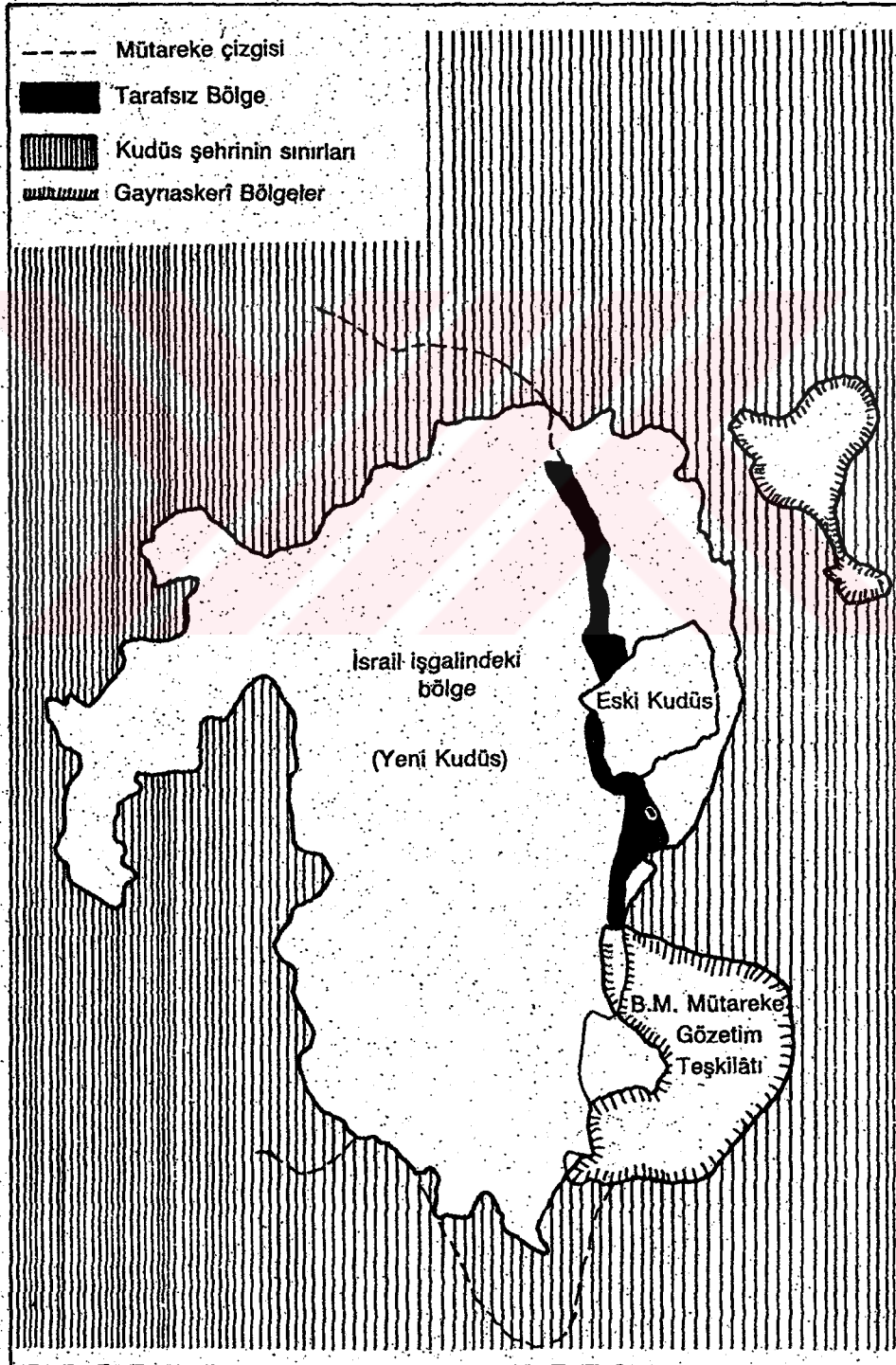

BİRİNCİ ARAP İSRAİL SAVAŞI

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk. (16 Ekim 1948-7 Ocak 1949)

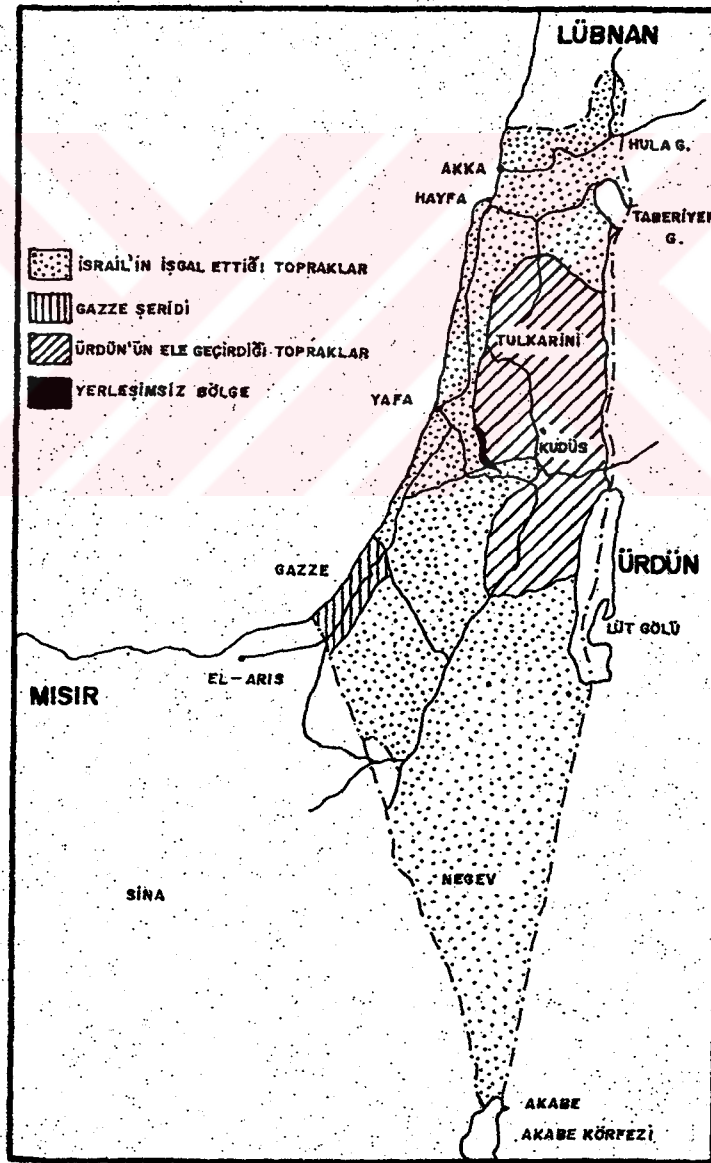
Kroki:2

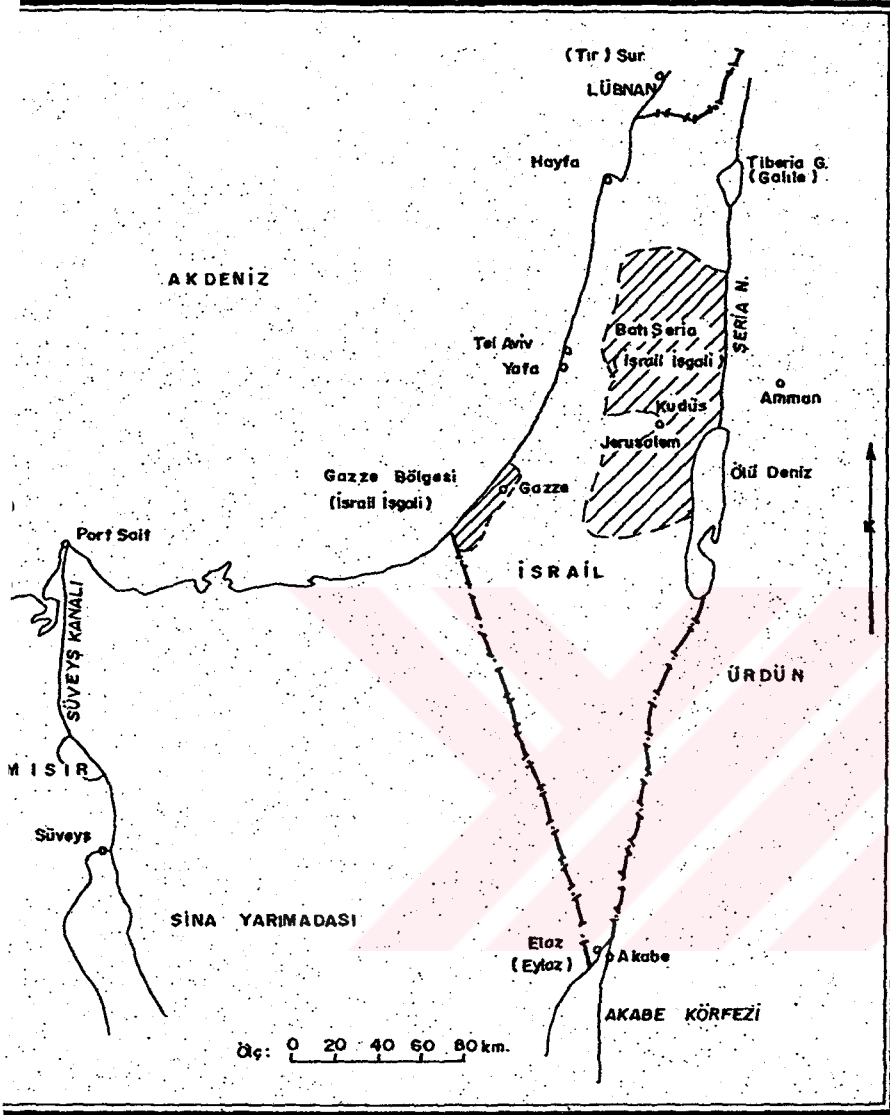
1949 Mütarekesine Göre Kudüs

1949 MUTAREKE ANDLAŞMALARINDAN SONRA FİLİSTİN

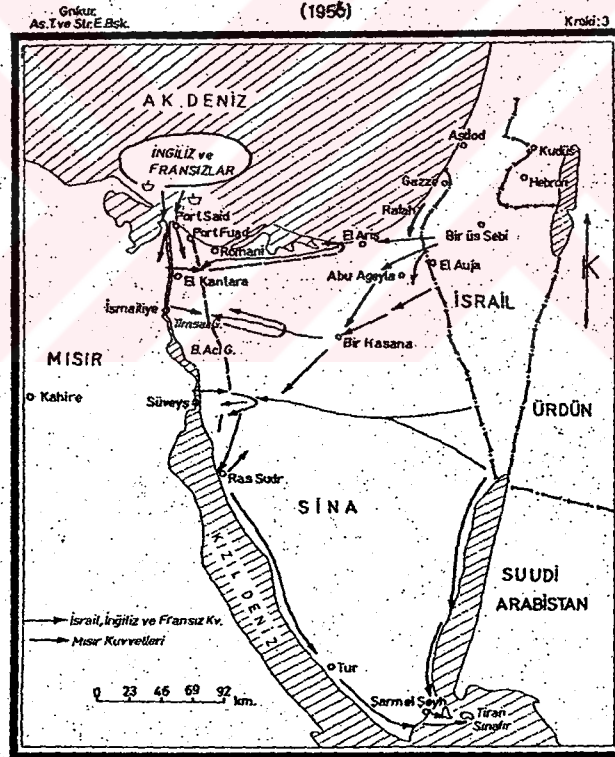

İsrail işgalindeki Arap Toprakları

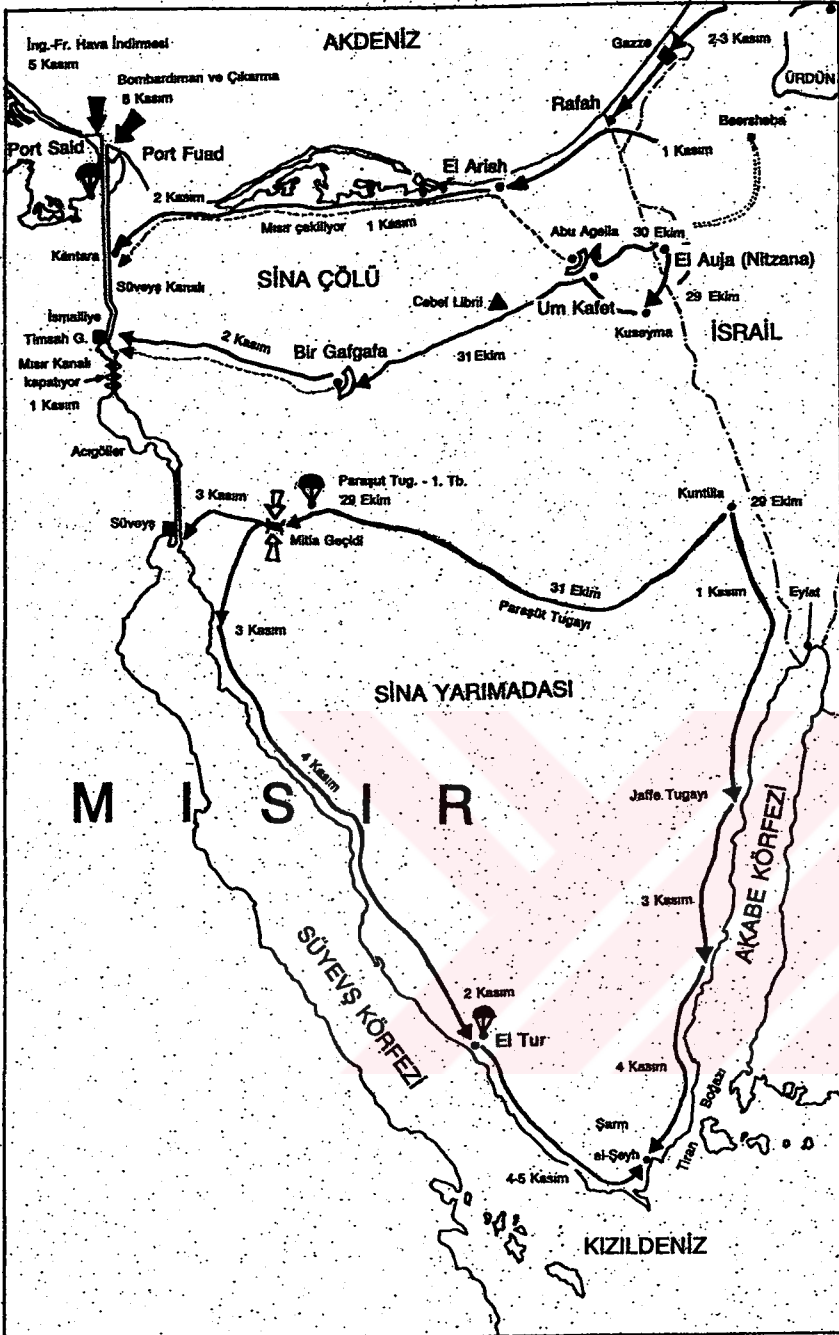
Harita: 2

İKİNCİ ARAP İSRAİL SAVAŞI
(1956)

8
1956 SAVAŞI

Orta Doğu Bölgesi

Mar 10 : 4

ÖZET

Filistin Meselesi yüz yıla yakın bir süreden beri devam eden, sadece geçtiğimiz XX. yüzyılın değil, içinde bulunduğumuz XXI. yüzyılın da büyük problemlerinden biridir. Çünkü XIX. yüzyıl sonlarında 'Siyonizm' hareketi ile dinamizm kazanmış olan Filistin meselesi, Osmanlı Devleti'nin bu topraklardan çekilmesi, İngiltere'nin Filistin'i işgaliyle sonuçlanmıştır. Bu zamandan itibaren başlayan çatışmalar, 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin ilanı ile yeni bir sürece girmiştir. Artık problem, İngiliz mandası altında çatışan iki topluluğun meselesi olmasından çıkarak, Birleşmiş Milletler'in gündeminde, komşu Arap devletlerinin de işe karışmasıyla farklı bir hal alarak, uluslararası bir çatışmaya dönüşmüştür.

Türkiye, İngiltere'nin sorunu Birleşmiş Milletler'e taşımasından itibaren Arap ülkeleriyle birlikte hareket etmiştir. Fakat İsrail'in kurulması ve ABD'nin İsrail'i tanıyan ilk ülke olması Türkiye'nin dikkatini çekmiştir. Türkiye'nin ABD ile Sovyet tehlikesine karşı işbirliği yapmak istemesi ve mutlaka ABD'nin de dahil olduğu bir ittifak sistemine girmek istemesi İsrail Devleti'ne bakış açısını değiştirmesine sebep olmuştur. 1948'den 1956'ya kadar ki Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen belirleyici faktör, genelde Batı özelde ise ABD ile işbirliğidir.

Turkey, from the propose of England this item for the agenda of United Nation, agreed with Arab states. Nevertheless, the foundation of the State of Israel and the recognition of this establishing of USA called attention of Turkey. Turkey's inclination about alliance with USA against USSR alter the view point of Turkey about State of Israel . The factor affecting the Turkish-Israeli relationship from 1948 to 1956 is, in general co-operation with the West and, in special with USA.